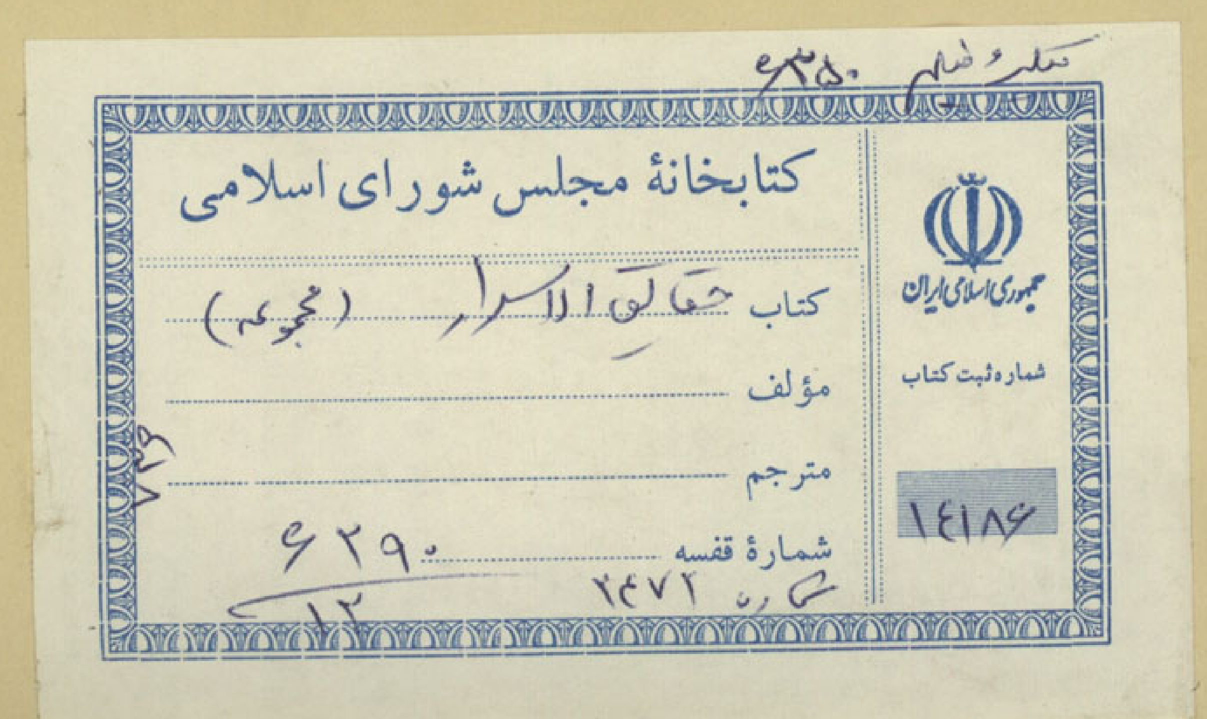
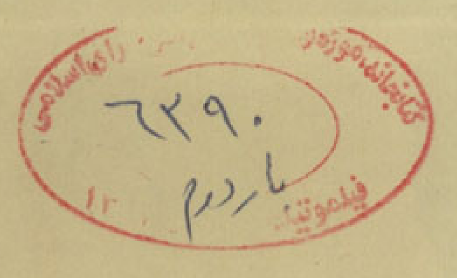
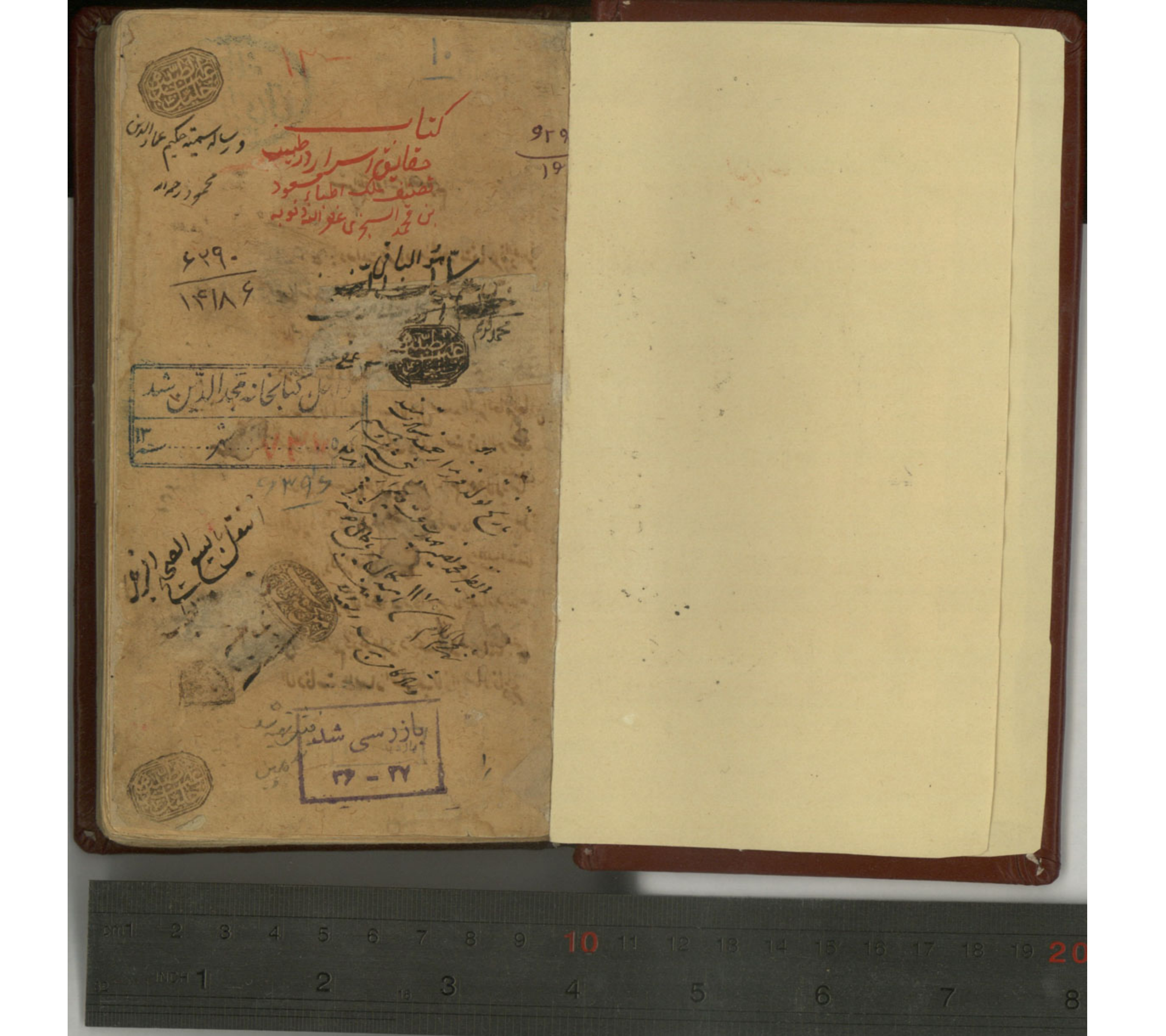

۶۲۹۰

کتاب
حقایق اسرار در طب
تصنیف ملک اطباء مسعود
بن محمد السجزی عفی الله ذنوبه
هو الباقی
داخل کتابخانه مجد الدین شد
۶۲۹۰
۱۴۱۸۶
بازرسی شد
۳۲ - ۳۶

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

الحمد لله على اياديه المتواترة وصنايعه المت[illegible]ترة
على كاشف الغمة وشفيع الامة محمد وآله الاتقياء وصحابه
الاصفياء وبعد فان العبد مسعود بن محمد السجزي الطبيب
وفقه الله تعالى للسداد في الاقوال وصالح الاعمال لما اتصلت
بخدمة مولانا الصاحب الاجل السيد الكبير العالم العادل
صدر الدولة والدين ملك وزراء الشرق والغرب قوام الاسلام والمسلمين عمدة
المفاخر قاسم بن عراق بن جعفر ادام الله جلاله وضاعف
اقباله ولقيت بابه المحروس وجنابه المانوس قبلة
الفضلاء وكعبة العلماء ومنبع الفواضل ومطلع الفضائل
يجتمع فيه مشاهير الافاضل [illegible] مجلسه [illegible]
كل واحد منهم بخدمة علمية [illegible] في بعض
الاوقات على ساحة الشريف لا زال صادقا [illegible]

عرض

انوری

اگر محول حال جهانیان نه قضاست ⁂ چرا مجاری احوال بر خلاف رضاست
بلی قضاست به هر نیک و بد عنان کش خلق ⁂ بدین دلیل که تدبیرهای جمله خطاست

ناطقا حديث الالفاظ المبهمة التي اوردها الاطباء
في مصنفاتهم ودونوا [illegible] العلل والعبارات التي
[illegible] بها واردت ان اكون منخرطا في سلك جملتهم
منتظما في عقد زمرتهم فجمعت هذا الكتاب باسمه
وزينته برسمه واقتصرت فيه على تعريف الالفاظ والعبارات
وتبيين الاسماء والاصطلاحات على سبيل الرسم و
التحديد وسميته حقائق اسرار الطب كما هو معناه واوردته
في ثلثة فنون الفن الاول في ماهيات الاشياء التي
تتعلق بكليات الطب ورسوم التوابع الفن الثاني
في كيفيات الاعمال والصناعات المتعلقة باصول
الطب الفن الثالث في كليات اقسام الامور المنقسمة
بانقسامات الكلية [illegible] الفن الاول على ثلثة اقسام القسم
الاول في تعريف الالفاظ الكلية التي يحتاج اليها ارباب
صناعة الطب القسم الثاني في تعريف اسماء العلل المشهورة

الاطباء در

التوابع در

الاغذية ٫ر

والامراض المعروفة القسم الثالث في تعريف
اسماء الادوية المركبة وافعالها وما يتعلق بها
واما الفن الثاني فجعلته على قسمين القسم الاول
في كيفية اتخاذ الادوية والتقاطها وحفظها وما يتعلق
بهذه الامور القسم الثاني في كيفية استعمال الادوية
من الدق والطبخ والسحق والاحراق وغير ذلك مما يتعلق
بهذه الاعمال واما الفن الثالث فجعلته على عشرة
اقسام القسم الاول في كمية اشياء كلية منقسمة
بقسمين فحسب القسم الثاني في كمية اشياء كلية منقسمة
بثلثة اقسام فحسب القسم الثالث في كمية اشياء كلية
منقسمة باربعة اقسام فحسب وهكذا يتصاعد الى العشرة
على هذا النسق والترتيب فاذا صادف هذا الكتاب
قبولا من مجلس العلماء لا زال عاليا قرب سعادة الدارين
ذكر الله المحلين اللهم وفقني في جميع هذا الكتاب بسلوك

مناهج السداد والصواب القسم الاول من الفن
الاول من كتاب حقايق اسرار الطب في تعريف
الالفاظ الطبية التي تحتاج اليها ارباب صناعة
الطب وهي ثلثة عشر فصلا الفصل الاول في
تعريف الامور الطبيعية الكلية الطب علم باحوال
بدن الانسان من جهة الصحة والمرض والحالة المتوسطة
لتحفظ الصحة او تعاد الصحة هيئة تكون بها بدن الانسان
في مزاجه وتركيبه بحيث تصدر عنه الافعال سليمة
المرض هيئة مضادة لهذه الحالة والعرض هو الشيء الذي
يتبع هذه الهيئة الحالة المتوسطة هي الحالة التي لا يوجد
فيها غاية الصحة ولا غاية المرض موضع الطب بدن
الانسان وما يتركب منها البدن الامور الطبيعية
هي الامور الداخلة في بقاء الانسان الطبيعية هي القوة
المدبرة لبدن الانسان وهي ابتداء كل حركة وسكون

وقد يطلق اسم الطبيعة على نفس البطن ولهذا التدبير موافق
في الامور الطبيعية الغريزة هي حالة طبيعية للبدن
الحرارة الغريزية هي حالة جبلت الابدان عليها وكذلك
الرطوبة الغريزية الاسباب الكلية هي الاشياء التي
تلزم من وجودها حدوث الكاينات ذوات المبادي
الاسباب الفاعلة هي الاشياء المغيرة او الحافظة
لحالات بدن الانسان اما طبيعة واما مخالفة للطبيعة
الاسباب الصورية هي الامور التركيبية والمزاجية
وما يتعلق بها الاسباب المادية هي الموضوعة التي
يتقرر فيها الصحة والمرض الاسباب التمامية هي الاشياء
التي افادت البدن الكمال الاسباب الجزئية هي الاشياء
الاولية لتغير كل حالة وثباتها الاسباب البادية
هي الاشياء الواردة على البدن من خارج المؤثرة
من غير واسطة الاسباب السابقة هي الاشياء الموجودة

في البدن المؤثرة بواسطة الاسباب الواصلة هي الاشياء
البدنية المؤثرة في البدن من غير واسطة الاسباب
الستة هي الامور الضرورية في امر الحيوة مثل جنس الهواء
المحيط بالبدن وجنس الاستفراغ والاحتقان و
جنس الحركة والسكون وجنس النوم واليقظة وجنس
الحركات النفسانية وجنس ما يؤكل ويشرب الاركان
هي اجسام بسيطة يتركب منها المواليد وتسمى الامهات
والاسطقسات والعناصر الارض هي جسم بسيط
ثقيل مطلقا بارد يابس موضوع في الوسط الماء هو
جسم بسيط ثقيل بالاضافة بارد رطب موضوع فوق
الارض الهواء هو جسم بسيط لطيف بالاضافة حار رطب
شامل للعنصرين الثقيلين البارد النار هي جسم بسيط
خفيف مطلقا حار يابس شامل للهواء مماس للسطح المقعر
من فلك القمر الفصل الثاني في الامزجة المزاج كيفية

والاحتباس
بالاحكام
بسائط

يحدث عن تفاعل كيفيات متضادة موجودة في العناصر
الكيفيات الاربعة هي الحرارة والبرودة والرطوبة واليبوسة
الكيفيات الفاعلة منها الحرارة والبرودة والمنفعلة
هي الرطوبة واليبوسة المزاج المعتدل هي كيفية متوسطة
بين الكيفيات الاربعة الاعتدال النوعي هو المعتبر بحسب
ابدان الناس الاعتدال الصنفي هو المعتبر بحسب صنف
من الناس الاعتدال الشخصي هو المعتبر بشخص من صنف
من الناس الاعتدال العضوي هو المعتبر بحسب عضو من
شخص من صنف من الناس المزاج الاول هو المزاج
الذي يحدث من امتزاج الاركان المزاج الثاني هو المزاج
الذي يحدث من امتزاج الاشياء لها في انفسها مزاج
المزاج الموثق هو المزاج الذي يعتبر على الحرارة توثيق
بسائط المزاج المركب هو الذي يجتمع فيه كيفية فاعلة
ومنفعلة المزاج البسيط هو لا يوجد فيه الا كيفية واحدة

الكيفية
بحسب
الاشخاص
يعتبر
الذي

المحرور هو الذي يغلب على مزاجه الحرارة وكذلك في سائر
الكيفيات المزاج الطبيعي هو ما يكون به الصحة والوجود
المزاج العارض هو الذي يحدث بعد الوجود الحار
بالقوة هو الذي يوجد فيه الحرارة بواسطة الطبيعة
مثل الدبس فان الحرارة لم يظهر منه ما لم يؤثر الطبيعة
فيه الحار بالفعل هو الذي لا يوجد فيه الحرارة بواسطة
الطبيعة مثل النار وسائر الكيفيات على هذا القياس
الحار بالفعل هو الذي يوجد فيه الحرارة بالحس الحار
في الدرجة الاولى هو ما يكون حرارته ملايمة لحرارة
البدن الحار في الثانية ما يكون حرارته زايدة على حرارة
البدن لكن غير ضارة بالفعل الا ان يتكرر الحار
في الثالثة هو ان يكون فعله بحيث يوجب ضررا
بينا بالذات لكن لا يبلغ ان يهلك الحار في الرابعة هو
بحيث يبلغ ان يهلك وهو سمي الفاعل بالكيفية

هو
يتكرر

هو ما يفعل بكيفيته فقط من غير ان تتشبه بالبدن
الفاعل بعنصره هو ما يستحيل عن طباعه وتتشبه بالبدن
وكيفيته باقية فيه الفاعل بجوهره هو الذي يفعل بصورته
النوعية الحاصلة له بعد الامتزاج ويسمى خاصية

الفصل الثالث في الاخلاط

الخلط جسم رطب سيال
يستحيل اليه الغذاء اولاً الخلط الطبيعي هو الذي من شانه
ان يصير جزءاً من البدن الخلط الفضلي هو الذي ليس
من شانه ذلك المادة هي الشيء الذي يكون منه المرض
اذا اجتمعت من خلط او ريح او مائية الدم الطبيعي هو خلط
حار رطب احمر اللون حلو البلغم الطبيعي هو خلط بارد
رطب ابيض اللون مائل الى الحلاوة الصفراء الطبيعية هي
خلط حار يابس مر احمر اللون ناصع وهي رغوة
الدم السوداء الطبيعية هي خلط بارد يابس اسود
اللون الى الحموضة البلغم المائي هو الرقيق المستوي

القوام

القوام البلغم الزجاجي هو الثخين الذي يشبه الزجاج الذائب
البلغم المخاطي هو الغليظ الذي يختلف قوامه البلغم الخام
هو الرقيق الذي يختلف قوامه الصفراء المحية هي التي يختلط
بالبلغم الغليظ الصفراء الكراثية هي المحية اذا احترقت
الصفراء الزنجارية هي التي يحدث من احتراق الاخلاط
المرة هي الخلط الفضلي من الدم كالصفراء والسوداء الكيموس
هو الغذاء الذي يستحال في المعدة فصار مثل ماء الكشك
الثخين الكيلوس هو الغذاء الذي يجري في العروق الهضم هو
استحالة الغذاء واستعداده بدل ما يتحلل من البدن الهضم
الاول هو ما يكون في المعدة الثاني هو ما يكون في الكبد الثالث
هو ما يكون في العروق الرابع ما يكون في الاعضاء الغذاء
المطلق هو ما يتغذى به الانسان ويكون بحيث يتغير
بالبدن ولا يغير البدن الغذاء الدوائي هو الذي يتغير
عن البدن ويغير البدن ثم يتغير ثانياً ويتشبه بالبدن

خلاصه

الدواء المطلق هو ما ينفعل عن البدن ويغيره ثم يتغير ثانيا
ولا يتشبه بالبدن السم المطلق هو ما لا ينفعل عن البدن
ويغيره الحسن الكيموس هو الذي يتولد منه دم محمود الردي
الكيموس هو الذي لا يتولد منه دم قليل الكثير الغذاء ضده

الفصل الرابع في الاعضاء

الاعضاء هي اجسام
متولدة من اول مزاج الاخلاط الاعضاء الرئيسة
هي الاعضاء التي يحتاج اليها في البقاء وهي المبادي
للقوى الاول الاعضاء الآلية هي التي خلقت آلات
للافعال الاعضاء البسيطة هي التي تشابهت اجزاؤها
الاعضاء المركبة هي التي تركبت من البسائط العظم
هو عضو بسيط صلب اللحم المفرد هو حشو خلل
الاعضاء الغضروف هو عضو بسيط اصلب من ساير
الاعضاء والين من العظم العضل هو مجتمع من العصب
والعقب واللحم والغشاء المجلل وانما العقب فهو عصب

صلب

صلب اصفر اللون العصب هو عضو بسيط ابيض لين
في الانعطاف صلب في الانفصال ينبت من الدماغ
والنخاع الوتر هو عضو بسيط عصباني ينبت من اطراف
العضل الرباط هو عضو عصباني الملمس ينبت من العظام
الشرايين هي عروق نابتة من القلب عصبانية تتحرك دائما
بالانبساط والانقباض الاوردة هي عروق نابتة من
الكبد الغشاء هو عضو بسيط منتسج من ليف العصب رقيق
الثخن مستعرض يغشى سطوح الاعضاء النقرة هي
عظم في وسط نقب ينفذ فيه النخاع الاجنحة هي زوايد موضوعة
على جنبتي النقرة السناسن هي زوايد موضوعة على ظهر النقرة
كالشوك السمسمانية هي العظام الصغار التي بين فرج
المفاصل بمنزلة الحشو منقار الغراب هي الزايدة التي على راس
الكتف العظم الزورقي هو الذي وضع عند الاخمص
العظم اللامي هو عظم كالمثلث وضع قدام الحنجرة العظام

المنشبة هي التي لها تخلخل وافضية مثل كور النحل الحجاب الحاجز
هو الذي ... يقسم الجوف بقسمين وهو الفاصل بين
الاعضاء الغذاء واعضاء النفس الحجاب المنصف
هو الذي يقسم الجوف الاعلى بقسمين النغنغتان هما لحمتان
الموضوعتان عند الحلق متعينتان على الازدراد الذقن
هو غضروف تحت الذقن قدام الحلق الذي لا اسم له هو
غضروف موضوع خلف الدرقي الطرجهالي هو غضروف
مكبوب عليها العصب الراجع هو الذي ينحدر من الدماغ
الى الترقوة ثم يرجع ويتصعد الى خلف الراس الغضروف الخنجري
هو الذي وضع على فم المعدة المفصل هو الذي ذو بين العظمين
المفصل الموثق هو الذي ليس لاحد عظميه ان يتحرك اليه
مثل عظام القص المفصل السلس هو الذي لاحد عظميه
ان يتحرك المفصل العسر هو الذي حركة احد العظمين منه
صعب وقليل المركوز هو ما يكون لاحد عظميه زيادة وللثاني

تقعير تركز فيها تلك الزيادة المدروز هو الذي يكون لكل واحد
من العظمين اسنان كالمنشار النجار ويتركب احدهما
بالآخر كما يركب الصفارون صفائح النحاس الملزق
هو ان يتصل العظم بالعظم من غير زيادة ونقرة الدرز
الاكليلي هو درز مقوس مشترك بين الجبهة والراس السهمي
هو درز مستقيم يبتدي من الاكليلي الى مؤخر الراس الدرز
اللامي هو درز في مؤخر الراس على صورة الدال القشريان
هما درزان كالذنبان آخذان في طول الراس على موازاة
السهمي ام الدماغ هو الغشاء المغشي على الدماغ المسام
هي منافس غير محسوسة في سطح البدن المجاري هي طرق
يجري فيها المواد الاوعية هي اعضاء التي ذات تجاويف
المصفاة هي عظم مشاشي وضع في مقدم الدماغ بالاستقامة
ينزل منه الرطوبات الى الانف والحنك اسنان
الحلم هي النواجد وهي التي تنبت في آخر سن النمو

بين الاخراس **الفصل الخامس في العروق** الشريانان
السباتيان هما عرقان ضاربان وضعا عند الودجين
الوداجان هما عرقان وريديان ساكنان وضعا عند
جنبتي الحلق الشريان الابطي هو اول شريان ينبت من
القلب الشريان الوريدي هو عرق ضارب ينبت
في الرية ذات طبقة واحدة الوريد الشرياني عرق ساكن يأتي
من الكبد الى القلب ذات طبقتين الماساريقا
عروق تنبت من فم الكبد وتأتي بعضها الى اسفل
للمعدة وبعضها الى الامعاء لجذب الغذاء الى الكبد
القيفال وهو وريد ساكن على المفصل المرفق من جانب
الوحشي الباسليق هو الوريد الساكن عليه من الجانب
الانسي الاكحل هو وريد ساكن فيما بينهما حبل الذراع
هو وريد ساكن على ظهر الساعد الاسيلم هو وريد ساكن
على ظهر الكف بين الخنصر والبنصر عرق النسا هو وريد ساكن

عند الكعب في الجانب الوحشي الصافن هو وريد ساكن
عند الكعب في الجانب الانسي المابض هو وريد ساكن
تحت الركبة الفردان هما عرقان اخضران تحت اللسان
باب الكبد اول وريد ينبت من مقعر الكبد الاجوف
اول وريد ينبت من محدب الكبد الحالبان هما
وريدان ساكنان يجذبان المائية من الكلية الى المثانة
الجداول هي عروق صغار لبقية السواقي هي عروق اصغر منها

الفصل السادس في الاعضاء المركبة الدماغ
هو عضو مركب رئيس من المخ والحجب خلق آلة للقوى
النفسانية ومنه ينبت الاعصاب القلب هو عضو
رئيس مركب من اللحم والعروق خلق آلة للقوى الحيوانية
الكبد هو عضو رئيس مركب من اللحم والعروق وخلق
آلة للقوى الطبيعية العين هي عضو مركب من طبقات
سبع ورطوبات ثلث وعضلات واوردة

وشرائين خلف آلة البصر طبقات العين هي اجسام
موضوعة في العين بعضها فوق بعض بينها رطوبات
محفوظة الملتحمة هي الطبقة الاولى الشبيهة بالعضل
القرنية هي الطبقة الثانية الشبيهة بالقرن العنبية هي
الطبقة الثالثة الشبيهة بالعنب الاسود الشبكية
هي الطبقة الرابعة الشبيهة بالشبكة العنكبوتية هي
الطبقة الخامسة الشبيهة بنسج العنكبوت المشيمية هي
الطبقة السادسة المشتملة على المقلة الصلبة هي
الطبقة السابعة المتصلة بالعظم الرطوبة الجليدية
هي الرطوبة التي وضعت في وسط الطبقات لشرفها
ولكونها آلة للنور وهي شبيهة بالجمد الرطوبة البيضية
هي الرطوبة التي وضعت قدام الجليدية كالفضلة المندفعة
عنها الزجاجية هي رطوبة وضعت خلف الجليدية وهي
غذاء لها الحلق هو الفضاء الذي فيه مجرى النفس والغذاء

الرطوبة م

قصبة الرية هي مجرى النفس مؤلفة من غضاريف
دوائر داخل دائر نضد بعضها على بعض الحنجرة هي
عضو مؤلف من الغضاريف الثلثة المذكورة اللهات
هي عضو معلق على اعلى الحنجرة اللوزتان هما لحمتان نابتتان
في من اصل اللسان الغلصمة لحم صفاقي لاصق بالحنك
تحت اللهات منطبق على راس القصبة اللقابق
عظم ذو اربعة اضلاع موضوع فوق الغلصمة الفواد
قد يطلق على فم المعدة الصفاق هو الغشاء الباطن
من داخل المراق هو الغشاء الباطن من خارج البواب
هو المعاء الذي يتصل بقعر المعدة ويقال له الاثنى
عشري الصايم هو المعاء الذي يتصل بالبواب
الدقاق هي التي يتصل بالصايم الاعور هو المعاء
الذي يتصل بالدقاق ذو فم واحد كالكيس القولون
هو المعاء الذي يتصل بالاعور ويعرض فيه القولنج المستقيم

نابتان

المستبطن

المستبطن

١٩

هو المعاء الذي يتصل بالقولون وهو آخر الامعاء وبه
المقعدة والشرج **الفصل السابع في الارواح**
والقوى الروح جوهر لطيف بخاري يتولد من لطف
الاخلاط القوة معنى في الروح يصدر منه الافعال الروح
النفساني هو ما يكون في تجاويف الدماغ الروح الحيواني
هو ما يكون في تجويف القلب الروح الطبيعي هو ما يكون
في تجاويف الكبد المولدة هي القوة التي تولد المني في
الذكر والانثى المغيرة هي القوة التي تغير المني المصورة
هي القوة التي تجعل تشكيلات الاعضاء وتخطيطاتها
وتجويفاتها وثقبتها واوضاعها النامية هي
القوة التي تزيد في اقطار البدن على التناسب الطبيعي
الغاذية هي التي تحيل الغذاء الى مشابهة المتغذي الخادمة
هي التي تخدم غيرها المخدومة هي التي تخدمها غيرها الجاذبة
هي التي تجذب الغذاء الماسكة هي التي تمسك الغذاء

القوة

٢٠

ريثما يتصرف فيه الهاضمة الهاضمة هي التي تحيل الغذاء
الى القوام مهيئا لفعل القوة المغيرة الدافعة هي التي
تدفع الفضول الاعراض النفسانية هي الامور الواردة
على القلب مثل الغم والفرح والغضب ونحوه الحواس
الخمس هي البصر والسمع والذوق والشم واللمس
والحس المشترك هي القوة التي تدرك المحسوسات
كلها وتسمى بنطاسيا الخيال هي القوة التي تحفظ
صور المحسوسات وتسمى المصورة (لوح النفس) المفكرة هي القوة
التي تتصرف على المستودعات في الخيال الوهمية
قوة حاكمة في المحسوسات لمعان غير محسوسة الحافظة
هي القوة التي تحفظ بهذه المعاني النطقية هي القوة
العقلية المختصة بالانسان **الفصل الثامن في**
الاسباب الستة الهواء الجيد هو الذي لا يخالطه
شيء من الادخنة والابخرة الغريبة الفاسدة وهو مكشوف

قوام

والنامية

للسماء غير محقون بين الجدران والسقوف ويكون
بحيث لا يحتبس عنه الرياح الفاضلة المياه الفاضلة
هي مياه العيون الجارية الارض التي لا يغلب عليها شيء
من الكيفيات الغريبة ويكون جارية تكون في للشمس والريح
شديدة الجرية غمرة متوجهة الى المشرق والشمال بعيدة
عن المبدا منحدرة من الاراضي العالية وكانت عذبة يخيل
انها حلوة خفيفة الوزن سريعة الاستحالة الحمام المختار
ما قدم بناؤه ورائحة فضاؤه وطاب هواؤه وعذب
ماؤه وقدر الاتّان وقوده على حسب مزاج من اراد وروده
النوم الفاضل هو الغرق الليلي الذي يكون بعد انحدار
الطعام عن فم المعدة مستندا على اليمين ثم على
اليسار الرياضة حركة ارادية تحوج الى النفس العظيم
المتواتر والدلك هو التمريخ الرياضي الدلك الخشن هو
الذي يعد لبدن فنسيه الدلك الصلب هو الذي يشدد

مثل الصبا والشمال — سبيلان — الانضمام — انتساب — يكون

جو

فيه التمريخ دلك الاستعداد هو الذي يكون قبل
الشروع في الرياضة دلك الاسترداد هو الذي يكون
بعد الرياضة الاعياء حالة للبدن شبيهة بالمرض
يحدث عقيب الرياضة في الاكثر وقد يحدث بنفسها
الاعياء القروحي حالة شبيهة بتلك القروح وبحس الشوك
الاعياء التمددي حالة للبدن كان صاحبها قد رُضّ
بدنه ويحس بحرارة وتمدد الاعياء الورمي حالة شبيهة
بالمنتفخ حجما الاعياء القشفي حالة شبيهة بالجفاف
واليبس الجماع هو الذي يتبعه استفراغ الفضول وتخفيف
الجسد وتهيئة للنمو والهضم وهذا اذا كان على شبق
وغلبة الشهوة الاستفراغ انتقاص المواد عن
البدن الاحتقان احتباس المواد في البدن التحلل هو
استفراغ غير محسوس الذبول انتقاص اللحم الا بدان
المخطية هي التي امزجتها الجبلية فاضلة وقد اكتسبت الخطاء

رض هو الذي — بالمنتفخ — الفصد — للنمو

في التدبير امزجة ردية فاستوت فيهما الابدان
المسنونة هي التي امزجتها الجبلية غير فاضلة الربيع هو
الزمان الذي لا يحتاج الى ادفاء من البرد ولا ترويح
من الحر وفيه ابتداء نشو الاشجار الخريف هو الزمان
المقابل له الصيف هو جميع الزمان الحار الشتاء هو الزمان
البارد الربيع الجنوبي هو ما يهب فيه الرياح الجنوبية وعلى
هذا القياس سائر الفصول الربيع الشمالي ما يهب
فيه الرياح الشمالية الوباء فساد يقع في الهواء السموم
رياح مجتازة ببراري حارة جدا الصبا هي الرياح
المشرقية الدبور هي الرياح المغربية وكذلك الشمال
والجنوب الحركات البدنية هي الانتقالات المحسوسة
في البدن الحركات النفسانية هي الاعراض النفسانية
مثل الهم والغم والخوف والخجل **الفصل التاسع**
في تقدمة المعرفة تقدمة المعرفة هو القضاء بامر كائن على

يؤول اليه حال المريض بعد لا بل موجودة العلامات النافعة
للطبيب اعراض تدل على امر في الماضي العلامات النافعة
للمريض اعراض تدل على امر في الحال العلامات النافعة
لهما اعراض تدل على امر في المستقبل البحران هو الفصل
في الخطاب بين المتخاصمين اعني الطبيعة والمرض البحران
التام هو انهزام احد الخصمين بالكلية البحران الجيد هو
انهزام المادة البحران الردي هو انهزام الطبيعة اليوم
الباحوري هو اليوم الذي يقع فيه البحران الانذار
علامات دالة على وقوع البحران الانتقال المحمود ان
يندفع من عضو شريف الى عضو خسيس النضج هو
استيلاء الطبيعة على المادة واستعدادها للاندفاع
الفجاجة ضد النضج الناقه من زال مرضه وما عادت
صحته النكس معاودة المرض في حال النافهة
السحنة حال البدن في اللون والسمن والهزال

الموت الطبيعي انطفاء الرطوبة الاصلية الغريزية بالاسباب
اللازمة الضرورية الموت الاخترامي انطفاء الحرارة
الغريزية لا بالاسباب ضرورية الاوقات الكلية
هي ازمان المرض من وقت حدوثه الى وقت زواله
الاوقات الجزئية هي ازمان المرض بحسب نوبة نوبة
الابتداء الكلي هو الزمان الذي لا يظهر فيه دلائل النضج
وعدمه الابتداء الجزئي هو الزمان الذي يظهر فيه اعراض
النوبة التزيد الكلي هو الزمان الذي يظهر فيه علامات
النضج والمضادة للنضج التزيد الجزئي هو وقت تزيد
الحرارة وانتشارها في البدن الانتهاء الكلي هو الزمان
الذي يشتد فيه القتال بين الطبيعة والمادة وهو
وقت ظهور البحران الانتهاء الجزئي هو الوقت
الذي يبلغ فيه الحرارة والاعراض غايتها الانحطاط
الكلي هو الزمان الذي يظهر فيه استيلاء الحرارة الغريزية

على المادة وقهرها الانحطاط الجزئي هو الوقت الذي يأخذ
فيه النوبة على الارتفاع المداواة المطلقة هو القصد
الى نفس المرض والعرض التقدم بالحفظ هو القصد
الى ازالة سبب المرض **الفصل العاشر في تعريف
الالفاظ التي تستعمل في النبض** النبض حركة من
اوعية الروح مؤلفة من انقباض وانبساط لتبريد
الروح بالنسيم اوعية الروح هي القلب والشرايين
المجس موضع تفحص فيه عن النبض الانبساط
حركة الى الظاهر الانقباض حركة الى الباطن النبض
البسيط هو الذي يكون نوعا واحدا فقط
النبض المركب هو الذي يوجد فيه نوعان فصاعدا
اجزاء النبض هي التي تقع عليها الاصابع النبض
الطويل هو الذي يحس اجزاؤه في طول الذراع
المحسوس الطبيعي القصير ضده العريض يحس اجزاؤه

في عرضه الكثير. الضيق ضده. المشرف ما يحس اجزاؤه
في سمكه الكثير ويقال له الناتئ والمرتفع. المنخفض ضده
اي مرتفع
العظيم هو الزائد في الطول والعرض والشهوق. الصغير
هو الناقص فيها. الغليظ هو الزائد في العرض والشهوق.
الدقيق هو الناقص فيهما. القوي هو الذي يقاوم الحس
عند الانبساط. الضعيف ضده. السريع هو الذي يتم
الحركة في مدة قصيرة. البطيء ضده. اللين هو القابل للاندفاع الى
داخل عن الغامز بسهولة. الصلب ضده. الممتلئ هو الذي
يحس ان في تجويفه رطوبة. الخالي ضده. المتواتر هو الزمان
المحسوس بين القرعتين. المتفاوت ضده. المتدارك
هو مثل السريع. المتراخي هو مثل المتفاوت. المتخلخل هو مثل المتراخي.
المتكاثف هو مثل المتدارك. المستوي المطلق ما تشابه فيه
النبضات او اجزاء النبضة في جميع الانواع والاحوال وقد
يكون مستويا في نوع دون نوع فيكون مستويا فيه. المختلف المطلق

يتم د

قصير م

نوع م

بالمختلف

يختلف في هذه الانواع وهي القوة والضعف والعظم والصغر
والسرعة والبطوء واللين والصلابة وقد يختلف في نوع واحد
فيكون مختلفا فيه. المنتظم هو المختلف الذي لاختلافه نظام
محفوظ يدور عليه. ذو الادوار هو المختلف الذي يكون له
دور اختلاف فيه صاعدا. الموزون هو الذي يكون على
النسب الموسيقارية مثل نسبة الذي بالخمس او الاربعة
المتغير الوزن هو الذي يكون له دور نبض الصبيان مثل نبض
الشيوخ وامثال ذلك. الخارج الوزن هو الذي لا يشبه
في وزنه نبضا من نبض الاسنان. المختلف في جزء واحد
هو الذي يختلف فيه موضع اصبع واحد. المختلف في اجزاء
كثيرة هو ان يأخذ من نبضه فيندرج الى ازيد منها او انقص
ويستمر على ذلك النهج حتى يؤول الى غاية في النقصان او غاية
في الازدياد. ذو الفترة هو المختلف الذي حيث يتوقع فيه
حركة يكون سكونا. الواقع في الوسط هو الذي حيث يتوقع

الزيادة رر

فيه السكون تكون ذلك المختلف في الوضع هو الذي يختلف
نسبة اجزاء العرق الى الجهات الست المنقطع هو الذي
ينفصل في جزء واحد بفترة خفية العايد هو ان يكون
نبض عظيم رجع صغيرا في جزء واحد ثم عاد عودة لطيفة
المتداخل ان يكون نبض كنبضتين او نبضتان كنبض
الغزالي هو المختلف في جزء واحد اذا كان بطيئا ثم ينقطع
فيسرع الموجي هو المختلف في اجزاء العرق في العظم والصغر
والتقدم والتأخر اذا كان عريضا غير صغير جدا الدودي
هو المختلف الذي يكون اختلافه في الشهوق والانخفاض
والسرعة والبطوء مع صغر وتواتر النملي هو المختلف على
هذا الوجه الا انه اصغر واشد تواترا من الدودي المنشاري
هو الشبيه بالموجي الا انه اصلب وهو سريع متواتر ذنب
الفار هو الذي يتدرج في اختلاف الاجزاء من النقصان
الى الزيادة ومن الزيادة الى النقصان المنثني هو الذي ياخذ

بهو

من نقصان الحد في الزيادة ثم يثبت كذلك على الولاء الى ان يبلغ
الحد الاول في النقصان ذو الفترتين هو ما ينقص ان تراجعتا
المتشنج هو الذي يرى فيه انتقال كالخيط المرتعش هو الذي
يحس فيه ارتعاد وهو مختلف في التقدم والتأخر المستوي
هو المختلف الذي لا يوجد فيه الالتواء والبعد والمعتدل
المطلق هو النبض الذي يتوسط بين جميع الانواع والاصناف
المعتدل في نوع واحد هو المتوسط بين النوع الواحد
وضده النبض الطبيعي هو المعتدل في جميع الانواع الا في
القوة فان الطبيعي فيه هو ازيد الاسباب الماسكة للنبض
من الاسباب العامة الضرورية الداخلة في تقويم النبض
مثل القوة والحاجة والآلة الاسباب اللازمة هي التي لا
يدخل في تقويم النبض لكنها مغيرة لاحكام النبض المغيرة
على الاطلاق هي اسباب تغير احكام النبض ولا يكون
لازمة النبض النوعي هو ان يختص به مزاج او سن او بلد او حالة

ملاحقتان در

والمدة در

التمدد در

الانواع

بلغ

الفصل الحادي عشر في تعريف الالفاظ المستعملة في باب التفسرة

التفسرة هي القارورة التي فيها بول
المريض لتعرض على الطبيب وتسمى ايضا دليلا البول
مائية طبيعية تنفصل من المثانة فتخثر تستقر في
القارورة وكلما تركته منك ازداد غلظا وكلما بعدته ازداد
صفاء البول المحمود هو ما يكون معتدل القوام اترجي
الصبغ غير منتن الرائحة وغير عديمها محمود الرسوب
معتدل في القلة والكثرة التفسرة المعتدلة هي التي روعي
فيها شرائط عشرة التي تذكرها القارورة الصادقة
هي التي تتخذ من الجسم الشفاف النقي الجوهر الصافي النقاء
الاجزاء محمولة على شكل المثانة بحيث تنفصل عن البول
البول الغليظ هو الذي يتشابه قوامه في ثخنه البول
الكدر هو الذي لا يتشابه قوامه في ثخنه طبقات الصفرة
اقلها التبني ثم الاترجي ثم الاشقر ثم الاصفر النارنجي

ثم الناري ثم الذي يشبه صبغ الزعفران ثم الزعفراني الذي
يشبه شعرة وهو الاحمر الناصع طبقات الحمرة اولها الاصهب
ثم الوردي ثم الاحمر القاني ثم الاحمر الاقتم طبقات الخضرة
اولها الفستقية ثم الاسمانجونية ثم النيلجية ثم الكراثية
ثم الزنجارية طبقات اللون الاسود هو الضارب
الى الزعفرانية والاسود الاخذ في القتمة والاسود
الاخذ في الخضرة طبقات البياض هو الابيض المشف
والابيض اللبني والابيض الفقاعي والابيض الدسمي
والابيض الاهالي البول الدسمي هو مختلط بالدم
بول الدم هو ان يكون الخارج دما صرفا البول الرقاطي
هو الاحمر الضارب الى السواد القارورة النضيجة
هي التي فيها بول احمر وخصوصا بعد التعب القارورة
الحارة هي التي فيها فوق الاترجي القارورة الباردة
هي التي فيها بول اقل من الاترجي في الصبغ القارورة

الدموية هي التي فيها بول احمر ضارب الى القتمة القارورة
السوداوية هي التي فيها لون من طبقات السواد مدة
الاحكام كلها الردية البول الزيتي هو الذي يخالطه خثورة صفوة
سلقية واشفاف مع بريق دسمي وقوام الى الغلظ
ما هو الاحمر الناصع هو الذي فيه براقة وصفاء الاحمر القاني
هو الذي يشتد حمرته الاحمر الاقتم هو الذي حمرته ضارب
الى السواد الابيض المشف هو الذي يشبه البلور الابيض
الخفيف هو الذي يشبه القرطاس الخام شيء يرسب في القارورة
رقيق الاجزاء غير متين المدة شيء يرسب في القارورة
رقيق الاجزاء متين اسماء الرسوب الردية فمنها الخراطي
والنخالي والكرسني والدسبثي واللحمي والدسمي والمخاطي
والعلقي والسويقي والدموي والشعري والرملي والرمادي و
الصفايحي وهذه رسوبات شنيعة بما ينسب اليه
وكل واحد منها يدل على مرض ومادة الرسوب

الجسم

الجسم الغليظ المتميز من المائية الرسوب المحمود هو الراسب
الابيض الاملس المستدير المتصل الاجزاء المتشابهها المستويا
الرسوب الطافي هو الذي يتعلق فوق الماء الرسوب المتعلق
هو الذي يتردد في الماء البول الغريزي هو الذي يميل على
قدر المشروب البراز هو الثفل المندفع من المعاء الى الخارج
البراز الكثير هو الذي ما يزيد مقداره على قدر الماكول البراز
اليابس هو الذي يعدم فيه المائية البراز الرطب هو ما يخرج
مع رطوبات ملتزقة به البنادقي هو البراز الذي يشتد
جفافه وصل بتقه حتى صار بعرا البراز الفاضل هو الثفل
المجتمع المتشابه الاجزاء شديد اختلاط المائية باليبوسة
الذي ثخنه كثخن العسل سهل الخروج لا يلذع كونه اصفر
غير شديد النتن ولا عادة غير ذي بقابق ولا قراقر وغير
ذي زبدية ويخرج في الوقت المعتاد بمقدار يتفاوت
الماكول في الكمية ولا يكون متقطع الخروج

الفصل

المستويات
وسط
يرتد
المشتد
البقبقة حكاية صوت الجوز
وذلك لان ينقص من الماكول

الثاني عشر في الامراض الكلية الامراض المادية
هي الامراض المنتشرة بالمواد الامراض المزمنة هي التي
بطول اوقاتها الكلية الامراض الحادة هي التي تنقضي
اوقاتها الكلية الامراض المؤمنة هي التي فيها امان
من امراض اخر الامراض المسلمة هي التي لا مانع لصواب
التدبير فيها الامراض البلدية هي التي تختص بقبيلة او
سكان بلد الامراض المتعدية هي التي تتعدى من شخص
الى شخص بالمجاورة الامراض المتوارثة هي التي تتوارث
من الابوين الى الاولاد الامراض الفصلية هي المخصوص
بزمان من ازمنة السنة مثل الامراض الربيعية والصيفية
وغير ذلك الامراض المشاركة هي التي تحدث في عضو
بسبب عضو آخر الامراض الخاصية هي التي تحدث في
عضو بسبب يختص به الامراض المتشابهة هي التي
تنسب الى الاعضاء البسيطة بان يتغير مزاجها الامراض

المفردة ما يكون نوعا واحدا فقط الامراض المركبة ما يجتمع
فيها نوعان من المرض فصاعدا الامراض البحرانية الامراض
العصرية هي التي يتعصر فيها المواد وتحتبس في تحت المسام
بسبب البرد امراض انحلال الفرد هي التي يتباعد فيها
اجزاء البدن ويتفرق اتصاله ويسمى ايضا امراض تفرق
الاتصال الامراض التركيب هي التي تختص بعضو مركب
امراض الشكل هي فساد في هيئة الاعضاء امراض المجاري
هي انسداد فيها او اتساع امراض الاوعية هي ان
يكبر او تصغر او تفضل او تمتلئ او تخلو امراض
الوضع هي ان ينتقل العضو من موضعه السحج خدش
في سطح الاعضاء الجراحة تفرق اتصال في العضو
مجاور للجلد القرحة جراحة فيها قيح القصع الكسار
في العظم الشق انفصال العصب في العرض الشدخ
الشقاق في الطول اذا كثر عدده الهتك الشقاق

ما يحدث بسبب انتقال المواد في البحران

طرف العضو الى انفصال العضو القدع انفصال العضلة
طولا اذا كثر عوره وقلت اجزاؤه اتم الدم تفرق
انفصال تقع في الشرايين التبثق انفجار الاوردة
الفتق تفرق انفصال في الاغشية والحجب الشق انفجار
تقع في الجداول الخلع انفصال بين عضوين مركبين
الفك انفصال تقع في العصب الذي شديد صلابة
تنبت على راس الجراد بمنزلة القشرة القاشرة
تفرق انفصال تقع في جلدة الراس بمنزلة الخدش الباضعة
ما جاوز الجلد وبلغ الى اللحم المتلاحمة ما ينفصل به اللحم السمحاق
ما جاوز اللحم وبلغ الغشاء المغشي على العظم الموضحة
ما جاوز الغشاء وكشف العظم الهاشمة ما كسر العظام
المأمومة ما قطع ام الدماغ الدامغة ما بلغ نفس الدماغ
الخراج اسم لكل ورم جمع مادة فيه

الفصل الثالث عشر في تعريف الاوجاع

الوجع هو الاحساس

بالمنافي

بالمنافي اللذة هي الاحساس بالملايم سوء المزاج
المتفق هو ان يكون المزاج المختلف هو ان يكون المزاج
الردي لم يتمكن بعد ويحدث منه الالم الوجع الضرباني هو
الذي يتحرك مع العضو بتحرك الضربان الوجع الخدر
هو الذي ينضغط معه لك الروح النفساني الوجع
المسلي هو الذي يتراءى لصاحبه كانه ينتف بمسلة
الوجع الناقب هو الذي يطرق العضو وينفذه الوجع
الرخو هو الذي يسترخي فيه العضل والعصب الوجع
المنكسر هو الذي يفرق بين الغشاء والعظم الوجع المفسخ
هو الذي يفرق اتصال الغشاء والعضلة الوجع الضاغط
هو الذي يجعل العضو كانه مقبوض عليه ويضيق عليه
المكان الوجع الناخس هو الذي يمتد معه الغشاء عرضا
الوجع الممدد هو الذي يمتد معه العصب طولا
الوجع الحكاك هو الذي يكون معه حكة

القسم الثاني

من الفن الاول في تعريف اسماء العلل المشهورة
والامراض المعروفة من الفرق الى القدم وفيه فصول

الفصل الاول في تعريف الامراض الدماغية

الصداع الم في اعضاء الراس الشقيقة الم في احد شقي
الراس البيضة وجع مشتمل على الراس كله ثابت يهيج
في كل ساعة بادنى سبب وله اعراض رديئة ويقال ايضا
الخوذة الخبط انسداد مسام الراس بملاقات
البارد واجتماع البخارات فيها [illegible] الدماغ حالة
للدماغ كانه يتحرك ويدور معه وجع الدوار حالة [illegible]
يتخيل معها لصاحبه ان الاشياء تدور عليه فلا
ان يثبت السدر هو ان يكون الانسان اذا قام
اظلم عينيه وتهيا للسقوط قرانيطس هو الورم
الحار في حجب الدماغ ويقال له السرسام الحار
السرسام ورم في الراس صار اليه الجنون المفرط

مع سرسام ليثرغس هو ورم بلغمي في مجاري الدماغ
يلزمه النسيان ويسمى السرسام البارد ماء الراس
الصبيان هو اجتماع رطوبات بين القحف والجلد او
بين الحجابين الخارجين يعرض في الاكثر للصبيان
النوم هو رجوع الروح النفسانية عن آلات الحس
والحركة الى المبداء النوم الطبيعي ما كان رجوعه
مع غور الروح الحيواني الى الباطن لانضاج الغذاء
النعاس هو النوم الغير الغرق النوم المتخلل هو ان
يكون بين النوم واليقظة السبات استغراق
في النوم الطبيعي الثقيل بحيث يعسر انتباهه
اليقظة حالة طبيعية يستعمل فيها الحيوان آلات
الحس والحركة عند انصباب الروح النفسانية
فيها السهر هو اليقظة المفرطة التي ليست بطبيعية
اختلاط العقل هو ان يعرض للمريض ان يقول ويصنع

مما لا ينبغي الرعونة نقصان العقل اعني القوة المفكرة
وهي الحماقة المانيا جنون يخلطه الغضب باللعب
والرغبة بالنوءة الماليخوليا جنون وتغير يقع في القوة
المفكرة فيتغير الظنون ويغلب على صاحبه الحزن والخوف
لظلمة يلحق الروح النفسانية المراقي نوع منه وهو ان يتراكم
في المراق فضول ردية يرتفع منها الى الدماغ بخارات
مظلمة لجوهر الروح داء الكلب هو المانيا يسمى بذلك لان
يشبه افعاله افعال السباع القطرب هو جنون يفر
صاحبه عن الناس ويطلب الخلوة والمقابر ويمشي
شيئا مختلفا لا يدري اين يتوجه مع خوف وحذر
ويهرب عن كل ما استقبله العشق جنون يعرض
لصاحبه ان يديم استحسان صورة معينة في الفكر
ويطول له الصعداء والبكاء وربما يقع عند ذكرها خصوصا
في حالة السماع الشخوص نوع من الجمود اعني ان ينام الانسان

مبوذ مبوذ

مستلقيا شاخص العين بحيث لا يتحرك السبات
السهري هو ان ينام المريض تارة نوما ثقيلا وتارة
يسهر سهرا مفرطا الفنخيديج حالة شبيهة بالاعياء
يتمدد له العروق بسبب الامتلاء ويكثر التثاؤب
والتمطي الكابوس حالة يحس فيه الانسان عند دخوله
في النوم شبحا ثقيلا يقع عليه ويغمره ويضيق نفسه
فينقطع صوته وحركته ويكاد ان يختنق الصرع علة مادية
في الدماغ يمنع الاعضاء النفسانية عن افعال الحس
والحركة لسدة في التجاويف منعا غير تام ام الصبيان
نوع من الصرع يحدث بسبب الصفراء السكتة تعطل
الاعضاء عن الحس والحركة لانسداد تام في بطون
الدماغ ومجاري الروح الحساس والمحرك الفالج
استرخاء في احد شقي البدن كله سوى الراس التشنج
علة عصبية يتحرك بها العضل الى مباديها فيعصى

الابساط التمدد مرض الى يمنع القوة المحركة عن قبض
الاعضاء التي من شانها ان ينقبض لآفة في العضل
والعصب الكزاز هو المركب من تشنجين متضادين
يقع الكزاز في ناحية العنق اللقوة علة آلية ينجذب لها
احد شقي الوجه الى جهة غير طبيعية فيعسر معها انطباق
الجفنين والشفتين الرعشة هي علة يعجز القوة المحركة لها
عن تحريك العضل على الاتصال فيختلط فيها الحركة
الارادية بغير الارادية الخدر علة آلية ينتقص بها حس اللمس
الاختلاج حركة عضلانية يتحرك معها ما يلتصق بها من
الجلد واكثرها ريحية **الفصل الثاني في تعريف الالفاظ**
التي تستعمل في احوال العين وجع العين الم يكون
في العين الرمد وجع في العين مع حمرة وانتفاخ وضربان
ودرور الوردينج نوع من الرمد صعب يعظم فيه الورم
بحيث يتعذر التغميض ويربو فيه البياض على القرنية انتفاخات

بغور يحدث في بعض قشور القرنية التي هي طبقات اربعة
اوردأها اغورها القروح في العين سبعة انواع الاول
الغمامي وهي قروح شبيهة بالدخان منتشرة في سواد
العين الثاني السحابي وهي قرحة عميقة وهي اقل حجما من الاول
والثالث الاكليلي وهي قرحة على اكليل السواد وربما اخذ
بعض الملتحمة فما على السواد يرى بيضا وما على البياض
يرى حمراء الرابع الصوفي وهو قرحة في ظاهر الحدقة كانها
صوفة صغيرة عليها والخامس لوبونيون وهو قرحة عميقة
ضيقة النقبة السادس لولويا اي الحافر وهو قرحة عميقة
لكنها اقل عمقا واوسع عرضا من الخامس السابع
اقفوما وهو قرحة وسخة ذات خشكريشة يتبعها
مخاطرة فيما كل الاغشية ويفسد معه العين المورسرج
هو الخارق في ظاهر القرنية النملي هو الخارق فيها وهو
اغور من الاول الدمالي الخارق فيها ايضا اغور من الثاني
العميق الخارق فيها ويغور بحيث يظهر منه الغشية العنبية

الخراق عظيم بحيث يخرج العنبية معه الفلكي هو من جنس النتوء
إلا أنه أشد استدارة فلقطايا بمده يحدث بجفن تحت القرنية
ويأخذ موضعها وصار مثل الظفرة السرطان في العين
ورم يعرض في الصفاق القرني مع حمرة في العين وتمدد
ووجع شديد مع صداع وتخس وسقوط شهوة الطعام
أنجيلوسس ورم في موق الأنف من العين فقد يبصر صلبا
وقد يبصر خراجا فتنفجر ويصير ناصورا فما دام لم ينفجر يسمى
خراجا وإذا انفجر يسمى غربا الغمام بياض في العين غليظ
فما دام رقيقا يقال له الغمام وما دام غليظا سمي بياضا
السبل هو غشاوة تعرض للعين من انتفاخ عروقها الظاهرة
في سطح الملتحمة والقرنية وانتساج شيء فيما بينهما كالدخان
الظفرة هي زيادة من الملتحمة أو من الحجاب المحيط بالعين
يبتدئ من الموق ويجري على الملتحمة وربما غشت القرنية ويعطل
الطرفة هي نقطة من دم طري أحمر أو عتيق أسود
الدمعة هي سيلان الرطوبة المائية دائما من العين وقد يكون

ويأكل

فقد

ترطب في العين من غير سيلان منه الحول هو زوال من
المقلة إلى جهة من الجهات فإن كان إلى جهة العلو والسفل فإنه
يرى الشيء شيئين وأما في سائر الجهات فلا الجحوظ هو
بروز المقلة ونتوها وانتفاخها السلاق غلظ في سفن
الأجفان من مادة أكالة بورقية يحمر لها الأجفان وينتثر
الهدب ويفسد العين جساء الأجفان هو امتناع حركة
الأجفان وعسرها مع وجع وحمرة ورمص يابس الالتصاق
الجفن هو أن يلتزق الأجفان بالمقلة الشديد ويقال
لها الوردة لحمية بثرية تزيد في المقلة الشترة هي انقلاب
الجفن وله ثلاث درجات في الصعود الأكبر والأوسط البردة
هي رطوبة تغلظ وتنجمد في باطن الجفن ما يليه البياض
الشعيرة ورم مستطيل يظهر على حرف الجفن يشبه الشعير
في الشكل الشرناق زيادة من مادة شحمية تحدث في الجفن
الأعلى ويكون منه ثقيلة لابثة لا يتحرك التوثة هي لحم رخو يحدث
في باطن الجفن يسيل منها مادة مثل توتة التوت ورم صغير

جساء

بي ج

يَرِمُ ويتحجّر في الاجفان الجرب هو حكة وحمرة في الاجفان وقد يتقرّح الانتفاخ هو ورم بلغمي او سوداوي في الجفن مع حكة انقلاب الجفن هو ان يميل الهدب الى الداخل فيحس المقلة العشا هو ان يبطل البصر ليلاً ويبصر نهاراً الجهر هو ان لا يرى نهاراً ويبصر ليلاً الانتشار هو ان يصير الثقبة العنبية اوسع مما هي في الطبع نزول الماء رطوبة غريبة تقف في الثقبة العنبية بين الرطوبة البيضية والصفاقي القرني فيمنع نفوذ الاشباح الى البصر القمور هو ان لا يرى من بعيد او من وراء ضوء فاذا انظر صاحبه الى الالوان تخيل ان عليها بياضاً

الفصل الثالث في تعريف الالفاظ التي يستعمل في الامراض الاذن والانف والفم

الدوي والطنين هو صوت لا يزال الانسان يسمعه لا من خارج النزلة رطوبة تنصب الى مجرى الحلق والرئة الزكام هي التي تنصب الى مجرى الانف الخشم سدة في الانف يمنع التنفس من طريق الانف الناصور

قروح مزمنة في الانف الاربيان هو لحوم زائدة ينبت في الانف وقد تسمى بواسير الضفدع هو شبه غدة صلبة يكون تحت اللسان مع عروق خضر القلاع قرحة تكون في سطح الفم واللسان مع انتشار وانساع البخر هو الريح المنتنة في الفم القلح طلاوة تركب السن وتتحجر في اصول الاسنان تخلخل الثغر انقلاع الضرس الخدر يعرض للسن ذهاب ماء الاسنان هو ان لا يحتمل السن شيئاً بارداً او حاراً او صلباً الذبحة من الخناق صعب وهو امتناع نفوذ النفس الى الرئة والقلب الاختناق هو الذبحة

الفصل الرابع في تعريف اسماء امراض الصدر والقلب

النفس هو حركتان ارادیتان وبينهما سكونان ليمتلئ الرئة نسيماً فيرسله الى القلب وهو انواع كبيرة النفس العظيم هو النفس الذي ينال هواء كثيراً جداً فوق المعتدل وينبسط معه اعضاء النفس انبساطاً كاملاً الصغير هو الذي يقابل النفس المتدارك هو الذي

يكون مع عظمه قوة مزعجة للادخال مخرجه للنفخ النفس
الشاهق هو النفس العظيم الذي يعنو فيه الى اعالي
الصدر النفس الطويل هو الذي يطول مدة تحريك
الهواء في استنشاقه ورده القصير هو الذي يقابله
المتواتر هو الذي يقصر الزمان بينه وبين الذي قبله
النفس المنخرين هو الذي تحرك الارنبة ويدل على ضيق
شديد سوء النفس شيء يعم الاحوال الخارجة عن الطبيعة
النفس السريع هو الذي يكون فيه الحركة في مدة قصيرة
مع بلوغ الحاجة البطيء هو الذي هو الذي يقابله ضيق
النفس هو الذي لا يجد الهواء المنصرف فيه بالتنفس
منفذا في جهة حركته الا ضيقا النفس المنتصب هو
ان يتنفس بنصف الرية انتصاب النفس هو النفس
التي لا يتاتى لصاحبه ان يتنفس الا بان ينتصب
ويستوي ويمد رقبته الى فوق فيتسع لسببه المجاري
لا يستطيع ان ينحني العنق فانه يضيق عليه النفس

بالنفس

ان

الذي

ابو

الركوع على ركبتيه لا يجد الوادع معها بدا من تنفس متواتر
الصوت فاعله العضل الذي عند الحنجرة بتقدير الفتح
ويدفع الهواء المخرج دفعة وآلته القريبة الحنجرة ولسان
المزمار باعانة الحجاب والرية ومادته الهواء بحة الصوت
هي الغلظ والخشونة في الصوت الصوت الكدر هو
الذي يشبه صوت الرصاص الصوت المرتعش هو الذي
يرتعد السعال حركة من الطبيعة بواسطة الحجاب بانبساط
الصدر وانقباضه لدفع الاذى عن اعضاء الصدر
ذات الجنب هو مرض يعم جميع الاورام الحارة في
نواحي الصدر سوى ما يكون في الرية والقلب ذات الرية
ورم حار في الرية الشوصة ورم حار في الحجب التي
على الصدر تحت الحجاب الحاجز البرسام ورم حار في
الحجاب الحاجز ذات الجنب الخالص ورم حار في الحجاب
المنصف وغير الخالص اورام في عضلات الصدر
النفث خلط براقي يصعد من نواحي الصدر النفث المكرد

هو الابيض الأملس المستوي الذي لا لزوجة فيه ويكون
نضيجاً سهل الخروج السل علة ردية يتقرح بها الرية
ويعرض فيها اعراض ضمانعة في التدبير النفث هو ان يخرج
الصديد في الصدر الخفقان حركة اختلاجية تعرض للقلب
الغشي هو تعطيل جل القوى المحركة الحاسة لاجتماع
الروح كله اليه **الفصل الخامس في تعريف امراض**
المعدة ضعف المعدة هو اسم لحال المعدة اذا كانت
لا تهضم هضماً جيداً لسبب في نفس المعدة وقواها سقوط
الشهوة هو ان لا يشتهي الطعام والشراب ضعف
الشهوة هو ان ينقص الاشتهاء فساد الشهوة
هو ان يشتهي اشياء غير معتادة كالطين والفحم
الجوع هو حالة تدغدغ لفم المعدة شبيهة بالقوة
الجاذبة لامتصاص العروق مصاً بعد مص الى ان ينتهي
الى فم المعدة الجوع المغشي هو ان لا يملك صاحبه بطنه
اذا جاع واذا تأخر عنه الطعام غشي عليه وسقطت قوته

الاشتهاء

بوليموس هو جوع الاعضاء مع شبع المعدة اعني سقوط
شهوتها ويسمى جوع البقر بطلان الهضم هو ان لا
يتغير الطعام في المعدة ضعف الهضم هو ان لا يتغير
القدر الواجب من الغذاء فساد الهضم هو ان يستحيل
الطعام استحالة غير طبيعية طفو الطعام في المعدة
هو ان لا يشتمل المعدة على الطعام الطافي فيحس تموجه
في البطن زلق المعدة هو ملاسة في سطح المعدة
لا يتمسك الطعام القيء هو دفع ما في المعدة من طريق
الفم التهوع حركة من الدافع للدفع من المعدة لا تنجح بها
حركة من المندفع الغثيان هو حالة متقاصية في تحريك المادة
تقلب النفس يقال للغثيان اللازم وقد يقال لذهاب
الشهوة الفلق المعدي هو اضطراب المعدة عند
حدوث هذه الحركات فيعرض لصاحبه كرب وخفقان
وسدر ودوار وتغير لون وانتقال من شكل الى شكل
الفواق حركة مختلفة مركبة من تمدد انقباض يتبع تمدد د

اصلاً

انبساطي للمعدة فيجتمع ريحها فيتحرك على وجه الدفع
والذرب التخمي من فساد الاطعمة في المعدة بسبب الطعام
الذرب هو فساد في المعدة الجوع الكلبي ان يأكل هو
الانسان دائما ولا يشبع ولا يندفع الجوع البتة
الجشاء هو الريح الخارجة من فوق الوحام هو انقطاع
الشهوات الردية للحامل في الشهر الرابع العطاش
هو العطش المفرط الذي لا يروى صاحبه

الفصل السادس في تعريف امراض الكبد والطحال واعضاء البول والمعاء وامراض النساء

المكبود هو الذي في افعال كبده ضعف المطحول هو
الذي في طحاله ورم سوء القنية هو فساد في المزاج
يبتدي من الكبد في الاكثر ثم يفشو في جميع البدن يتبعه
ورم الاجفان والاطراف الاستسقاء مرض مادي
يتخلل في الاعضاء مادة غريبة باردة اللحمي ما يكون المادة
المائية تختلط بالدم فيتخلل جميع الاعضاء الظاهرة

الزق

الزق ما يكون المادة المائية فيه منصبة في فضاء البطن
الطبلي ما يكون المادة الريحية فاشية في تلك النواحي
اليرقان علة شديدة ردية يتغير فيه اللون الى صفرة او الى
سواد اليرقان الاصفر ما يكون الصفراء فاشية في ظاهر
البدن اليرقان الاسود ما يكون المادة الغاشية هي السوداء
الاسهال هو انطلاق البطن بالجهد المعتاد لا على وجه
المعتاد الاختلاف هو الاسهال الكائن بالادوار
الخلفة هي الاسهال الكائن بالالوان زلق الامعاء هو
ملاسة في سطح الامعاء بحيث لا يلبث فيه الطعام
فينطلق من ساعته السحج هو وجع وانجراد في سطح
الامعاء فيندفع منه اصناف من المواد دموية وصديدية
ومدية ودمرية وخراطية وزبدية وقشارية الدوسنطاريا
هو قروح في الامعاء مع علامات السحج فيه الزحير هو وجع
يتمدد وانجراد في المعاء المستقيم يتبعه خروج
البراز ويكون مع وجع وصعوبة القبض هي حركة من المواد

الفاسدة العز المنهضمة الى الانفصال من طريق الامعاء
على حدة وعنف وسرعة من الدافعة وقد يندفع من القوة
المبطون من كان به اختلاف دايم المغص هو وجع لاذع
فى المعاء فليل لمدة القولنج مرض معوى مولم يحتبس معه
خروج ما يخرج بالطبع ايلاوس هو نوع من القولنج
صعب يكون فى الامعاء الدقاق ويضجر الغثيان والقى
الثفل هو ان يحتبس الثفل فى مجارى القولون الورمى يكون عن
بسبب ورم الامعاء وربما يحتبس فيه البراز الزحير
هو ان يحتبس البراز فى طبقات الامعاء البلغم هو ان
يلتصق فى سطح الامعاء مواد بلغمية غليظة لزجة
فيسد الطريق الالتوا هو ان ينقلب الامعاء بسبب
من الاسباب المعلومة فيسد الطريق الحيات الديدان
الكبار حب القرع من الديدان العراض البواسير بثور
ثولولية او توثية او عنبية فى المقعدة البواسير الصم لا
يسيل منه الدم حرقة البول وجع احراقى عند خروج

الامعاء

الغثيان

محتبسا

البول

البول عسر البول هو ان لا يخرج كما ينبغى بسهولة سلس
البول هو خروج البول بلا ارادة قليلا قليلا او ديابيطس
هو ان يخرج الماء كما يشرب سريعا ويبول ويشرب مرة
بعد اخرى الانتشار عدم الامتداد فى الاعصاب المجوفة
كالقضيب ونوتر ما البارة الجماع النطفة المنى الذى يجعل
فى الرحم على وجه الدفق والشهوة المذى هو رطوبة يخرج
من اوعية المنى لا على وجه الدفق الودى هو الذى يخرج بعد
البول فريسموس هو الانعاظ الدايم من غير شهوة
العذيوط هو الذى اذا جامع القى زبله عند الانزال
فلا يملك مقعدته ارساطون هو اختلاج الذكر داءما
وتمددا وعية المنى اعوجاج الذكر هو تشنج يعرض للذكر
فيميل ذ ابها الى جانب واحد دوالى الصفن عروق ممتلية
فى الصفن ملتوية ويكون معه اختلاج فى الذكر القيلة
انتفاخ فى الخصيتين لورم مائى او ريحى او صعود ونزول
الامعاء فيه القبيس هو الرجل المذكار اللقوة من المراءة

سيبل

يقع فى الذكر

المذكارة الاقراب هو دخول الحامل في زمان قريب من
الولادة النفاس هو المدة التي وضعت المراة
حملها الى اربعين يوما الاسقاط ازلاق الجنين المشيمة
هي الغشاء المغشي على الجنين الرجا هو الحالة تحدث
للنساء شبيهة بالحبل يقال له الحبل الكاذب الافتضاض
ازالة البكارة وهي الثالك [?] الاغشية المنسجة على
فم الرحم نيموس [?] النساء هو حكة في رحم النساء لا تشبع
عن الجماع الرتقاء هي المراة التي على فم رحمها اغشية لحمية صلبة
تمنع من المباشرة وقد يمنع خروج الحيض وفيه خطر
اختناق الرحم علة شبيهة بالصرع يعرض للنساء اللواتي
تحتبس فيهن الطمث او المني العفل هو لحم نابت في فم
الرحم كالعصب يطول صيفا وينقص شتاء الفتق هو
انحلال الصفاق عن فرد به [?] ونفوذ جسم غريب فيه ادرة
اللحم هو ان ينبت في الصفن لحم زائد يعظم حجم قيلة
الماء هو ان ينصب في الصفن مائية في فضاء البطن

اختناق

حجم

قيلة الامعاء هو ان ينزل جرم المعاء المسمى بالاعور
في الصفن وقد ينزل الثرب عن الاعور رباسح [?]
الافرسة [?] هي زوال من الفقرات داخلا او خارجا
الحدبة زوال الفقرات من خلف التقصع هو زوال
الفقرات قدام الدوالي هي اتساع في عروق الساق والقدم
وامتلاؤها دما سوداويا داء الفيل هو زيادة ورم
سمجة في الساق والقدم مع غلظ وتغير لون عرق
النسا هو وجع من اوجاع المفاصل يبتدي
من مفصل الورك وينزل الى خلف على الفخذ ويمتد
الى الركبة والى الكعب النقرس هو وجع يعرض في نواحي
القدم يطول معه الصفن [?] البطم هو بثور تظهر في
الساق شبيهة ببثر الاطفال مع قليل ورم **الفصل
السابع في تعريف اسماء الحميات والاسماء
والالفاظ المصطلح فيها** الحمى هي حرارة غريبة تشتعل
في القلب اولا وتنبث منه بتوسط الروح والدم

والشرايين والعروق في جميع البدن فيشتغل فيه اشتغالاً
بالافعال الطبيعية الحمى العرضية ما يعرض بسبب مرض آخر
سوى الحمى الحمى المرضية ما يعرض لا بسبب مرض آخر الحمى
اليومية هي التي تنفصل في كل يوم وليلة ويكون الحرارة
فيها منتشرة بالارواح اولاً ثم يفشو منها في الاخلاط
والاعضاء ثانياً الحمى الخلطية هي التي تنوب بعد الانفصال
ويكون الحرارة فيها منتشرة بالاخلاط اولاً ثم يفشو
منها في الارواح والاعضاء ثانياً الحمى الدقية هي التي لا تنفصل
فيها الحرارة ويكون الحرارة فيها منتشرة في الاعضاء اولاً
ثم يفشو منها في الارواح والاخلاط ثانياً الحمى القشفية
هذه الحمى تحدث بسبب التكاثف في ظاهر المسام فتحتبس
البخارات في البدن فيسخن الروح اولاً ثم البدن ثانياً
الاستحصافية هذه الحمى تحدث بسبب انسداد يعرض
في مسام البدن على غور فيها السبب هو اقوى من سبب
القشفية اقسام الحميات اليومية هي الهمية والتعبية والانقلابية

تحدث

لا ينفصل

الحمى

والجوعية العطشية الحرية البردية الغضبية التخمية السهدية الفزعية
الوجعية الغشية الراحية الاستفراغية الورمية النفخية
الفكرية الوجعية القشفية الاستحصافية هذه حميات
يومية منسوبة الى اسبابها المذكورة الظاهرة المعاني
المستغنية عن البيان والشرح الحميات العفنية هي
التي تحدث بسبب عفونة الاخلاط وكل نوع منها
ينسب الى خلط الحمى الغب هذه هي الحمى صفراوية تنوب
يوماً ويوماً لا الغب الخالصة هي الغب الذي يقصر فيه
الازمنة غير الخالصة هي الغب الذي يطول فيه الازمنة
حمى ربع هذه حمى سوداوية تنوب يوماً ويومين لا
المواظبة هذه حميات بلغمية تنوب كل يوم بادوار
المطبقة هذه حمى دموية دائمة غير منفصلة شطر الغب
هذه حمى مركبة من الصفراء والبلغم فتنوب فيها
الخلطان كل واحد على حدة المفلفلة هي الحميات
التي سببها اخلاط عفنة خارج العروق ذوات

السهرية

ويومين

فتنوب

الخلطان

ادوار اللازمة هي الحميات التي سببها اخلاط عفنة
داخل العروق غير ذوات ادوار الدائمة هي الحميات التي
لا يكون لها بحران ادوار ظاهرة الدائرة هي التي لها ادوار
ظاهرة المفترة هي التي لها مع لزومها فترات واشتدادات
المحرقة هي التي يكون بسبب اخلاط صفراوية عفنة في
داخل العروق التي في نواحي القلب وهي لازمة صعبة
الاعراض النائبة هي التي تنوب كل يوم الحميات الدقية
هي الحميات الغالبة التي بسبب تسخن الاعضاء الاصلية
وذوبانها الحميات الوبائية هي الحميات المختلفة
بالارواح ثم الاخلاط بسبب فساد يعم الهواء الحميات
المركبة هي الحميات التي يجتمع فيها خلطان فصاعدا اسماء
الحميات باليونانية سونوخس هي الحمى التي يكون من
غليان الدم لعفونة هي الحمى التي يبطن فيها الحر
ويظهر فيها البرد انفيالوس هي الحمى التي يظهر فيها

الحر ويبطن

الصالبة

الحر ويبطن فيها البرد ايفيمارس هي حمى يوم افطيقوس
هي حمى الدق انفيمارس هي الحمى البلغمية النائبة كل يوم
طريطاوس هي الحمى الغب طاسرطاوس هي الحمى الربع
يمطريطاوس هي شطر الغب طاسرطاوس هي الحمى التي
تنوب في كل سبعة ايام ويقال له السبع برداوس
هي الحميات التي تنوب في كل ستة ايام ويقال
لها السداسية فاريقوس هي الحمى المحرقة سميوس هي الكائن
الجدري هو بثور كبيرة منتفخة من غليان الدم يعم
البدن كله لاندفاع الخبائث التي فيه الحصبة هي بثور
سطحية شبيهة بالجدري الا انها اقل بثورا وعمقا
منه الملبسة حالة متقدمة على الحميات تصحبها اعيار
وتوهم وكسل وتمطي وحرارة ما وظهور اعراض الحمى
الصالب هي الحمى التي لا يوجد فيها البرد والنفض
التكسر حالة يجد البدن فيها اختلافا في البرد
في الجلد والعضل القشعريرة هي التكسر اذا قوي واشتد

افطيقوس ر

الحميات ر

توهم م

البرد هو ان يحس في اعضائه وغضون اعضائه بردا وارتعاشا
ويقع فيها حركات غير ارادية. القلق هو حالة يكثر فيها
الاضطراب والهيجان في المريض. الكرب حالة يكثر فيها
الغم والوسواس.

الفصل الثامن في تعريف الاسماء التي تتعلق بالاورام والقروح

الورم
انتفاخ يعرض في سطح الاعضاء يوجد فيها اجناس
الامراض. البثور اورام صغار. الفلغموني هو الورم
الذي يحدث بسبب دم غليظ حار [illegible] ويكون
معه ضربان وحمرة وحرارة وهو غائر في السطح فينفجر او
يصلب او يتحلل. الشرا هو الورم الذي يحدث بسبب
صفراء رديئة محرقة ويكون الاعراض فيها اشد
واصعب من اعراض الفلغموني. الحمرة ورم مركب
من الدم والصفراء الرديئين. الجمرة بالجيم بثور [illegible]
فيها حدة وحرارة ولهيب وحكة. الخراج هو الورم
الذي يجتمع فيه القيح والمدة. الطاعون هو خراج

يقع في

يقع في اللحوم الرخوة والمغابن وخلف الاذن من مادة
فاسدة. السرطان هو ورم صلب مرتفع متحرك وجع
له اصول يابسة تشبه بارجل السرطان [illegible]
فيتبع في الاكثر. السلعة هي غدة ورمية في غلاف [illegible]
فيها اجسام غريبة صلبة وذائبة ورخوة. الزيتل نوع من التهيج
الغير الطاهر الكثير المخالطة باللحم. الزيتل استرخاء في اللحم [illegible]
الاسنان. التهيج ورم رخو يخالط اللحم في جوهره.
النفخة ورم رخو غير مخالط للحم في جوهره كالمحصور فيه.
الدمل ورم [illegible] يخرج منه المدة. الدبيلة دمل كبير ذو
افواه كثيرة. الشرى هي ورم فلغموني ليس له غور وضربان.
النار الفارسية هي جنس الحمرة الرديئة الشديدة الاعراض.
النملة ورم يحدث من اخلاط حادة اكالة ينتفخ ويسعى.
الجاورسية هي بثور صغار صفراوية ذات اوجاع
شديدة. الجمرة بثور متنفطة مع خشكريشة [illegible]
يحدث من حرق النار. النفاطة هي بثرة مائية [illegible]

بثور

اورام بثرية مسطحة غير نشادية الاجزاء بجميع البدن
في الاكثر مع حكة شديدة ولهيب وكرب وحدة
الاكلة هي كالقروح الساعية فاسدة الاكال غانغرايا هو
الاكال يبطل معها حس لمس ما حوله اسفاقلوس هو
الاكلة التي يحدث معها بطلان الحس اوذيما هو الورم
الرخو البلغمي فوجيلا اورام غددية تحدث خلف الاذن
وفي النادر تحدث في اللثة والعمور الخنازير اورام
صلبة صلعية متشنجة باللحم غير متبرية واكثرها في العنق
التحجر هو الورم الصلب السوداوي العديم الحس سقيروس
هو الورم الصلب البلغمي المسامير هي ثاليل كبار عظيمة
الرؤس مستدقة الاصول العرق المدني هو ان يحدث
في الرجلين في الاغلب بثرية تنفطية الى السواد ثم تنفقا
ويخرج منها شي شبيه خيط ابيض طويل قريب من ذراع او
ازيد ودوده تحرك الدود داء الاسد هو الجذام الجذام
علة رديئة مفسدة لهيئة الاعضاء ناثرة لشعر اللحى والحاجبين

بثرة د
الحاجبين د
والعدب

والجذب مسقط للانف والاطراف يحدث من انتشار
المرة السوداء في البدن القرحة كل جراحة ينفتح الصديد
هو القيح الرقيق الوسخ هو القيح الغليظ المدة كل ما يجتمع
في الجراح المدة النضيجة هي الملساء التي لها قوام معتدل
الناصور هو قرحة لها غور يسيل منها القيح والصديد
دايما الكهف هو الناصور الواسع الفم العظيم الاصل
القرحة الخبيثة هي الكهف الذي صلب افواهها القرحة
الوضرة هي التي فيها انواع من القيح القرحة الجردية هي
التي بعر ابدا لها اردا انها من غير ان يكون ناصورا او
سنا كلازيع الشوكة هي الرياح المتخللة في خلل العظام مع
مواد حادة مفسدة للعظام **الفصل التاسع في**
الامراض التي تتعلق بالزينة داء الثعلب
هو ان ينحط الشعر في بقعة من الراس واللحية في اكثر
الاحوال يكون الى الاستدارة داء الحية هو ان ينحط
الشعر الى الاستطالة مع قليل انسلاخ من الجلدة

البيضاء د
الخبيثة د
المتخللة د

الرقيقة الخزاز هو الابرية والنخالة في الراس الكلف آثار
نقطية الى السواد من الوجه في الاكثر النمش آثار لطخية الى
الحمرة الرش آثار لطخية الى السواد البهق آثار سطحية في جميع
البدن الى السواد والى البياض لا يعمق وظاهر الجلد
البرص آثار بغور غائص في اللحم الى البياض او الى السواد
الوضح آثار الى السواد او الى البياض بين البرص والبهق
الوشم آثار بغرز الابرة البادشنام حمرة منكرة على الوجه
سمجة تبتدئ في الرد وقد يتقدم الجذام السعفة الرطبة
بثور قرحية ذات مواد قيحية او خشكريشية ويسمى الشهدية
البلطمية نوع من الشهدية ردية ذات خشكريشة البلخية
نوع من الشهدية ذات غور وتأكل وسعاية القوبا
نوع من الشهدية ذات قشور يابسة وقليل حكة وغور
البثور اللبنية بثور صغار بيض كأنها نقط لبن
اكثرها على الوجه الجرب بثور مختلفة الشكل في الصغر والكبر
والرطوبة واليبوسة والتقيح وعدم التقيح مع حكة شديدة

يظهر اكثره في الاطراف الحصف بثور سوداوية بسبب مادة
تكسل عن لحوق العرق السريع التقفص فيحتبس تحت الجلد
وهو كالنفل للعرق المستعصي على الخروج بنات الليل
هي بثور عدسية مع حكة وخشونة يعرض في الليل لانحصاف
الجلد بسبب البرد الثآليل هي بثور طوال زوائد
اصلب القرون ثآليل معقفة الراس الشداد والمسامير
الصنان هو الرائحة المنتنة التي تكون تحت الابط
الصئبان هي القمل الصغار الداحس هو ورم حار
خراجي يعرض في جانب الظفر اسنان الفار هي زوائد
دقيقة وسطها حادة نابتة عند اصل الظفر ضارة
الاظفار هو فساد في منبت الاظفار تعقف الاظفار
هو تحدب يظهر في الاظفار برص الاظفار هي نقط
صغار بيض على الاظفار القسم الثالث
من الفن الاول تسعة فصول الفصل الاول في تعريف
اسماء الاغذية التي تتعلق بالطب الاغذية

مؤذية جدا

بلغ

ليقوم د ر

عامّ

عامّ يقع على الاطعمة والاشربة التي يمكن ان يتولد
منها دم فيقوم بدل ما يتحلل عن البدن الطعام اسم
للماكولات التي فيها غذائية غالبة يتغذى بها الانسان
عند الجوع السميذ هو الخبز الذي يتخذ من الحنطة النقية
المبلولة المطحونة المنخولة بمنخل ضيق الحوارى هو الخبز الذي
يتخذ من دقيق الحنطة التي قشرت قبل الطحن كالكعك
الخشكار هو الخبز الذي يتخذ من الحنطة اليابسة المطحونة
كما هي من غير نخل الكعك هو الخبز الغليظ الذي يطبخ
في التنور على احجار محماة الفطير هو الخبز الذي يتخذ من
دقيق عجن في الحال ولم يطرح فيه الخميرة الخميرة هو الخبز
الذي يتخذ من عجين فطرح فيه الخميرة حتى صار مثل كور
النحل الاسفيدباجات هي المرقة التي لا يطرح فيها
شيء من التوابل والابازير فيها طعوم غالبة الزيرباجة
هي المرقة التي يتخذ من الخل والفواكه اليابسة ويطيب
بالزعفران ويطرح فيها التوابل المعروفة مثل الكمون
فيه د ر

ويكل

ويكلل ببعض الاشياء الحلوة المزورة هي المرقة التي
يتخذ للمريض بدون اللحم الجامس التي يتخذ من النخالة ويحلى
بالسكر ودهن اللوز ويقال له الحريرة وقد يتخذ من غيره
القلايا هي اللحوم المقلية في القدر التي صب فيها الماء
وطبخ حتى ينضب الماء ويبقى اللحم ويكون مطيبا بالابازير
الشواء هو اللحم الذي يعلق في التنور حتى يتشوى اردنا
هو اللحم الذي يدار على الجمر على سفود حتى ينطبخ الكباب
هو اللحم الذي يوضع على شيء عند النار او التنور الى ان ينضج
الطباهجة هي مرقة متخذة من اللحوم المشوية في الادهان
الطيبة الاطرية هي الطعام الذي يتخذ من العجين المعمول
دقاقا وهو المسمى رشتة اللقانق هو الحوايا المحشوة
لحما المشوية في الادهان ماء اللحم هو المرقة المتخذة من الماء
الذي يعصر من اللحم بعد ان ينضج ناعما وتشويه في
القدر قليلا الى ان يسيل منها الماء الشورباجة هي المرقة
التي تتخذ من الماء واللحم والملح بحسب القريص وهو صبغ

المقطعة د

بالابازير د

تشوى ويشوى السفود التي هو الحديدة بها اللحم ينطبخ د ر

يتخذ من لحوم السمك والبطون والاكارع المسلوقة في الخل
مع البقول والابازير حتى ينضج ثم يترك حتى يجمد المصوص
هو صبغ يتخذ من الفراريج والدراريج المسلوقة في الخل
مع البقول الباردة والحارة الهلام هو صبغ يتخذ من
لحوم العجاجيل والجداء المسلوقة في الماء والملح حتى ينضج
ثم يخرج ويوضع على شيء نظيف حتى ينقطر ماؤه كله ثم
يغلى بما يحتاج اليه من البقول المذكورة في الخل ويلقى
فيه تلك اللحوم ويرفع بهذه الاشياء الثلثة المنفقة
الصنعة الا ان اصلها جميعها اللحوم والبقول والتوابل
والابازير والخل الا ان ماء السكباج المصفى من اللحم و
التوابل المنعقد البيض النيمبرشت هو البيض المسخن
بالنار حتى يقارب الانعقاد ثم يحسى الرواصير هي
صباغ يتخذ من البقول المسلوقة في الماء المقلية في الدهن
الملقاة في الاشياء الحامضة مع الابازير الكوامخ
هي صباغ متخذة من الفوتنج واللبن والابازير الفوتنج

بلغ

هو جرة الكوامخ المتخذ من دقيق الشعير العجين المعمول
جرادق المدفون في التبن اربعين يوما حتى يتكرج ثم
يصب عليه اللبن فيوضع في الشمس اياما فيجمد اللبن
حتى يربو ثم يطرح فيه الابازير مثل الانجدان والشونيز
والشبث او الكرات او ساير البقول ثم ينسب الكامخ
الى ذلك البوارد هي اصول البقول مثل السلق والجزر
والشلجم وكذلك القرع اذا طبخ والقي في الخل ليتبرد المري
شيء يستبال من جنس الصباغ يتخذ من الخردل جرة متخذة
من دقيق الشعير والنخالة المحمصة اذا طرح في الحب
مع الماء والملح ووضع في الشمس الصيفية اربعين يوما
الى ان يدرك شيئا ثم يصفى فيكون ماؤه مريا ويسمى
نقله انبا الصحناة هي صبغ يتخذ من السمك الصغار
المطروح في الحب مع الماء والملح الموضوع في الشمس القيظ
اربعين يوما مع الابازير الى ان يذوب السمك ويغلظ
ويدرك ويقال لما هيا به الخل زيت يتخذ من الزيت

ابن

والحصرم ودهن اللوز والخبز الغبيث والسكر وغير
ذلك التوابل الاشياء التي يطرح في القدر مثل
الكزبرة والكمون والنعنع والشبث الافاويه هي
الادوية العطرة الرائحة مثل القرنفل وغير ذلك
الفصل الثاني في تعريف الاشربة الجلاب
هو العسل المطبوخ في ماء الورد وقد يتخذ من السكر
والماء السكنجبين هو الشراب المتخذ من الخل والعسل
وقد يتخذ من السكر وقد يجعل مكان الخل تمر هنديا
ويقال له السكنجبين التمري السكنجبين البزوري ما نقع في خله البزور
والاصول السوجا(?) ما يطرح فيه مكان الماء عصير
السفرجل الفراطن(?) هو ماء العسل وهو العسل القليل
اذا طبخ في الماء الكثير دياقوذا هو شراب الخشخاش
ديابردن(?) هو شراب التوت انباطون(?) شراب
يتخذ من عصير العنب والعسل مع الافاوية ويقال له
السيندابل(?) الطلا هو الشراب المسكر الذي يتخذ من ماء

السكنجبين التمري
ديابروس

مثلث الريحاني هو الشراب الطيب الرائحة المثلث هو الشراب
المطبوخ عصيره مع الماء مناصفة حتى يرجع الى الثلث
الشراب هي التي من ماء العنب اذا تم فيه الغليان
وسقط الحلاوة الفصل الثالث في تعريف اسماء
الادوية المركبة المعجون يقال على كل ادوية مركبة
جمعها عسل او رب مفرحة الترياق هو البادزهر
المقابل للسموم وقد يكون مركبا مثل ترياق الفاروق و
وقد يكون مفردا كالترياق البوشنجي ايارج هو اسم
ادوية مركبة من مسهلات مع مصلحاتها ومعناه
الدواء الالهي لان عمله امر الهي سلم من قوى طبيعته
وهو اول مسهلات التي ركبت في القديم الشليثا بلسان
اليونانية هيرا ومعناه الفادزهر الاكبر وهو معجون
مركب من ادوية كثيرة نافعة لجميع السموم والامراض
مثرو دیطوس هو اسم طبيب يوناني اتخذ هو هذا
المعجون وهو مركب من ادوية كثيرة منفعته اقوى

الفادزهر
الطبيعة
ركبت

من ضعف الثلثينا الكاسكبينج معناه الكنز النافع وهو
معجون نافع لجميع الامراض السنجبينا معناه الدواء الحار
وهو معجون نافع للامراض الباردة مركب من الادوية الحارة
فيروزنوش اي الكاشم المبارك وهو معجون يصلح
للامراض الباردة فنجنوش اي الكافية الخمسة سوبطرا
هو معجون يصلح لضعف اعضاء الغذاء الحادث من البرودة
معناه المخلص الاكبر ينفع من جميع الامراض زاهدان
هو اسم طبيب هندي اتخذ هذا المعجون خاصيته النفع
باعضاء التناسل ارسطون معناه الفاضل وخاصيته
هذا المعجون النفع باعضاء النفس وخمرنا معناه الباد
تهيج خاصية هذا المعجون طرد الرياح افلونيا هذا
المعجون نسب الى افلن وهو طبيب رومي خاصية هذا
الدواء تسكين الاوجاع دواء الكركم هذا المعجون نسب
الى الكركم وهو الزعفران خاصيته النفع من اعضاء الغذاء
اثاناسيا معجون ومعناه دواء الذئب وهو نسب

ب الهاضم

الهواضم ر

بلغ

ر هندي

الى الذئب

الى الذئب والمعز لانه يدخل فيه كبد الذئب وقرن الماعز
وخاصية هذا المعجون النفع من امراض الكبد ومعناه
المنقذ قفطارغان معناه دواء الضبع هذا معجون يتخذ
من مرارة الضبع العرجاء الهرمة خاصيته النفع من امراض
الرحم الاطريفلات هي المعاجين المتخذة من الاهليلجات
الخمس وهي اهليلج كابلي وبليلج وآملج واصفر واسود الكبير
هو الشراب المتخذة من الخمر والسفرجل نافع لضعف المعدة
الفلافلي هو معجون مسخن للبدن نسب الى الفلافل الثلاث
الفلفل الاسود والفلفل الابيض والدار فلفل
الجوارش معناه الهاضم للطعام خندريقون هو شراب
يتخذ من الخمر مع الافاوية الرساطون معناه مع خندريقون
الا انه اغلظ من الخندريقون الجلنجبين معناه الورد المربى
بالعسل اطرخماطيقان معناه شيافات العين وخاصيته
النفع من جرب العين وثقلها باسليقون معناه الكحل
الروشنائي وقيل هو اسم رجل الانبجات هي المربيات

وبليلج ر

وسبلها ر

ومن الاشياء التي تربى بالعسل او بغيره الفرو وطلى هو الشيء المذاب
بالدهن الاضمدة هي الادوية المدقوقة المخلوطة بالسوائل
المتماسكة الاجزاء لتوضع على الاعضاء الاطلية هي مثل
الاضمدة الا انها رقيقة سيالة يمسح به كل الاعضاء المراهم
ادوية مسحوقة جدا مخلوطة بالقيروطيات او بما يجري
مجريها متخذة للقروح والجراحات الافشرجات هي العصارات
التي تتخذ من النباتات التي لها مياه فيدق ويعصر ماؤها
ويشمس ليغلظ الربوب هي العصارات المتخذة
من النباتات والثمرات التي فيها عسلية وحلاوة ويطبخ
حتى يغلظ الاشربة هي السيالات التي يطرح فيها
السكر وما يجري مجريها يتعاهده الانسان الشبيارات
هي ادوية مركبة مسهلة مجببة كالفلفل الاصغر والكبر
يتناول في الليل وينام عليه فعلى انما هو الدواء المركب
المتخذ من الزرور المقلوة والقوابض المعرقة يمنع السحج
والاسهال الثمرة هي اطلية يطلى بها النساء وجوههن

الشبيا
الفرزجات

الفرزجات هي الادوية التي يحملها النساء في فروجهن
الشيافات هي الادوية المركبة البلوطية صغرى او
كبرى يحملنها في ادبارهن وقد يطلق هذا الاسم على
ادوية العين الكمادات هي الاشياء المسخنة بالنار
كالخرق والنخالة توضع على الاعضاء لتسكين الاوجاع
القمحة هي الادوية المدقوقة التي تطرح في الفم وتتناول
تماما دفعة واحدة الفتائل هي الادوية التي تحمل من
السبيلين اعني الدبر والفرج بقطنة وصوفة ويجعل
في تجاويف القروح **الفصل الرابع في تفسير اسماء**
الادوية التي على وزن فعولات النثورات هي
الادوية المسحوقة اليابسة التي تنثر على الجراحات
وفي داخل الاجفان النطولات هي المياه الفاترة
التي طبخت فيها الحشائش يستعملها المرضى بالصب
على ابدانهم وبالجلوس فيها او بالانكباب على
بخارها السفوفات هي الادوية المسحوقة اليابسة

المسحوقة
يستعملها

التى يدلك بها الاسنان السكوبات من السيالات

التى تنصب على الاعضاء عن قرب وقليل وبلون

رفيقاً بخلاف النطول فانه اعم الشمومات من الاشياء

التى لها رائحة تشم ليصل رائحتها الى الدماغ النشوقات

من المياه والسوائل التى تنشق بالانف ليصل ريحها

الى الدماغ النضوحات من المياه التى ترش على الاعضاء

العطوسات من الادوية التى ينفخ فى الانف ليعطس

الانسان المحمولات من الادوية التى يحملها الانسان

فى الدبر او فى الفرج العرقيات من الاشياء المعرقة

اى المخرجة للعرق الغرورات من السوائل التى يتغرغر بها

المجذوبات من الادوية الجاذبة التى تجذب السلاء والشوك

الدلوكات من الادوية التى يدلك بها البدن

المضوغات من الادوية العلكة التى يمضغ المحلوبات

[بين السطور: العلكية ز ب]

من الاشياء المحلوبة والمعصورة مثل اللبن ومياه

البزور واللبوب وغيره النقوعات من المياه التى

[هامش: يصب ز د]

تستخرج من الادوية اليابسة يصب الماء عليها

ويتركها زماناً السفوفات من الادوية المسحوقة

اليابسة التى يطرح فى الفم يابساً ويتناول بالماء وغيره

من السيالات اللطوخات من السوائل التى يلطخ

بها بدن الانسان السعوطات من السوائل التى يسعط

فى الانف القطورات من المياه التى يقطر فى تجاويف

الاعضاء النفوخات من الادوية اليابسة التى ينفخ

فى الانف وغيره الوجورات الادوية التى يصب فى

فم المريض عند عجزه عن تناوله البرودات من الادوية

التى يكتحل بها فى العين اللذوذات من الادوية التى يصب

داخل شق الفم المضمضات من الادوية التى يتمضمض

بها المريض المروخات من الادوية التى فيها دهنية

او من ادهان يدلك بها البدن اللعوقات من الادوية

المعجونة العلكة التى يلحس ويمسك فى الفم قليلاً قليلاً

البخورات من الادوية التى يبخر بها على النار مثل

[هامش: ع ل]

[هامش: فى احد ز]

[هامش: اللحس ليسيل ز ر]

العود وغيره الغسولات من المبادي التي يغسل بها ابدان
المرضى العقولات من الادوية الحابسة التي يستمسك بها
الاسهال المسوحات من الادوية التي يمسح بها البدن
الزروقات من الادوية السيالة التي يزرق في احليل
بالآت معدة لها ومن الزراقة الحقنات من الاغذية
المايعة السيالة التي يحتقن الانسان القيئات من الادوية
والاشربة المقيئة **الفصل الخامس في تعريف افعال**
الكلية للادوية المفردة الدواء اللطيف هو الذي
من شانه اذا انفعل من الحار الغريزي ان ينقسم في
ابداننا الى اجزاء صغيرة جدا [illegible] الدواء الكثيف
بالعكس كذلك من شانه الدواء اللزج هو الذي
يقبل الامتداد متعلقا فلا ينقطع كما يمدد الدواء
الهش هو الذي يتجزى الى اجزاء صغار بضغط يسير
مع يبوسة او جمود الجامد هو الدواء الذي من شانه
ان يتحرك اجزاؤه الى الانبساط عن اي موضع

المريض د
يمسح د
المفردة د

فرض الا انه ثابت على شكله بالفعل السايل هو الذي
لا يثبت على شكله اذا افرغ على جرم صلب بل يتحرك
اجزاؤه العليا الى السفلى في الجهات الممكن وسلوكها
اللعابي هو الذي من شانه ان يقع في الماء او في جسم
رطب تميزت منه اجزاء يخالط تلك الرطوبة ويحصل جوهر
المجموع منها الى اللزوجة الدواء الدهني هو الذي في جوهره
شيء من الدهن المنشف هو الذي من شانه اذا لاقاه
الماء ان يغوص فيه وينفذ في منافذه الخفية الملطف هو
الذي من شانه ان يجعل قوام الخلط ارق بحرارة معتدلة
المحلل هو الذي من شانه ان يفرق الخلط بتبخيره اياه
واخراجه عن فرجة التي استنبك فيها جزءا بعد جزء
الجالي هو الذي من شانه ان يحرك الرطوبات اللزجة
والجامدة عن فوهات المسام في سطح العضو فينفذها
منه المخشن هو الذي يجعل سطح العضو مختلف الاجزاء
في الارتفاع والانخفاض المفتح هو الذي من شانه

تمايزت د
الموضع الذي د
[illegible]

ان يفيد الخلط حرارة معتدلة ونضجاً الهاضم هو الذي
من شانه ان يفيد الغذا هضماً الكاسر للرياح هو الذي
من شانه ان يجعل قوام الريح رقيقاً هوائياً المقطع هو
الذي من شانه ان ينفذ بلطافته فيما بين سطح الخلط
اللزج والسطح الذي التزق به فيبريه عنه ويحدث لاجزائه
سطوحاً متباينة بالفعل فيسهل اندفاعها من
الموضع المتشبث به المغلظ هو ضد المحلل المكثف
هو ضد الملطف الجاذب هو الذي من شانه ان يحرك
الرطوبات الى الموضع الذي تلاقيه اللاذع هو الذي يكون
له كيفية نفاذة لطيفة جداً يحدث في الاتصال تفرقاً
كثير العدد متقارب الوضع صغير المقدار فلا يحس
كل واحد بانفراده ويحس الجملة كالوضع الواحد المحمر
هو الذي من شانه ان يسخن العضو الذي يلاقيه تسخيناً
قوياً حتى يجذب الدم جذباً قوياً حتى يبلغ ظاهره فيحمر
ولا يبلغ ان يقرح الجلد المقرح هو الذي من شانه ان

الرياح ٢ ر

المتباينة ٢ ر

الملكثف

متغير ٢ ر

يحلل الرطوبات الواصلة بين اجزاء الجلد ويجذب المادة
الرديئة اليه حتى يصير قرحة المحرق هو الذي من شانه ان يحلل
لطيف الاخلاط والاعضاء ويبقى رماداً بينهما الاكال
هو الذي يبلغ من تفريجه وتحليله ان ينقص من جوهر اللحم
المفتت هو الذي اذا صادف خلطاً متحجراً صغر اجزاءه
ورضها المعفن هو الذي يفسد مزاج الروح الصاير
الى العضو ومزاج رطوبة العضو حتى لا يصلح ان يكون
جزءاً لذلك العضو الكاوي هو الذي يحرق الجلد احراقاً
مجففاً مصلباً محدثاً لخشكريشة القاشر هو الذي
من شانه ان يجلو اجزاء الجلد الفاسد جلاءً مفرطاً
المقوي هو الذي من شانه يعدل قوام العضو ومزاجه
حتى يمنع من قبول الفضول الآفة اما بالخاصية او لمزاج فيه
الرادع هو الذي من شانه ان يحدث في العضو لبرده تكثيفاً
وتضييقاً للمسام وكسراً للحرارة الجاذبة المخدر هو
الذي يبرد العضو الى ان يحيل جوهر الروح الحاملة

تحويه ٢ ر

هو الذي اليم قوة الحس والحركة الارادية بارد في مزاج
غليظا في جوهره الغسال هو الذي من شانه ان يجلو لا
بقوة فاعلة بل بقوة منفعلة بعينها السيلان الموسخ
هو الدواء الرطب الذي يخالط رطوبات القروح
فيصيرها اكثر فيمنع الاندمال المزلق هو الذي يبل سطح
جسم ملاق لمجرى محتبس فيه حتى يزوله ويصير اجزاؤه اقبل
للسيلان بلينها المستفاد ومخالطتها ثم يتحرك عن
موضعها المستفاد ومخالطها بثقلها الطبيعي
او بالقوة الدافعة المملس هو الدواء اللزج الذي من
شانه ان ينبسط على سطح عضو خشن انبساطا
يملس السطح فيصير السطح مستور الخشونة القابض هو
الذي يحدث في العضو فرط حركة اجزاء الى الاجتماع
لتكاثف في وضعها وتنسد المجاري العاصر هو الذي
يبلغ من تقبيضه وجمعه الاجزاء الى ان تضغط الرطوبات
الرقيقة المقيمة في خللها الى الانضغاط والانفصال

مستور

المسدد هو الذي يحتبس في المنافذ فيحدث فيه السدد
المغري هو الدواء اليابس الذي فيه رطوبة لزجة
لزجة يلتصق بها على الفوهات فيسدها ويحبس السائل
المدمل هو الذي يجفف ويكثف الرطوبة الواقعة
بين سطحي الجراحة المتجاورين حتى يصير الى التغرية والتلزيج
فيلتصق احدهما بالآخر المنبت للحم هو الذي من
شانه ان يحيل الدم الوارد على الجراحة لحما لتعديله
مزاجه وعقده بالتجفيف الخاتم هو الدواء المجفف
الذي يجفف سطح الجراحة حتى يصير قشرة عليه
تقيه من الآفات الى ان ينبت الجلد الفاتل هو الذي
يحيل المزاج الى افراط مفسد السم هو الذي يقتل
بخاصيته

الفصل السادس في تعريف الفاظ الادوية مشهورة منسوبة مركبة من اسمين فصاعدا

اكليل الملك هو زهر نبات تبني اللون هلالي الشكل
فيه مع تخلخل صلابة فخذه ابيض ومنه اصغر اظفار

اياه — بالحمية

الطيب هي قطاع شبيهة بالاظفار طيبة الرائحة صدفي
الجوهر الضارب الى البياض فلرزن المسقط اصابع
صفر هو نبات شكله كالكف ابلق بين صفرة وبياض
وفيه حلاوة ام غيلان هي شجرة معروفة من غضاة
للبادية آزاد درخت هي شجرة كثيرة لها فقاح ارجواني
اللون مدور الشكل ذو زغب طويلة كثيرة اذان الفار هي
حشيشة تنبسط على وجه الارض دقيقة القضبان لبنانية
المنبت طيبة الرائحة حادثها لاجوردية الزهر صغيرة
الاوراق صنوبرية ابوخلسا هو نبات زغبان شائك
خشن اسود الورق الى الطول له اصل في غلظ اصبع
احمر اللون يتوعى الجوهر اصابع هرمس هو ففاح السورنجان
اريد بريد هوده وار فارسي يشبه البصل المشقوق ويجلب
من سجستان بوى مادران هو الذي يقال له برنجاسف
طلخ بياز هو بصل تاكوله صغار ينفسج الورد كرا في
الورق ويقال له بلبوس البقلة اليمانية هو نبات قطفية

اعصان در
بالفارسية قثاء
لازوردية در
الشكل م
قثاء در

الجوهر مائية الطعم لبلابية الورق بستان افروز هو نبات
يشبه ادراقه اوراق الحماض احمر الازهر ويقال له ينفشه
بنجنكشت هو نبات ورقه كورق الزيتون وله زهر وثمرة
وثيو ذ ويقال له بالعربية بزر الفقد البقلة اليهودية
هي نبات مثل اسفاناخ الا انه احمر الاوراق والقضبان
ويقال له بالفارسية سبزه مرد البقلة الحمقاء هي نبات
منبسط على الارض صغيرة الاوراق الى الاستدارة ثمنية
الطعم لها بزور صغار سود ذوات لبوب بيضاء
حفنا افريد هو نبات صنوبري الشكل في راسه كالشونيز
ربما انشق وانفتح جار النهر هو نبات يشبه زهرة النيلوفر
يكون غائصا في الماء يظهر منه يسير فقط بردوس هي حشيشة
يشبه ورقها ورق الحنطة لها ثمرة ذو حب وعليها
زغب مثل الشعر ديودار هو صنوبر الكبار دم
الاخوين هي عصارة حمراء هزار جشان هي شجرة لها
ثمرة شبيهة بالعناقيد ويقال له فاشرا شت دار

الزبر در
برطانيقي در

وهو عود هندي زنجبيل الكلاب هي بقلة مائية ورقها كورق
الخلاف لها قضبان حمر وهو قاتل للكلاب لحية التيس
هي حشيشة صغيرة الاوراق خشنة القضبان
لعبة البربرية هي اصول نبات يشبه بالسورنجان لسان
العصافير هي شجرة كبيرة لها ثمرة كبزر البطيخ الا انه
احمر لسان الثور هي حشيشة عريضة الورق خشنة
القضبان والاوراق تمس الساق على ادوار ونقط
شوكية لسان الحمل هو حشيشة طويلة الاوراق منبتة
على شط الانهار ولها بزور صغار الى الحمرة حب
الملوك هو حب صغير مثل الماش ويقال له ماهودانه
ماهي زهرة هي قشور شجرة صغيرة غبراء الى الصفرة وهو
من اليتوعات سراج القطرب وهو نبت قريب
من الزوفا سكر العشر هو ما يقع على شجر العشر كقطع
ملح فيه عفوصة وحلاوة ومرارة عصا الراعي هو
حشيشة طويلة منبسطة على وجه الارض قليلة الاوراق

واطول له

الصغيرة ولها انابيب كثيرة ويقال له بالفارسية هزار
پيوند حي العالم هو نبات كثير في الصحاري وله ثمرة مثل
عنقود طويل واوراقه الى الاستدارة والغلظ عروق
الصباغين هي عروق صفر مثل الزنجبيل في شكله يقال
له زردجوبه فيل زهره هي شجرة الحضض له ثمرة كالفلفل
عود الصليب هو خشب كالاصابع ابيض الباطن يقال
لها فاوانيا قاتل الذئب هو حشيشة تقتل الذئاب
قرة العين هي حشيشة تنبت في الماء وتظهر على راس
الماء عطار الحجر يقال لها كرفس الماء قثاء الحمار هي حشيشة
يقال لها ثمرة الماء طويلة كالقثاء المر يؤخذ عصارته
ويجفف في الظل ريحان سليمان هو من الرياحين التي
ينبت باصفهان رعي الحمام هو حشيش له حب تحت
الاس الى الغبرة له كالعدس المقشر رجل الغراب
هي حشيشة مجعدة منبسطة على وجه الارض رجل الجراد
هي حشيشة صغيرة الاوراق خشنة بمنزلة ارجل الجراد

شقايق النعمان هو الورد الاحمر الذى يقال له بالفارسية لالا شعر الغول هو نبات يقلع بعروقه لونه بين السواد والحمرة وعروقه لبنية واعاليه منبسطة متعققة خصى الثعلب هو نبات له ثمرة خشنة الى الاستدارة مثل الجوزة الصغيرة خصى الكلب هو ايضا نبات وله ثمرات ذوات ازواج خانق النمر هو نبات يخنق النمر والفهود خانق الذيب هو نبات يخنق الذياب والخنازير شعر الخنازير هو برسياوشان وهو حشيش ينبت على الصخر المرشوش عليها الماء ولانصبابه عليه شعر الجن هو نبات يقال له بالفارسية كيسو پريان كوكب الارض يقال هو الطلق وهو حجر صفايح ذو طبقات جليه رقيقه جدا

الفصل السابع فى تعريف اسماء الادوية المترجمة من لسان اليونانيين الى اللسان العربى والفارسى

اسطوخودوس يقال له اسبرغم الروم وهو نبات له سفاحم دقيقة كسفاحب الشعر

سفاد

ورقفصان غبرا وراقه طويلة وفيه مرارة وحرافة اقاقيا هو عصارة القرظ اصطرك هو الميعة السايلة وهو عصارة تسيل من شجرة مصرية ازرباريس هو الزرشك ايرسا هو اصل السوسن الاسمانجونى اسقنقور هو ورل مائى يصاد من نيل مصر اطريفون هو الحالبى وهو نبات يعلق على الحالب فتنفع من اورام لها ربخاسف هو القيصوم وهو نبات ينبت الكثرة فى الصيف ذات ازهار مدورة صفر حادة الرائحة بلبوس بصل ماكول صغار بشره ورقه ورق الكراث بنفسجى الزهر دالورد برطانيقى هو لسان الثور باذكس هو الخشخاش البرى اليتوعى برطمان هو السلم وهو حب كالشعير ارق منه قد يتخذ منه الخبز هيوفقسطيداس هو عصارة لحية التيس هيوفيولس هو خشب الحمار كادريوس هو شجرة البلوط اليونانية وهو شجرة صغيرة لها

ليفية در

المرسوس در

بلح

قبل د

هيوفقسطيداس در

هيوفيولس در

كمافيطوس

اوراق شبيهة باوراق البلوط واصله الى الارجوانية
كمافيطوس وهو حشف اليونانية وهو قضبان
وزهر احمر الى السواد فيه قبض وحرافة وله اوراق منبسطة
على الارض ونوره اصفر شكطرا شيح ويقال له رعي
الضبا وهو حشيشة تحمل الناس فم الى الحمرة
ولها قضبان دقايق ارق قشنا يقال له حجر الاوسنابي
وهو حب صغار فيها براق وميل الى الذهبية نطرون
هو البورق الارمني قنطافليون هو لخمسة الاوراق
وهو نبات ينوع له اوراق على كل قضيب منه خمسة
اسقورديون هو الثوم البري سيسالپوس
هو الانجدان الرومي سقولوفندريون هو اصل
الكبر الرومي سيسارون هو حشيشة الشونيز هبوقوطون
هو حي العالم سمرليون هو الكرفس الرومي فيلاسيوس
هو جنس من العرطنيثا قنوريقون هو دواء يتخذ
من المرداسنج والزاج للجرب اصفراغون هو

سقوقوطون

اسم طاير قوقومعا هو تفل دهن الزعفران قنطوريون
يقال له الكثرت البري افليميا هو خبث الفضة او
الذهب قليقوس هو نبات اللاذن قيسور
هو زبد البحر او نوع منه ترمس هو الباقلا المصري وهو
حب مفرطح مر الطعم منقور الوسط قلقديس هو الزاج
الابيض قلقطار هو الزاج الاصفر قلقند هو الزاج
الاخضر سوريس هو الزاج الاحمر ثافسيا هو صمغ
السداب البري خندرا ونفس هو الخنط الرومية

الفصل الثامن في تعريف الادوية التي لها اسمان
ثابتان في الكتب الطبية

ابيسون هو بزر الرازيانج
الرومي ابهل هو ثمرة العرعر اشق هو صمغ الطرثوث
ابار هو الرصاص الاسود افيون هو عصارة الخشخاش
المصري اسفيداج هو رماد الرصاص باداورد هو
الشوكة البيضاء ابل هو قثاء الحمار بهار هو ثمرة عين
البقر وهو نبات ذو ورد اصفر بطباط هو

قيسوس

خندروس

عصى الراعي جندبيدستر هو خصية الكلب البحري ويسمى
ايضا خصيان جلغوزه هو حب الصنوبر نارجيل هو الجوز
الهندي كزمازك هو ثمرة الطرفا جبسين هو الجص
دهمست هو شجرة الغار دوقو هو بزر الجزر البري
ديناروية هو الزوفرا هيل بوا هو خيربوا الودع هو الصدف
حلتيت هو صمغ المحروث دشف هو الكندر دردون
هو الصنب الاعرابي حب الغار هو حب الدهمست
حب النيل هو القرطم الهندي طخشقوق هو الهندباء
البري ينبوت هو الخرنوب وهو ثمرة الشوك كنكرزد
هو صمغ الحرشف سرخس هو كيل دارو لاذن
الذهب هو الاشق مغاث هو اصل الرمان البري
مرداسنج هو الانك المحرق حيوبرنج هو الزبيب الجبلي
سنك
محروث هو اصل الانجدان ملوخيا هو الخبازي ناردين
هو السنبل الرومي ثمام هو السبط نعناع هو الفوذنج
سدر هو شجرة النبق سرمق هو القطف عرعر

جلوز
بنات ليستي
طخشقوق
حيوبرنج

السرو الجبلي عوسج هو العليق فلفلمويه هو اصل
الفلفل فاشرا هو بزر الارجان وهو الكرمة البيضاء
فاشرشين نوع من الفاشرا اقاعيا هو فقاح الحنا
فرفخ هو بقلة الحمقاء صفصاف هو شجرة الخلاف
قنة هو البارزد قتاد هو شجرة الكثيرا اقربص هو شجرة
الانجرة فلنك هو الماش الهندي رطبة هو القت
بخور مريم هو شجرة مريم شلجم هو اللفت ينبوت هو
قضم قريش تمساح هو التنين البحري حمير هو نوع
من التين ختوت هو التوت الشامي نرسين هو
الاشق نيل هو بيد كباذرانج هو بزر الشوك
ضيمران هو الشاهسفرم حسحفوبنا هو زبد الزجاج
الشامي **الفصل التاسع في تعريف الادوية**
التي لكل واحد منها اسم تعرف به افسنتين
هو حشيشة يشبه ورق السعتر فيه مرارة وقبض
درادراسارون هو حشيشة ذات بزور كثيرة

الكثيرا
التنين
بلغ

عقد الاصول معوجها نبر النبل طيبة الرائحة
لذاع اللسان و لها زهر بين الورق عند اصولها
فرفيرى اللون شبيه بزهر البنفسج انزروت هو صمغ
شجرة شائكة اشبه قشور رقيقة لطيفة يلتف
على شجرة البلوط اثمد هو حجر الاسرب الميت
افتيمون هو بزور وزهر وقضبان صغار دقيقة
حادة الطعم والرائحة احمر البزور صغيرة اوبلي دهن
ينحلب من ساق شجرة ثخين كالعسل سيال
هو حب يمانية عطرة مثل الفوفل البان شجرة
كبيرة ولها حب اكبر من الحمص الى البياض ما هو دهنه
لب دهن بلسان شجرة تنبت بمصر في موضع
يقال له عين الشمس فقط شبيه الورق والرائحة
بالسذاب الا انه ضارب الى البياض يؤخذ
دهنه بان يشرط ساقه بحديدة بعد طلوع الشعرى
ويجمع ما يرشح بقطنة ومتى قطر على اللبن انجمد

لبن

في الحال

في الحال بهمن قطع خشبية من اصول مجففة متشنجة
منقبضة احمر وابيض بلاد زنبرة شيح مغرطلخ كالبين
الاسود لها لب وقشرة متخلخل في تخلخله عمل
النحل ذو رائحة حادة بورق هو شيء ملحي وقد يتولد
على شجرة الجوز ومنه ارمني يتولد على الارض
برسياوشان هو حشيشة دقيقة القضبان
مثل الكزبرة لكن قضبانها الى السواد بلا ساق
ولا زهر ولا بزر بسفايج هو عود اغبر الى
السواد والحمرة دقيق ذو شعب كالدودة الكثيرة
الارجل مع قبض ومرارة جاوشير هو صمغ شجرة
لا يبعد عن الارض شبيه الورق بورق التين
تخمش مقطع الاجزاء مستديرة وساقه كالقثاء
وعليه زغب غبارية وورقه صغار على طرفه
اكليل اصغر الازهر طيب الرائحة بنفسج صمغ
يتشقق اصله جنطيانا شجرة صغيرة ساقها

ولابزور

تخمش

غبارية

مثل اصبع وطولها ذراعان اوراقها مثل اعدة شبيهة
باوراق لسان الحمل احمر اللون ويغرس في اعماقه ينبت
في الجبال الشامخة دار شيشعان شجرة غليظة ذات
شوكة كثيرة لها زهر حاد وعوده عفص وقشره
حريف مر ثمره هي حبوب مثل الفلفل الى الصفرة
عطرة يجلب من بلاد الصقالبة وهو اصل نبات
كالبردي عليها عقد الى البياض ذو رائحة كريهة
مع طيب قليل زرنب هو قضبان دقاق مستديرة
الشكل ما بين غلظ المسلة الى غلظ الاقلام سود
الى الصفرة عطرة الرائحة زراوند نبات يشرو في
ورق اللبلاب طيب الرائحة مع حدة الى الاستدارة
ناعم ذو شعب كثيرة من اصل واحد زهره فلفلي
الصورة منتن الرائحة وهذا هو المدحرج حماما
شجرة كعنقود من خشب متشبك وله زهر صغيرة
واوراق كالذهب ولون خضر كالياقوت

النبات ...

طيب الرائحة ينبت في المواضع الرطبة حاشا
خشبة لها زهر ابيض الى الحمرة وقضبان دقاق
يشبه قضبان الاذخر وزهره مستديرة وورقه صغار
دقاق كثيرة على طرفه رؤس صغار فرفيرة تنبت على
الصخرة حب الغار هو حب كالفستق قشره الى
السواد رقيق اذا غمز انفلق عن فلقتين الى الصفرة
ما فيهما عطرية حب المنشم هو حب مقدار الفلفل و
في لونه سهل الانكسار وينفلق عن لب شديد
البياض عطر حب السمنة هو شجرة مثمرة على قدر
الذراع ابيض اللون له حب كالفلفل الابيض
ليس بخالص الاستدارة ينكسر عن لب ذهبي طيب
الطعم طرانيث قطع خشب متعقدة في غلظ اصبع
اغبر اللون قابض الطعم طاليسوفر ومنه
فيها قبض وحدة وعطرية يبروح هو خشب
كبار اغبر اللون عسر التفتت له صورة الانسان

صلبتين ...

حب الفلفل ... ابيض حب ... كالفلفل الابيض ...

كصورة ...

شيح اسم للجبل ينبت له لبن حاد وهو انواع كثيرة لا
يمكن ان نشرح ههنا كافور هو شجرة كبيرة
يظل خلقا وبالقرب النمور فلا يوصل اليها الا مدة
معلومة من السنة وخشبه ابيض هش خفيف ممتلي
من الكافور يحك ويؤخذ منه وقد يؤخذ من شجرة
الكافور تصعيدا كدباهج كالبندرئيس بكسرة الى
الصفرة والبياض يجلب التبن كسبلا هو عيدان
كالقوة تعلو باسواد كثوث شئ يلتف على الاشجار
يشبه الليف المكي لا ورق له وله زهر صغار بيض
فيه مرارة كرسنه هو حب اصغر من الملك والكرسن
العدس غبر مفرطح لونه ما بين الغبرة والصفرة
وليعلو البقو كشنيز زبرية ينبت على الصخرة الى
شئ من جنس الكماة مدور يجتنى في غلظ الكلية
تحدر غاية التحدير ينبت في الآبار لاذن هو رطوبة
يتعلق بشعر المعزى الراعية ولحاها اذا رعت نباتا

كالسندروس

اللدوه رونا سهي

تلتف در

وتعلقه در

ملار در

الرمال در

المو در

يعرف

يعرف بقيوس اذا رتكم عليها تداوة لك هو صمغ جنبه
سنبهة بالبرطبة الرائحة موم الموم الصافي هو جدران
بيوت النحل التي يتنص فيها وتفرخ وفيها العسل
والموم الاسود هو وسخ كوارات ما بران هو خشب
ذو عقد صلب فيه الى السواد مع انعطاف قليل
نارمشك هو قفاح وفقور واطاع يشبه البساسة
الا الصفرة وله عفوصة سورنجان هو اصل نبات
له ورد ابيض واصفر ينبت في سفوح الجبال
ورقه لاطئ بالارض عشر شجرة اعرابية يمانية له ورق
بنوعية يقبل الجلوس في ظلة فوتبات له اوراق شبيهة
بالكرفس وله ساق مثل ذراع ارجواني ذو عقد وزهر
كالنرجس وتتشعب اسفل اصله شعبا شعرية
وفي اصله عطرية قنطوريون منه كبار ومنه صغار
فالكبار قضبان بيض وصفر في وسطها حمرة
ونباتها كبار كالملك والصغار يشبه حشيش الغوتنج

جدار بيت در

الغودناز

والسداب فمنها ما هو صفائح كالرخام بيض براقة
طيبة في طعمها كافورية سريعة النفوذ شيطرج
قطاع خشب صغار رقيقة كالقرنفل ينبت في الحيطان
العتيقة وحيث ذا الملح شوكران هو نبات له ساق كالزنج
وورقه كورق القثاء وزهره ابيض وبزره كالانيسون
خربق منه ابيض ومنه اسود فالاسود قطاع
منبسطة وورق يشبه ورق الزيتون السواد وساق
قصيرة الى الغبيراء ويشكل كالعنقود وفيه ثمرة والابيض
هو لحاء ابيض وقشور متفتتة الشكل ببيض لا رائحة
فيه ونباته مثل لسان الحمل احمر اللون ينبت في
الاماكن الجبلية **الفن الثاني** من الكتاب وهو قسمان
القسم الاول في كيفية اتخاذ الادوية والتقاطها
وحفظها وما يتعلق بهذه الامور **الفصل**
الاول في كيفية التقاط الادوية وحفظها الادوية
اما معدنية واما نباتية واما حيوانية اما المعدنية فافضلها

لا ملح

الزيت الاسود

كالعنقود

بلغ ويشتمل على اربعة فصول

ما كان

ما كان من المعادن المعروفة المشهورة مثل الزاج
القاشي والقلقديس القبرسي وان يكون نقية
عن الخلط الغريب بل يجب ان يكون الملتقط هو
الجوهر الصرف في مائه غير منكسر في لونه وطعمه الذي
يخصه واما النباتية فجميع اصناف الاوراق والبزور
والاصول والقضبان والزهر والثمار والصموغ
كيف يلتقط الاوراق فيجب ان يجتنى بعد ان يتم
حجمها ويكمل جرمها وقبل ان يتغير لونها وياخذ في
السقوط والتناثر كيف يلتقط البزور يلتقط
بعد ان يستحكم جرمها وينفض عنها الفجاجة والمائية
كيف يؤخذ الاصول يؤخذ كما يريد ان يسقط الاوراق
كيف يؤخذ الازهار يجتنى بعد التفتح التام وقبل
الذبل والذبول والسقوط كيف يؤخذ القضبان
يجتنى بعد الادراك التام وقبل الذبول والنضج
كيف يؤخذ الثمار يجتنى بعد النضج التام وقبل استعدادها

الكمال

يجتنى

الجاجلان ق

ينفض

النضج

التذبل

للسقوط كيف يؤخذ الصمغ يؤخذ الصمغ بعد الانعقاد
وقبل الجفاف المعتدل للانفراك كيف يؤخذ الحشائش
يؤخذ على غضاضتها عند ادراك بزرها واعلم
ان الاصول كلما كان اقل تشنجا وان القضبان
اقل ترهلا والبزور اسمن واكثر امتلاء والفواكه
اكثر انتفاخا فهو اجود والمختنق في صفاء من الهواء
افضل من المختنق في حال كدورة الهواء ورطوبته
كيف حال البريات والجبليات البرية اصغر حجما
من البستانية لكنها اقوى والجبلية اقوى منهما والتي
غلبها مراعي ومشرفات اقوى من غيرها والتي
وقت جناها اقوى من التي اخطاء زمانه وكلما كان
لونه اشبع وطعمه اظهر ورائحته ازكى فهو اقوى في بابه
واعلم ان الحشائش يضعف قواها بعد سنتين خصوصا
الاوراق واما الاصول فانها اطول مدة بقاء
وكذلك الصموغ خصوصا الفربيون فانه يضعف بعد

سنتين

سنتين ويتاكل واما المأخوذ من الحيوانات فيجب
ان يؤخذ من الحيوانات الشابة في زمان الربيع ويختار
اصحها اجساما واتمها اعضاء وان يؤخذ بعد ذبح
وذكاة

الفصل الثاني في حفظ الادوية

يجب على خازن الادوية ان يراعي في حفظ الادوية
امورا خمسة احدها جمع اجزائها بالدق والثاني الخلط
بالحافظات والثالث بالظروف والرابع بالامكنة
والخامس بالوضع والترتيب فان من الادوية ما له قوة
ضعيفة تبطل بمرور الزمان ومضي الايام كالازهار
والاوراق وبعض من البزور فيجب ان يدق في حالة
الرطوبة والطراوة ويعجن ويجفف في الظل ليبقى فيه
القوة مدة طويلة كيف يكون الخلط الخلط بالاشياء
الحافظة فان من الادوية ما يتحلل سريعا ويذوب
او يتاكل وينخر ويحتاج الى انضمام شيء آخر اليه
يحفظه عن التحلل والتآكل بخاصيته مثل الكافور

بالشير والوفيون يحفظ بالشبث والفلفل الابيض
بالباقلا كيف يحفظ الادوية بالظروف اعلم ان من
الادوية ما يجب ان يحفظ في برنية ضيقة الراس مشدودة راسها
بالشمع مثل المسك والعنبر ونحو ذلك ومنها ما يحفظ
بالكيزان المشدودة الراس مثل الزرور والاراق ومنها
ما يحفظ بالجراب مثل البهمنين والخربقين ومنها ما يكفيه
الكيس المتخذ بالكرباس كبزور الخيارين والريباس
كيف يجب ان يكون اماكن الادوية الخزائن التي يوضع
فيها الادوية يجب ان يكون معتدلة في الحر والبرد
خالية عن الابخرة غير مكشوفة للهواء مصونة عن الرياح
والادخنة كيف يوضع الادوية في الخزائن ان من
الادوية ما له قوة حادة قوية ورائحة غالبة شديدة
نافذة في الاشياء مثل جندبيدستر والحلتيت والمسك
وغير ذلك فيجب ان لا يوضع لادوية تقرب منها
خصوصا الادوية التي فيها قوة مستعدة لقبول ذلك

قارورة

المجاورة

بلغ

الرايحة مثل البنفسج والورد والنيلوفر وغير ذلك

الفصل الثالث في كيفية استعمال الادوية

ويصغر اجزائها وايصالها بالبدن داخلا او خارجا
وللتصغير الاجزاء قوانين خمسة احدها السحق والثاني
الطبخ والثالث الاحراق والرابع التحليل والخامس
الانقاع كيف يكون قانون السحق اعلم ان السحق
يختلف احواله باختلاف الادوية فان من الادوية
ما يكفيه الدق الجريش مثل الادوية التي تطبخ ومنها
ما يدق بالغا الى الخشونة المتوسطة بمنخل معتدل في الضيق
والسعة نحو اخلاط الكموني ودواء الزبد وغير ذلك
فاذا بولغ في سحقها ابطل فعل الدواء ومنها
ما يجب سحقها بالماء كالجواهر ومنها ما يجب ان يبالغ
في سحقها مبالغة شديدة مثل الكهرباء والاحجار
ومنها ما يجب ان يسحق على الصلاية بالفهر
يستحق ويلين جدا مثل الحبوب والبزور والادهان

لتصغير

قانون السحق

قانون الطبخ

وغير ذلك كيف يكون قانون الطبخ ان من الادوية
ما يجب ان يدق ثم يطبخ طبخا شديدا مثل بزر الخشخاش
ومنها ما لا يحتاج في طبخه الى الغليان مثل البنفسج
ومنها ما يجب ان يطبخ مصرورة كالافتيمون ومنها
ما يعصر ويشرح ثم يطبخ مثل الفواكه ومنها ما يطبخ
كما هو مثل الاوراق ومنها ما يطبخ طبخا لينا على
على جمر كشراب الرمان ونحوه ومنها ما يطبخ في القدر
المكشوفة الراس كالعصارات والربوب ومنها
ما يطبخ في القماقم المسدودة الراس مثل الحشائش
وذات الروائح ومنها ما يطبخ في اوان مضاعفة
مثل الدبكبريك ومنها ما يطبخ في القرع والانبيق
ليتصاعد بخارها ويتقطر كيف يكون قانون
الاحراق الاحراق ايضا على اتخاذ كثيرة فان من
الادوية ما يجب ان يبالغ في احراقها حتى يصير رمادا
ابيض مثل قرن الايل والصدف ومنها ما يجب

يعصر

بلغ

في القرع والانبيق

قانون الاحراق

اتخاذ

احراقها

احراقها يسيرا فيسحق في المهراس مثل الابريسم
ومنها ما يحرق كما هو على الجمر على الاظفار ومنها ما يطلى
بما يمنع ان يحترق ويحفظ مثل الحبوب ومنها ما يحرق
في الكيزان والقوارير المطينة الموضوعة في التنور ومنها
يحرق فيها مثل العقارب ومنها ما يحرق على
الطابق الخزفية مثل السرطان كيف يكون قانون
التحليل التحليل قد يكون في الماء وقد يكون في غيره
فان من الادوية ما لا ينحل الا في الماء الحار مثل الاشق
ومنها ما لا ينحل الا في الماء البارد مثل السقمونيا
ومنها ما لا ينحل الا في الدهن مثل العنبر ومنها ما يحل
في العصارات مثل الصمغ كيف يكون قانون
الانقاع هو ان يطرح الادوية في المياه الملائمة
ويترك فيها زمانا حتى يأخذ الماء قوة الادوية والترك
فيها قد يكون في مدة طويلة الى عشرة ايام فصاعدا
مثل نقوع الهليلج وقد يترك زمانا يسيرا ايضا واقل

مثل على الجمر

يمنع ان

قانون التحليل

ومنها

ما لا ينحل

قانون الانقاع

فيها

او

مثل نقوع الفواكه **الفصل الرابع في كيفية ايصال**
الادوية الى البدن اعلم ان من الادوية ما يجب
ايصالها الى داخل البدن والجوف ليعمل الطبيعة
فيها وتغيرها ويوصلها الى الاعضاء المحتاجة اليها
ومنها ما يحتاج فيها الى الايصال الى الجوف ويكتفي
بملاقاتها ظاهر البدن كيف يكون الايصال الى
الجوف قد يكون من طريق الفم وقد يكون من سائر
التجاويف والذي من طريق الفم قد يكون اكلا مع
مضغ وقد يكون ابتلاعا من غير مضغ وقد يكون
شربا كيف يكون الابتلاع قد يكون من جنس
البنادق وقد يكون من جنس الحبوب والحبوب
المسهلة قد يبتلع كما هو من غير مشروب وقد يبتلع
بمشروب وقد يكسى قميصا من عسل معقود او سكر
ثم تبتلع وقد يملاء الفم ماء ويطرح الحب في الفم
ثم تبتلع كيف يشرب الادوية قد يداف قليلا

اذا كان الغرض التقوية والقبض كرب السفرجل
والمبيه وقد يتجرع قليلا اذا كان في المعدة عائق
لشربها وقد يشرب اما حارا اذا كان الغرض التحليل
واما باردا اذا كان الغرض التسكين واما فاترا اذا كان
الغرض التعديل كيف يوصل الدواء الى البدن
من سائر الطرق اما ايصال الدواء الى داخل البدن
من سائر التجاويف سوى الفم فمن وجوه كثيرة
مذكورة في القسم الذي يذكر فيه احوال الادوية
من الحقن والزراقات والشيافات والاطلية
والقطورات وغير ذلك مما عددناها وفسرنا
ماهياتها واعلم ان القطورات يجب ان يكون
فاترة وكذلك الحقن والزراقات **القسم**
الثاني في كيفية اتخاذ الاشياء والادوية من الدق
والاحراق والطبخ والسحق وغير ذلك **الفصل**
الاول في كيفية اتخاذ الاشياء كيفية اتخاذ الا...

التسخين
الزروقات
اعمال
بلغ

اما اصطيادها فيجب ان يكون في زمان حار مثل
اوايل الصيف ومن موضع بعيد واما اجيادها
فيجب ان يكون منها المواطي الروس المستوطنة
الدقاق رقابها البراز ذنابها الفى فى الكثافة
وان يكون الاذناب الشو وان يكون لها انيابان فصاعدا
ويجب ان يكون سريعة الحركة المنتصبة الراس
ثم يوخذ من جانبي الراس والذنب اربعة اصابع
ويحذف دفعة واحدة فان كان سيلان الدم
منه كثيرا وحركته طويلة وموته بطيئا فهو مختار
والا فهو ردي ثم ينزع اجادته ويطرح مرارته
ويغسل بالماء والملح مرارا ويطبخ بالماء والملح والشبث
طبخا جيدا ثم ينظف اللحم عن العظم ويستعمل
كيف اتخاذ دهن الضبع وهو ان يوخذ في اول
الربيع ضبعة عرجا انثى هرمة ليشد يداها ورجلاها
بعضا الى بعض ويصير في قدر نحاس ويلقى عليه

زيت ابيض ومن الشبث من كل واحد كف ويلقى من الماء
العذب قدر ما يكفي ومن حية ثم يغطى فم القدر ويطبخ
بنار لينة حتى ينهرا وبعد ذلك ينزل عن النار ويصفى
المرق ويلقى جلدها وعظامها وشعرها ولحمها ويجمع
ثفالها ثم يعاد والمرقة الى القدر النظيفة ويلقى
عليها دهن البلسان ودهن الناردين من كل واحد
قدر اسكرجة ويطبخ بنار لينة حتى يبقى منها الثلث
ثم يلقى عليه العسل مثل المرقة ويطبخ الى القوام ويستعمل
كيف اتخاذ دهن الثعالب يوخذ ثعلب هرم ذكر و
تشد يداه ورجلاه ثم يغلي الزيت في القدر غلية
واحدة ويطرح فيها الثعلب كما هو حيا ويطبخ
بنار لينة حتى لا يبقى فيه رطوبة ويصفى الزيت ويرفع
في اناء من فضة ويستعمل في النقرس وكذلك يتخذ
في زيت الخنافس كيفية اتخاذ السلاحف اذا بالت
السلحف الجبلية على صخرة مدة طويلة حتى تراكمت

وركب عليها شيء تحبس وسم كالغار يجمع ذلك كله
بحديد ثم يؤخذ الحلك ويطبخ في الماء ويؤخذ ماؤه مع
مثليه بول البقر ويلقى على السلاخ في اناء حديد بقدر
ما يغمره ويوضع في الشمس الحارة ساعة ثم يدلك دلكا شديدا
ويصفى الماء عنه في اناء حديد ويوضع في الشمس ثلثة ايام
ثم يؤخذ ثفله الخاثر ويصب الماء الصافي الذي طفا فوقه
ثم يصب عليها ماء الحلك والبول ويفعل ما فعلت
اولا ثلث مرات ثم يوضع في الشمس احدى وعشرين
يوما حتى يغلظ ويصير مثل العسل ويسود كيفية اتخاذ
اطراعوليد بطرس وهو عضو من جنس العصفور اصغر
من العصافير خلا العصفور الملكي ولون بدنه بين الرمادي
والاصفر والاخضر وعلى جناحيه ريشات ذهبية وعلى
ذنبه نقط بيض اكثر ظهوره في الشتاء وفي السبخات
وعند الحيطان والانهار لطيرانه يطير قليلا ويقع
ويصفر صفيرا دايما ويحرك الذنب ويؤخذ ذنبه

ويجفف ريشه جميعا ويؤكل نيا كما هو لحصاة الكلى
كيفية اتخاذ ماء الشيوس وهو ان يؤخذ تيسا قد مضى
عليه اربع سنين ويذبح في الوقت الذي الذي ينبغي
الغيب فيه بالتلون ويؤخذ دمه في قدر او برام
جديد قد اغلي فيه الماء العذب مرارا حتى يذهب ما فيه
من طبيعة الزهومة والملوحة ثم يترك اول الدم وآخره
حتى يسيل ويأخذ وسطه في هذا القدر ثم يترك حتى
يجمد ثم يقطع اجزاء صغارا ويتخذ منه اقراصا ويجعلها
على خرقة نقية ويصبغها ملبوسة بحريرة واقية للغبار
واتركها حتى يشتد جفوفها في موضع لا يصل اليها
نداوة البتة ويشربها ملعقة في الشراب الحلو لحصاة
الكلى او في ماء الكرفس الجبلي وقت سكون الوجع فيرى
امرا عجيبا في تفتيت الحصى كيفية اتخاذ خل العنصل
يؤخذ عنصل ابيض ويقطع بسكين خشب قطعا
مدورة ويجعل في خيوط من غير ان يلتصق بعضها

ببعض ويجفف في الظل اربعين يوماً ثم يؤخذ منه
منّ ويلقى عليه ثمانية عشر رطلاً من الخل الجيد ويوضع
في ضح الشمس ستين يوماً ويغطى الاناء جيداً ثم
يخرج منه ويعصر ويصفى بخرقة ويرفع ويستعمل كيفية
اتخاذ اللخالخ يؤخذ من العود والصندل والكافور
والمسك وكل ما يستحق من الافاوية وينعم سحقه
ثم يذاب العنبر في دهن البنفسج المسخن على النار
ويلقى باللاذن فيه وهو سخين حتى يلين جداً ثم
يعجن الادوية ويجعل خرزات قبل ان يبرد ويدوره
ويستعمل في وقت الحاجة كيفية اتخاذ المري يؤخذ
من النخالة قدر عشرة امناء ويبل بالماء العذب
مع الملح حتى يرطب ثم يترك حتى يحمض سبعة ايام ويكون
ذلك في آخر الربيع ثم يصفى ويغسل بالماء العذب
حتى لا يبقى فيه قوته ثم يجعل المياه في خابية ويوضع
في الشمس ثم يؤخذ دقيق الشعير مقدار عشرة امناء

يذاب
اللاذن
شخين
ويدوب

ويخمر ويترك حتى يحمض ثلثة ايام ويخبز ويطرح فيه ويترك
في الشمس اربعين يوماً ثم يلقى فيه الخبز بعد ارجة ايام
ويجدد ماءه كلما انتقص ويترك بعد الخبز عشرين
يوماً ويجدد المياه ثم يصفى ماؤه ويجعل في اواني
آخر مثل القصاع الكبار ويوضع في الشمس حتى يدرك
وقد يطرح فيه الرياحين الرطب كالمرزنجوش والشونيز
والنانخواه والكمون وقد يتخذ من السمك على هذه الصفة

الفصل الثاني في اتخاذ الادهان

الادهان المتخذة
من الاشياء نوعان اما حقيقي وهو المستخرج منه مثل
دهن السمسم واما اضافي وهو الذي طبخ مع دهن
حتى يأخذ الدهن قوته مثل دهن البنفسج اتخاذ دهن
الخروع يطبخ الخروع بالماء الكثير حتى يخرج ما فيه من الدهنية
في الماء ثم يستعمل استخراج دهن البيض يؤخذ صفرة
البيض المسلوقة ويطبخ طبخاً جيداً ثم يوضع على طابق
فوق الجمر ويوضع فوقه شيء ثقيل المس حتى يتقطر منه

امناء
بلغ
صفرة
المسلوقة
يطبخ

الدهن او يطلى به داخل الطست النقي ويقابل به
في الشمس ليسيل منه الدهن ليستخرج دهن الحنطة يدق
الحنطة جريشا ويجعل في القرع والانبيق حتى يتقطر
وقد يؤخذ مثل ما يؤخذ عسل البلادر على ما ذكرناه من
بعد ويستخرج دهن الحمص والارز على هذه الصفة

الفصل الثالث في الانبجات تربية الاترج

يؤخذ الاترج الطري ويقطع طولا باربعة اجزاء
وينقع داخله الحامض ويلقى في اجانة خزف وينقع بماء
عذب صاف مع ملح جريش ابيض سبعة ايام حتى
ينتن ثم سبعة ايام اخر بلا ملح بماء عذب حتى
يتغير لونه ويكون ابيض الخارج كالداخل وقد
يراق الماء حتى لا يبقى فيه ملوحة ثم يؤخذ عسل جيد
جزء ومن الماء جزءين على قدر ما يغمر الاترج ويلقى في
القدر ويطبخ بنار لينة ساعتين ثم يؤخذ من
الماء والعسل ويترك ليلة ثم يطبخ في العسل المترع

رغوته ثم ينزل عن النار ويبرد ويذر عليه الافاويه
ولكل واحد من منوين اترج زعفران وفاقلة لكل
من كل واحد مثقال قرنفل ودارصيني من كل واحد
نصف مثقال مسك دانق ونصف ثم يطرح في
البستوقة ويستوثق راسها وكلما كان الجوار
ابرد كان التربية اجود وقد يترك في الملح بعد ما
جمد الماء عشرين يوما ثم يترك في الماء العذب مع الجمد
اربعين يوما ويجدد الماء كل يوم ويغسل في طرفي
النهار من جميع ما ناله من العفن والتاكل ثم يعصر
ويترك يوما وليلة حتى يذهب عنه البلة ثم يطرح
على الرسم تربية الهليلج يؤخذ هليلج كابلي ويحفر
في الارض حفرة في موضع ندي رطب عذب ويجعل
الهليلج ساق ودونه رمل رطب ساق وتحته
ساق رمل رطب وينثر عليه الماء وبعد يومين يؤخذ الهليلج
الكابلي ويلقى عليه رمل اخر طري غير الاول ويترك

ويعجن حتى يرطب يفعل ذلك عشرة ايام حتى تربو ا
وترطب وينتفخ ثم تغسل بماء عذب ثلث مرات
او اربع ثم يؤخذ تمر ومثيه ويطبخ بماء كثير ويلقى
الهليلج في ذلك الماء المطبوخ ويطبخ قليلا قليلا
على نار لينة فاذا انطبخ تغسل غسلا نظيفا ثم
يؤخذ العسل ويغلى ويؤخذ رغوته ويطبخ به
ويؤخذ الافاوية التي ذكرناها في الاشربة ويجعل
في خرقة كتان نظيفة ويعلق في القدر ويمرس
كل ساعة حتى تخرج قوتها ويطرح في اناء زجاج
ويلقى فيه عسل منزوع الرغوة من واحد ويلقى
فوقه مسك وزعفران وقليل عنبر ويجعل في اناء
يستوثق راسه ويستعمل وكلما عتق كان اجود
فاما الزنجبيل وساير اليابسات ينقع في الماء
حتى يرطب ثم يطبخ مع العسل والماء ساير الاشياء
فيمكنك ترتيبها على قياس ما ذكرنا من الطبخ

في الملح

في الملح على ما وصفنا تربية المرداسنج يؤخذ المرداسنج
مقدار من واحد ويسحق في الهاون مع الملح مقدار منوين
ويصب عليهما الماء العذب ويوضع في الشمس ويجدد
الماء كل يوم الى اربعين يوما حتى لا يبقى فيه اثر الملوحة
ويمرس في كل يوم عندما يجدد الماء ثم يجفف ويقرص
ويوضع فوقه نخته الورد الاحمر تربية خبث الحديد
يؤخذ منه الجيد المصفى المطهر ويحمى بالنار جيدا ثم
يطرح في الخل الثقيف يفعل به سبع مرات ثم يترك
في الخل اربعين يوما وقد يقلى بعد السحق قليا جيدا
في مقداره ثم يستعمل وهذا اوسط تربية الدهن العتيق
يجب ان يصب الدهن في الهاون النظيف ويلقى
عليه من الجمد ويضرب معه ضربا جيدا الى ان يذوب
يؤخذ الجمد ثم يوضع الى ان يسكن ويصب عنه ما طلع
فوقه من الماء في آوان طرح فيه الماورد وضرب
ضربا جيدا في قارورة ثم غسل عنه الماورد كان

جيداً ويصير طيب الرائحة استخراج طين الحكمة يؤخذ
طين حر وينقى من الرمل والحصاة ويخلط مع شعر رأس
الانسان الذي يؤخذ في مساقط الحمامين او يؤخذ
شعر العنز ويقطع قطعا صغارا ويخلط مع مثله
من السرقين المدقوق المنخول ويصب عليه ماء قد اذيب
فيه الملح ويتخذ طيناً ويوضع كذلك سبعة ايام ويبل
بالماء كل يوم لئلا يجف ثم يرفع ويستعمل عمل الزوفا
الرطب يؤخذ الصوف الذي في افخاذ الكباش السمان
وخصوصاً بارمينية ويلقى في القدر ويصب عليه ماء كثير
ويطبخ حتى يرتفع الدسم فوق الماء ثم يترك حتى يبرد
فاذا برد يؤخذ ذلك الدسم الطافي فوق الماء فهو
الزوفا الرطب اتخاذ الزنجار يؤخذ من الخل الثقيف ويجعل
في الهاون الذي من النحاس ويسحق بمدقة من النحاس
في الشمس القائظة حتى يتكرج ثم يجعل فيه شب وملح
بمقدار ولا يزال يسحق ثم يجمع ويجفف ويرش

مساقط
المعز در
قطعا در
اذيب
قدر در
الطافي

عليه الخل

عليه الخل وبول الصبيان ويسحق ويترك في الندى
العتيق استخراج الشبرم يؤخذ قشر الشبرم الحديث
الجيد ويغسل بماء بارد ليزول التراب عنه ثم يصب
عليه غمره ماء مغلى ويترك في موضع دفيء او في الشمس فان
ذلك الماء يصير زجاجاً غليظاً فيؤخذ برفق فانه عسر
الأخذ شديد الالتصاق باليد ويوضع في جام
زجاج في الشمس وفوق الغبار فانه يجف ويرفع
اتخاذ المخ يؤخذ دماغ الحمل ويسحق كلى الماعز وينقى من
عروقه ويقطع معه شيئاً من الية الحمل ويسحق دقها ثم
يجعل في جوف عظام الساق ويؤخذ اتخاذ زبد
الشمع يؤخذ مقدار درهم من الشمع المصفى المذاب
ويلقى في هاون ويصب عليه وزن استارين
من دهن الورد او البنفسج او غيرهما ثم يلقى عليه
قطاع من الجمد ثم يضرب ضرباً جيداً ويرفع فاذا
أذاب الجمد وطفا الدهن فوقه صب كله ويستعمله

الندى در
قطاع
عند در
بلغ

استخراج عسل البلادر يؤخذ قنينة زجاج طويلة العنق
ويطين بطين الحكمة ويؤخذ البلادر ويعزل عنه
اقماعه ويملأ القنينة منه ويوضع على راسها
ليفة ثم يعمد الى الطين ويجعل منه الرّس وتغور
وسط مقدار ما يسع فيه عنق القنينة ويوضع
القنينة فيه منكوسة ويوضع الرس على اعمدة مرتفعة
ويوضع تحته بازاء القنينة اناء ويوقد فوق الرس
بنار زبل البقر الى ان ينقطع عسل البلادر عنه فاذا
امسك عن التقطر رفع وقد يؤخذ عسله بان يحك
منه وهو يابس كما هو ويجمع اتخاذ الملح من الرماد جزء
والقلي نصف جزء ومن النورة ثلث جزء ويطبخ الكل
في الماء ويصفى ذلك ويغلى حتى ينعقد ملحا استعمال
الابريسم في الادوية لا بطريق الحرق والقرض يؤخذ
الابريسم ويغلى في الماء غليا جيدا الى ان يصفو
الماء عنه ثم يصفى ويطبخ فيه العسل حتى ينصب

في جام / يغور / يؤخذ منه / الماء

الماء ويبقى

الماء ويبقى العسل ثم يعجن به الادوية تدخين الاطعمة
لو احتجت الى تسخين طعام ثخين مثل الهريسة
وخشيت عليه الدخان ان يتداخل فانصب
قدرا وصب فيه ماء وضع فوق القدر اعوادا
وضع ذلك الطعام مع آنيته على تلك الاعواد
واوقد تحت القدر حتى يغلي ذلك الماء غليا جيدا
فان ذلك الطعام يسخن بما يرتفع اليه من البخار
ولا يتدخن اتخاذ الادهان المضاعفة يؤخذ قدر
كبير واسع الراس ويصب الماء فيه ويوقد تحته
النار ثم يصب الدواء في قدر صغير ويوضع
فوق الماء في قدر كبير ثم يغلى الماء في الكبير اتخاذ الادخنة
يؤخذ طست مكبوب مدهون بدهن ما ويوضع
تحته سراج فيه ما شئت من المايعات او يذر
عليه الاشياء اليابسة قليلا قليلا مثل الكندر
ونحوه ويصعد منه الدخان ويتعلق بالطست

احتجبت / خيفت / يرتفع / يصير / حتى ينطبخ ما في الصغير بالتدريج

اتخاذ ماء الزجاج يؤخذ الزجاج الشامي وقلي القصارين
من كل واحد جزء فيذابان في بوطقة ثم يرفع ويترك حتى
يبرد ويؤخذ ما يرتفع على راسه مثل الرغوة
ويستعمل اصلاح الراوند الفارسي يؤخذ الراوند
وينقع في ماء حار غمرة اياما ثم يصفى عنه حتى لا يبقى
له طعم ثم يؤخذ زاملك العفص فيسحق بهذا الماء
في الشمس اياما ثم يسحق هذا الراوند مثل وزنه
عشرين مرة فانه يعمل عمل الصيني اصلاح الدبق
يؤخذ الدبق ويقشر ويلقى في الهاون ويلقى معه
من حب الخروع المقشر بقدر وزنه ودق فيه ثم يذاب
بالعسل ويعجن به الادوية فيغلي الدبق بدهن السمسم
او الزيت ويخلط معه الادوية اتخاذ الجبن يؤخذ ثلثة
ارطال لبن حليب ويغلي غلية خفيفة ثم يرش
عليه ثلث اواق من السكنجبين البارد وينزل
عن النار ويترك حتى يخثر ثم يصفى في كرباس صفيق

ثم — ما يغمره — له — فان كانت الادوية اليابسة — بقدره

ويستعمل اتخاذ الابزن اليابس يؤخذ اجانة واسعة
الراس مثل اجانة القصارين ويكون قعرها في
راسها وفي جوفها شبه كرسي يجلس عليه الانسان
ويكون لراسها غطاء منقسم بنصفين وفي
الوسط في ملتقى النصفين تقوير على قدر ما يسع فيه
عنق الانسان فيحفر في الارض حفرة هي في العمق
والسعة على قدر تلك الاجانة ثم يبنيا فيه الاجانة ويترك
حولها مقدار ذراعين من الارض ثم يحفر حفرة مدورة في
مقدار ذراع من الارض في السعة الى ان يجاوز
اسفل الاجانة بشبر او نحوه فاذا احتيج اليه
اوقد في ذلك الحفرة المدورة الى ان ينفذ الحرارة
الى الاجانة ويصير بحيث لا يحرق ثم يدخل الانسان
في الاجانة ويجلس على الكرسي الذي فيها ويغطى راس
الاجانة بنصفين على وجه يكون راسه خارجا
منها ويلبث كذلك الى ان ينصب منه العرق

الراس — ذراع — محدودة — النار

ويلبثا فيه الاجانة فاذا احتيج اليه او فتق في هذه
الحفرة ويدخل الانسان في الاجانة ويغطى راسها
بنصفين بحيث يكون راسه خارجا حتى يعرق
اتخاذ الابزن الرطب فيتخذ حوض من نحاس او فضة
او غيرهما مطولا على مقدار طول الانسان ويملأ
ماء حارا او باردا ويجلس او يضطجع العليل
فيها ويجب ان يكون جوانبه على مقدار ما اذا جلس
العليل فيها كان راسه خارجا في الغطاء ويكون
راسه طبق منه مقور من الطرف الذي يلي
راس الانسان حتى اذا جلس او يضطجع فيه
ووضع عليه الطبق صار عنقه في ذلك التقوير
وراسه خارجا منه غسل الشمع يؤخذ الشمع ويطبخ
في قدر ماء ويطبخ حتى يذوب ثم يصب الماء عنه
بعد ما يحرك ويقلب فيه مرارا ويصب عليه ماء اخرى
يفعل هكذا ثلثة مرات وكذلك غسل الزفت

غسل اللك يؤخذ اللك المنقى من عيدانه ويسحق
ويصب عليه ماء يغلي ويحرك بدستج الهاون نعما
ويصفى بمنخل ويرمى بالثفل الذي يبقى في المنخل ويترك
الماء المصفى الى ان يصفو جيدا ويرسب سفله ثم يصفى
الماء عن السفل قليلا قليلا ويعمد على السفل الراسب
في قعر الاناء فيجفف في الظل ويرفع في اناء زجاج
ويستعمل وان احتيج الى الاعادة فاعد صب
الماء المغلي عليه ثانيا وتعمل به كما عملت اولا
ثم يترك الى ان يصفو ويترك الماء ويؤخذ الراسب
فيجفف في الظل غسل النورة يؤخذ النورة ويلقيها
في اجانة وصب عليها ماء عذبا قدر ما يغمره ويحركه
ودعه فاذا سكن وصفي الماء فصب الماء عنه واعد
عليه الماء وافعل به ما فعلت هكذا سبع مرات
غسل التوتيا يؤخذ التوتيا ويسحق ويصب
عليه الماء العذب ويسحق مع الماء ثانيا ثم يصب

عليه الماء العذب بعد التصفية هكذا يفعل
ثلث مرات. غسل الطين يصب على الطين
الماء قدر ما يغمره ويقوم فوقه ويحركه ويصفى في اناء
نظيف حتى يبقى ما فيه من الحصا الصغار ثم يصب الماء
فيه ويصب عنه مرارا حتى لا يبقى فيه رمل ودعه حتى
يسكن. السويق يؤخذ السويق ويصب عليه الماء المغلى
ويترك الى ان يربو ثم يعاد الماء عليه ثانيا وثالثا
ثم يؤخذ منه قدر الحاجة ويصب عليه ماء بارد جدا
فانه لا ينقع. غسل الشبرنج يؤخذ الشبرنج ويصب عليه
ماء بارد وملح ويضرب ضربا جيدا ويغلى عليه بنار
لينة جدا ثم يصفى ويصب عليه ماء عذب بلا ملح ثم
يضرب ايضا ويغلى فيذهب وخامته وكراهته
غسل الخبز يؤخذ الخبز الحوارى الابيض الجيد الصنعة النضيج فيفتت
ويصب عليه الماء ما يغمره ويترك ساعة حتى يربو
قليلا ثم يصب الماء عنه ويعاد عليه الماء كذلك

ثلث مرات. غسل الاسبغول يصب الماء في
آنية واسعة مثل فنجانة او غضارة ثم يصب ذلك
الماء عنه ويذر عليه الاسبغول فانه يلزق به ثم يصب
عليه الماء قليلا قليلا ويصب عنه حتى لا يبقى فيه
شي سواه وان شئت صببت في الآنية ماء قليلا
وطرحت الاسبغول فيه وادرته على جوانبه
بسرعة فاذا لزق به عملت به مثل الاول. احراق
الاقليميا يؤخذ المكسور منه ويعجن بغسل ويصير
في كوز فخار ويسد راسه بطين ويثقب في سطحه
منفذ الدخان ثم يصير الكوز منتصبا في وسط
فحم مشتعل فانظر الى الدخان المتصاعد فاذا صار
الدخان الى البياض فحينئذ ينزل الكوز عن النار
ويخرج الاقليميا ويصب عليه من الشراب قدر ما
يرويه. احراق الحديد يضرب الحديد صفائح ثم يطلى
بهليلج وبليلج ويصفى ماؤها ويجعل في قدر نحاس

الاقليميا المكسور قطعا صغارا وسط مقدار
واملج

ويوقد تحتها نارا لينة ويسخن الحديد حتى يحمر ويغمس
في ذلك الماء ثم يعاد القدر الى النار ويجعل فيها
بول البقر ويحمى الحديد ويغمس فيها ايضا احدا وعشرين
مرة ويوخذ ايضا نقله حتى يخلص من ثقله ما يثبت
احراق الفضة تبرد الفضة بالمبرد حتى يصير مثل التراب
ثم يطبخ بماء الملح في مغرفة حديد حتى يحترق احتراقا
جيدا فان لم يحترق جيدا القيت في المغرفة شيئا
قليلا من الكبريت الاصفر احراق الذهب يبرده فاما
ايضا بالمبرد مثل التراب ولكن معه شي من الانك فيبرد
المبرد ثم يلقى في المغرفة ويصب عليه ماء الملح ويغلى حتى
يذهب الماء ويبقى الذهب والانك ثم يسحق ناعما
احراق النحاس فعلى ما فعل الصفار من احراق
العقارب يوخذ العقارب ويطرح في كوز جديد
مطين مقدار الراس ويوضع في تنور غير شديد
الحرارة ويترك ست ساعات احراق الحجارات

يكسر ما يراد منها كبيضة البندق ويجعل في قدر جديد
ويغطى القدر بغطاء مثقوب في وسطه او في مواضع
كثيرة وهو اجود ليسهل خروج الابخرة الدخانية
المتولدة عن تلك الحجارة من تلك النفت ويطين
بطين الحكمة وادخلها في النار فاذا حميت الحجارة
وتصير كالنار فافتح القدر والق تلك الحجارة في
في الماء وصب عليه سمنا وقلب تلك القطع الا
ان ينطفى دهنا ثم احرقها ثانيا فاذا صارت مثل
النار اخرجها وصب عليها شرابا احمر قويا ودعها
حتى يبرد ثم ردها الى القدر مرة ثالثة واحرقها وافعل
به ما فعلت احراق خبث الحديد المهمل يدق جيدا
ويقلى على طابق قليا بالغا احراق الزجاجات
يوخذ الزجاج النقي الجيد ويسحق جيدا ويجعل في
كوز جديد مطين او في بوطقة ويوضع في الاتون
او التنور ساعة ويوقد تحته نارا حتى يحترق ويصير احمر

احراق الزجاج يؤخذ من قطع الاسنان رطل فيذاب
في اربعة ارطال ماء ثم يحمى الزجاج في النار حتى يحمر ويلقى في
ذلك الماء مرارا حتى يتشوى وينسحق احراق السرطان
يؤخذ من النهرية وهي احياء ويلقى في قدر نحاس
ويحرق حتى يصير رمادا احراق الابريسم يؤخذ منه ويقرض
بالمقراض حتى يصير مثل هباء ثم القى على خرقة ووضع الخرقة
على الجمر وحرك الى ان يتشوى ويصير بحال ينسحق ولا
يبالغ في احراقه قطع الزرور يتخذ طابق من خزف جديد
ويوضع على جمر لينه حتى يسخن ثم يطرح عليه الزرور
التي اريد قليه ويحرك حتى يسخن قليلا من غير ان يحرقه
حرق الشعير يؤخذ دقيق الشعير ويعجن بعسل ويقرص
ويجفف ويترك حتى يحترق كيفية اتخاذ المحقنة من انبوبة
مدورة لطيفة رقيقة فاما كيفية الانبوبة فهي ان يكون
الانبوبة مدورة ملساء ناعمة ويجعل احد طرفيها
ادق والاخر اغلظ على التدريج المخروطي وينبغي

قليها — الانبوبة — يراد — مدورة — دقيقة — فما — ثم منه — المخروطي — الظاهر

ان يقسم

ان يقسم تجويف الدائرة بثلث وثلثين ويجعل بينهما
حجاب من الجلد المتخذ من الانبوبة ويشد الحجاب بالانبوبة
الحاما شديدا ليكون حاجزا بين فضائي المختلفين بحيث
لا يخرج من احد الطرفين الى الاخر ريح ولا ماء ويشد
راس المجرى الاصغر من الطرف الاغلظ بلجام قوي
ثم يشد الزق في الطرف الاعظم ويكون فم الطرف
الادق مفتوحا ثم ينقب في المجرى المشدود راس الزق في موضع لا يدخل المقعد ليخرج الريح عنه

الفن الثالث وهو عشرة اقسام

القسم الاول في النباتات

الكم قسم ينقسم الطب الى جزئين
نظري وعملي الكم قسم ينقسم النظري الى المبادي المسلمة
المقبولة من صاحب الطبيعي مثل الاركان في كيفيتها
وكميتها والى النظر في الامور المرهنة في العلوم
الطبيعية مثل الامراض واسبابها الكم ينقسم
العملي الى حفظ الصحة واعادتها الكم ينقسم الاعضاء

الكلمة — ينقسم — جزئين احدهما النظري — العلم — الثاني — جزئين احدهما — جوفية

الثاني الجزء على

الى مفرد ومركب الى كم ينقسم المفرد الى ما له قوة حاسة
كالعصب والى ما ليس له قوة حاسة كالعظم الى كم
ينقسم المركب الى رئيسة كالدماغ ومرؤوسة مثل العين
الى كم ينقسم رطوبات البدن الى رطوبات
اولى كالاخلاط ورطوبات ثانية كالغذاء الى كم ينقسم
الاخلاط الى طبيعي وغير طبيعي الى كم ينقسم الثقل والخفة
الى حقيقي والى اضافي الى كم ينقسم العناصر الى خفيف
والى ثقيل الى كم ينقسم الدم المحمود والردي الى كم
ينقسم الصفراء المعدي الى زنجاري والى كراثي الى كم
ينقسم السوداء الكبدي الى عكري والى احتراقي
الى كم ينقسم المزاج الى قسمين اوليين مزاج اول
ومزاج ثان الى كم ينقسم المزاج الثاني الى مزاج سلس
والى مزاج موثق الى كم ينقسم المزاج الاول الى معتدل
وغير معتدل الى كم ينقسم الحرارة والرطوبة الى غريزية
وغريبة الى كم ينقسم المزاج الغير المعتدل الى مفرد

قسمين ٢
قسم ٢
الدم الى نوعين ٢
قسمين مزاج ٢

ومركب

ومركب الى كم ينقسم المفرد الى مادي والى ساذج كم الكيفيات
الفاعلة اثنان الحرارة والبرودة والمنفعلة كذلك اثنان
رطوبة ويبوسة الى كم ينقسم الابدان في رداءة
المزاج الى قسمين ابدان مختلطة وابدان ممنوة
الى كم ينقسم الموت الى طبيعي واخترامي كم اجناس
الامتلاء اثنان امتلاء بحسب الاوعية وامتلاء بحسب القوة كم
اجناس الامراض جنسان اوليان بهما الامراض
المادية وغير المادية **القسم الثاني في الثلاثيات**
كم احوال الانسان ثلثة الصحة والمرض والحالة المتوسطة
كم اعضاء الرئيسة ثلثة القلب والدماغ والكبد
كم الارواح ثلثة النفسانية والحيوانية والطبيعية
كم القوى النفسانية ثلثة المتذكرة والمفكرة والحافظة
كم انواع تركيب المفاصل ثلثة الموثق والسلس
والعسر كم اسباب الجزئية ثلثة الواصلة والبادية
والسابقة كم الامراض المفردة ثلثة امراض المتشابهة

كم ٢
كم ٢ الاثنان ٢
الامتلاء ٢
بدن ٢

الاجزاء والآلية وتفرق الاتصال ع كم وجه يفعل الغذاء
في البدن ثلثة بجوهره وبكيفيته وبعنصره من كم سبب
يتم المعالجة من ثلثة اسباب التدبير واستعمال الدواء
واعمال اليد كم قوانين الدواء هي ثلثة اختيار الكيفية
اختيار الكمية اختيار الوقت من كم شيء يكون الادوية
ثلثة الحيوانات والنباتات والمعادن كم اجناس
درجات الدق ثلثة اولها ما يفني الرطوبات
العروقية والثاني القريبة العهد بالانعقاد والثالث
ما يفني الرطوبة المنبثة في الاعضاء الاصلية كم حميات
الصفراوية ثلثة الغب الدائرة واللازمة والمحرقة كم الاستسقاء
ثلثة اللحمي والطبلي والزقي **القسم الثالث في**
الرباعيات كم الاركان اربعة الارض والماء والهواء
والنار كم اسباب الكلية ع الفاعلية والمادية والصورية
والتمامية كم الاسنان ع سن النمو والوقوف
والكهولة والشيخوخة كم الاخلاط ع الدم والصفراء

الحميات ثلثة اليومية والدقية والعفنية كم

والبلغم

والبلغم والسوداء الى كم ينقسم قوام البلغم ع مائي
وزجاجي ومخاطي وجصي الى كم طعم البلغم الى ع المالح والحامض
والعفص والمسيخ الى كم ينقسم الرطوبات الى ع اولها
رطوبات العروق الصغار وثانيها الرطوبات المنبثة
في الاعضاء الاصلية وثالثها الرطوبات القريبة
العهد بالانعقاد ورابعها الرطوبات المتداخلة
في الاعضاء حين ابتداء النشو في النطفة في كم موضع
يكون الهضم في اربعة الاول في المعدة وب في
الكبد وج في العروق وء في الاعضاء كم اصول الفضول
البارزة ع البراز والبول والعرق والتحلل كم
القوى الطبيعية الخادمة ع الماسكة والهاضمة
والجاذبة والدافعة كم الكيفيات الاولية ع
الحارة الرطبة والحارة اليابسة والباردة الرطبة
والباردة اليابسة كم امراض التركيب ع امراض
الخلقة وامراض المقدار وامراض العدد وامراض الوضع

كم امراض الخلقة ع امراض الشكل و امراض المجاري
وامراض الاوعية وامراض صفائح الاعضاء كم اوقات
الامراض ع الابتداء والتزيد والانتهاء والانحطاط
كم فصول السنة ع الربيع والصيف والخريف والشتاء
كم الرياح ع الشمال والدبور والصبا والجنوب كم درجات
الادوية من الكيفيات ع الدرجة الاولى والثانية
والثالثة والرابعة

القسم الرابع في الحساسيات

كم حواس الظاهرة خمسة اللمس والسمع والبصر والشم
والذوق كم القوى المدركة الباطنة ه الحس المشترك
والخيال والمفكرة والوهمية والحافظة كم القوى الطبيعية
المخدومة ه المولدة والمصورة والنامية والغاذية والمغيرة
الى كم ينقسم المفاصل الى خمسة موثق مد و رخو ثق
مركوز موثق ملزق وسلس وغير موثق وعسر من كم طريق
يعرف الادوية بالقياس اللون والرائحة والطعم
وسرعة الجمود وبطوءه وسرعة استحالته الى الحرارة

بلغ

من خمسة م

وبطوها

وبطوءها كم اصناف الدروز في الراس الدرز
الكليلي والسهمي واللامي والدرزان القشريان
كم الاشياء الزائدة على الامور الطبيعية خمسة امور
يرجع الى الشعر وامور يرجع الى السحنة وامور يرجع
الى اللون وامور يرجع الى الرائحة والفرق بين الذكر
والانثى الى كم ينقسم باب الكبد الى خمسة اقسام
وينشعب شعب يتفرق في الكبد ثم يتجذب و
يطلع من حدبة الكبد الى كم ينقسم طبقات الوان
البول لما في خمسة البياض والسواد والصفرة والحمرة
والخضرة كم الاشياء التي يراعى في الغذاء ح الكيفية
والكمية والوقت والترتيب وساير الواردات
من الخارج كم الاشياء المحوجة الى تركيب الدواء ح
اما الزيادة في قوة الدواء واما النقص فيها واما
لدفع ضرره واما لبدرقة الدواء واما لاتخاذ صورة
المركب من كم وجه يستعمل الدواء من وجوه خمسة

خمسة م

ابواب د

اقسام ر

التناول من فوق والادخال من تحت والزرق
في المجاري الضيقة والصب في المجاري الواسعة
والتلطيخ في ظاهر البدن كم الافعال الواقعة
في الدواء خمسة السحق والطبخ والاحراق والتخليل
والانقاع كم المسخنات الحركة المعتدلة وملاقاة
المسخن وتناول المسخنات والتكاثف والعفونة

خمسة

بلغ

القسم الخامس في السداسيات كم الاشياء
المشتركة للصحة والمرض ستة اجناس جنس
الهواء المحيط بالبدن وجنس ما يؤكل ويشرب
وجنس النوم واليقظة وجنس الحركة والسكون
وجنس الاستفراغ والاحتقان وجنس الاعراض
النفسانية كم اصناف العظام ستة صنف
هو اساس كالفقرات وصنف هو وقاية مثل
اليافوخ وصنف هو سلاح مثل السناسن وصنف
هو آلة للتحريك مثل السلاميات وصنف هو

للصحة

الاجناس

للبدن

للبدن

حشو فرج المفاصل مثل السمسمانيات كم اجناس
المواد للامراض ستة الاخلاط الاربعة والمائية
والريحية كم مراتب الابدان في جنس الصحة والمرض ستة
بدن في غاية الصحة وبدن في غاية المرض وبدن
لا صحيح ولا مريض والبدن المستقام القابل للسقم
والبدن الصحيح لا في غاية الصحة ومن كم وجه يستدل
على الامراض الباطنة من مضار الافعال ومن
الاستفراغ ومن الوجع ومن الورم ومن الوضع
ومن الاعراض الظاهرة كم عدد الامعاء ستة اولها
الاعضاء
المعاء البواب وثانيها الصائم وثالثها الدقاق
ورابعها القولون وخامسها الاعور وسادسها المعاء
المستقيم كم شرائط التجربة ستة احدها ان يكون الدواء
خاليا عن كيفية غريبة مكتسبة والثاني ان يكون
المجرب عليه علة مفردة والثالث ان يجرب على
المتضادات والرابع ان يكون القوتان متساويتين

المعاء

والخامس ان يكون الفعل سمياً او مداوياً والسادس
ان يكون الفعل ذاتياً لا عرضياً كالمبردات في الحركة
المفرطة والسكون المفرط وملاقات ما يبرد ويسخن
بافراط والمادة المبردة وقلة الغذاء بالافراط و
الاعراض النفسانية المفرطة كسبب بتغير احوال
البقاع من سمت عرض البلد ووضعها ومحاذاتها
للجبال ومجاورتها للبحار واجتياز الرياح عليها واختلاف
تربتها كسبب بتغير البدن بملاقات ادوية
ما لا يتغير بتناوله ولها ستة اسباب احدها انكسار قوتها
بالتناول دون الملاقات والثاني انفراد في الملاقات
دون التناول غالباً والثالث اختلاط بغيره
بالتناول دون الملاقات والرابع اختلاطه بالغير
بالملاقات دون التناول والخامس كثرة وقوع
المماسة في الملاقات دون التناول والسادس
اندفاع ضرره في التناول دون الملاقات القسم

اسباب ...
عليها ...
ضرورة ...

السادس

السادس في السباعيات الامور الطبيعية
سبعة الاركان ومن العناصر والاخلاط المتولدة
منها والاعضاء الكائنة فيها والمزاجات الحادثة
عنها
فيها والقوى والارواح الحاملة لها والافعال
الصادرة عنها والفرق بين الذكر والانثى ان الذكر
احر وايبس والانثى ابرد وارطب من كل شيء توجد
اسماء الامراض من اعراضها واسبابها ومن تحتها
ومن البقاع المخصوصة بوقوعها فيها ومن جواهرها
وذواتها ومن المعالجين الاولين لها ومن الاعضاء
والابدان الواقعة فيها كالاعصاب النابتة
من الدماغ هي سبعة ازواج الزوج الاول وهما العصبتان
المجوفتان النابتتان من جنبتي الدماغ عند جوار حلمتي
الثديين الآتيتان الى العين المتقاطعتان في الممر اللتان
ينفذ فيهما الروح الباصرة والزوج الثاني هما عصبتان
آتيتان للمقلتين مشتملتان عليهما لتحريكهما والزوج.

من سبعة ...
حلمتي ...

بلغ

الثالث منشاؤهما خلف الاولين ينبت من
خلف الثاني وهما عصبتان كبيرتان لهما شعب
كثيرة وفروع مشتملة على اعضاء الوجه والحلق ليعطيهما
الحس والحركة والزوج الرابع هو زوج صغير منشاؤه
خلف الثالث يأتي الحنك واللسان ويؤدي بينهما الحس
والحركة والزوج الخامس كل فرد منه مشتق بنصفين
فيصير زوجين ينبت كل واحد من جانب الدماغ
ويشتمل على الصماخ ويتفرق في اعضاء السمع فيعطيهما
القوة السامعة والزوج السادس ينبت من مؤخر
الدماغ وحين يخرج ينقسم باجزاء ثلثة ويأخذ كل
جزء طريقا الى جانب ويتشعب منه مرة شعب
كثيرة ويشتمل على تلك الاعضاء اعني اعضاء الحلق
والصدر والزوج السابع ينبت من الحد المشترك
بين الدماغ والنخاع ويتفرق ايضا في الاعضاء ثم
اجناس الدلايل الماخوذة من البول سبعة

تلك م

جنس اللون والقوام والصفاء والكدورة
والرسوب والعذار والرائحة والزبد ثم اصناف
الدلايل الماخوذة من الرسوب سبعة من جوهره
ومن كميته وكيفيته ووضع اجزائه ومكانه وزمانه
وكيفيته في الطفو ثم اصناف الدلايل الماخوذة
من البراز سبعة من كميته وكيفيته وهيئته ولونه
ورايحته وقوامه واصواته **القسم السابع
في الثمانيات** ثم الاعتدال ثمانية الاعتدال
النوعي الطرفي والوسط والصنفي الطرفي والوسط
والشخصي الطرفي والوسط العضوي الطرفي
والوسط ثم انواع الطعوم ثمانية الحلاوة
والدسومة والملوحة والمرارة والحموضة والعفوصة
والحرافة والقبض ثم المجففات ثمانية الحركة
والسهر وكثرة الاستفراغ وكثرة الجماع وقلة الغذاء
وتناول المجففات وملاقاة المجففات و…

بلغ

وكذلك الى آخره

النفسانية كم اسباب الامتلاء ثمانية بما يعنى
كثرة الاكل والشرب وسوء التدبير والضعف
الهاضمة وضعف الدافعة وقوة الماسكة وضيق
المجاري وكثرة الدعة والنوم والاحتقان الموط
كم المرطبات ثمانية السكون وترك استفراغ الخلط المجفف
وتناول المرطبات وملاقات المرطبات
وملاقات المبردات وملاقات المسخن قليلا
والفرح المعتدل كم اصناف الادوية النباتية
ثمانية البزور والاصول والقضبان والاوراق
والعصارات والزهر والثمار والصموغ كم الاعصاب
النابتة من فقار العنق ثمانية ازواج الاول يخرج
بغير الفقرة الاولى ويتفرق في عضلات الراس
والثاني يخرج ما بين الفقرة الاولى والثانية ويتفرق
ايضا في الراس والثالث يخرج ما بين الثانية
والثالثة ويتفرق ايضا في عضل الخدين والرابع يخرج

يخرج (السادس) ح

ما بين الفقرة

ما بين الفقرة الثالثة والرابعة ويتفرق ايضا في الحجاب
الحاجز والخامس يخرج ما بين الرابعة والخامسة ويتفرق ايضا
في الحجاب المنصف والسادس يخرج ما بين الخامسة
والسادسة ويتفرق ايضا في عضلات الحجاب
والسابع والثامن كذلك يتفرقان في عضلات الكتف
والبدين **القسم الثامن في التساعيات** كم
المزاجات تسعة اربعة مفردة واربعة مركبة وواحد
معتدل كم العروق المفصودة في البدن تسعة
القيفال والباسليق والاكحل وحبل الذراع
والابطي والاسيلم والصافن وعرق النسا وعروق
مابض الركبة كم العروق في الراس تسعة المنتصف
الجبهة والعرق الذي على الهامة وعرق الصدغين
وعرق الماقين والوداجان وعرق ما خلف الاذنين
والعرق الذي على الارنبة وجهاركك والعرق
الذي تحت اللسان كم شرائط الفصد تسعة اولها

ايضا ح
ايضا
الحار والبارد والرطب واليابس ح
الحار الرطب والحار اليابس والبارد الرطب والبارد اليابس ح
عرق ند
الاول ح
النفرة در

البول ح

يكون اول بول اصبح عليه ٢ ان لا يكون مما يدافع

به الى زمان ٣ ان يكون البول مما يبيت عليه في الليل

لا يكون ح

٤ ان لا صاحبه قد تناول شيئا او فعل مغيرا للبول

٥ ان لا يرد عليه شيء صابغ كالحنا ونحوه ٦ ان يوخذ

البول في القارورة ٧ ان يكون القارورة صافية

٨ ان يحفظها عن المغيرات مثل البرد والغبار ٩ ان

ينظر فيها من وراء الضوء بعد ساعات كم اعضاء

الذاتية عدد ١٩

الراس الذاتية اولها الشعر وثانيها الجلد وثالثها

الغشاء المغشي على العظم ورابعها القحف وخامسها

الغشاء د

الغشاء الصلب وسادسها الرقيق وسابعها الدماغ

وثامنها الشبكة وتاسعها قاعدة الدماغ **القسم**

التاسع في العلامات كم اجناس النبض عشرة

الاول ماخوذ من مقدار الانبساط ٢ من زمان الحركة

الماخوذ دد

٣ ماخوذ من زمان السكون ٤ ماخوذ من كيفية قرع

الماخوذ ددد

حركة الاصابع ٥ الماخوذ من قوام الآلة ٦ الماخوذ

من اللمس

للمس ١١ خفيف ١١

من اللمس ٧ الماخوذ من حال ما يحوي عليه العرق ٨

الماخوذ من الاستواء والاختلاف ٩ الماخوذ من

النظام وعدمه ١٠ الماخوذ من الوزن كم اجناس

الدلايل التي منها يتعرف احوال الامزجة عشرة

الاول اللمس ٢ السحنة ٣ الشعر ٤ اللون ٥ هيئة

الاعضاء ٦ الافعال البدنية ٧ الانفعالات

البدنية ٨ الافعال النفسانية ٩ الانفعالات

الماخوذ ٢

النفسانية ١٠ من حال ما برز من البدن كم قوانين

الاستفراغ عشرة الامتلاء الاول ٢ القوة

٣ المزاج الاصلي ٤ الاعراض الملايمة في السحنة

٥ السن ٦ الفصل ٧ حال هواء البلد ٨ عادة

الاستفراغ ١٠ الصناعة كم مراتب الغذاء

في اللطافة والكثافة والجودة والرداءة عشرة

اولها غذاء لطيف كثير القوة مثل الشراب والثاني

غذاء كثيف قليل القوة مثل القديد والثالث

غذاء كثيف كثير القوة مثل لحم البقر والرابع غذاء
لطيف قليل القوة مثل الفواكه والبقول المعتدلة
والخامس غذاء لطيف محمود كثير القوة مثل ماء اللحم
والسادس غذاء لطيف محمود قليل القوة مثل الجلاب
والسابع غذاء لطيف ردي كثير القوة مثل لحوم
النواهض والثامن غذاء كثيف محمود كثير القوة
مثل لحوم الحولي من الضأن والتاسع غذاء كثيف
ردي قليل القوة مثل الباذنجان والعاشر غذاء كثيف
ردي كثير القوة مثل لحم الفرس وقد زادوا في هذا
مرتبتين وهما لطيف ردي قليل القوة وكثيف محمود
قليل القوة

زاد [illegible] بعده اثنين

بلغ

القسم العاشر من الفن الثالث
وهو قسمان الاول في عدد العظام وكمية قطاعها
في كل عضو فجملتها مائتان وثماني واربعون قطعة
عظام الراس ثلثة عشر قطعة وعظام الفك الاعلى
اربعة عشر قطعة والاسنان اثنان وثلثون عددا

القسم على عدت الاطباء

وجميع

وجميع الفقرات من القصص الى العنق ثلثون
فقرة وجميع اضلاع الصدر وغيره اربعة وعشرون
قطعة عظم الترقوة قطعتان وكذلك الكتف
اثنان وجميع عظام اليدين ستون قطعة في
كل واحد ثلثون عظم القص سبع قطع عظم الوركين
قطعتان عظم العانة قطعتان وكذلك ايضاً
عظام الرجلين ستون في كل رجل ثلثون قطعة

قطعة واحدة

عدد الفصول الذي اورده الاطباء [illegible]

الثاني في عدد العضلات قد ذكرنا ماهية العضل
والآن نعد كميتها في كل عضو منها واما جميع عددها
خمسمائة وتسعة وعشرون عضلة من ذلك عضلات
الراس اثنتا عشرة عضلة الرقبة سبع عضلات
الحنجرة والحلق ثمان وعشرون عضلة اللسان تسعة
عضلات الكف اثنا عشر عضلة العضد ستة وعشرون
عضلة الساعد ثمانية عشر عضلة المشط والاصابع
ستة وعشرون عضلة العنق عشرة عضلات

الوجه

القسم العضلات

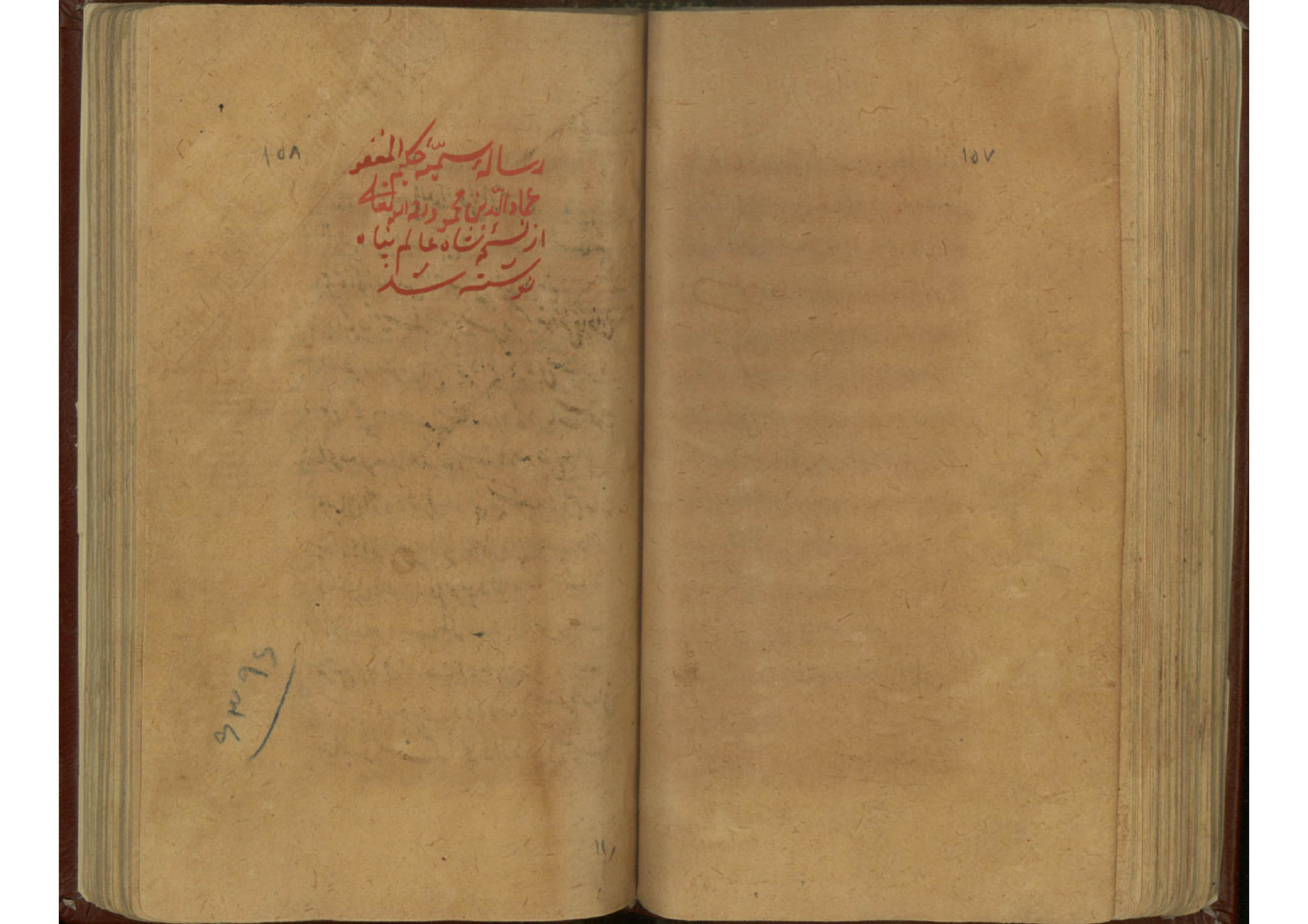
الصدر عشرون عضلة الاصابع ثمانية وثمانون
عضلة الصلب ثمانية واربعون عضلة البطن ثماني
عضلات القضيب اربع عضلات الانثيين اربع
عضلات المقعدة والمثانة خمس عضلات الفخذين
اثنان وعشرون عضلة الركبة ثمانية عضلة القدم
سبع عضلات الاصابع اثنان وعشرون عضلة

تمت الرسالة الملخصة الموسومة بحقايق
اسرار الطب في بيان تعريف الالفاظ
والعبارات وتبيين الاصطلاح
والاسماء بحمد الله وحسن توفيقه عفي عنهما
كتبه الفقير خليل الطبيب عفي عنه

گر بهم برزده بینی خط من عیب مکن
که مرا محنت ایام بهم برزده است

بلغ مقابلة من اوله الى آخره بقدر الامكان بالجهد والسعادة

بلغ مرة بعد اخرى في دار ... كان بقدر الوسع والامكان

رساله سیمیه حکیم المعظم
عماد الدین محمود رحمه الله تعالی
از نسخه شاه عالم پناه
نوشته شد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على
محمد وآله اجمعين الطيبين الطاهرين اما بعد
بدانکه حاکم مشهد مقدس میرزا مرتضی قلی خان
المنظور بنظر الرحمن بجعفر داعی محمود بن مسعود
بن محمود الطبیب اشاره کرد که در باب سموم
آنچه معلوم و مفهوم است در معرض عرض
و بیان آرد و چیزی از آن پوشیده و پنهان
ندارد از نتیجه آنکه محزون ابن طبیب خاطر
و مکنون بطون دفاتر بود ظاهر ساخته و
بر وا بدنپرداخت بلکه لب و خلاصه این باب
عرض کرد فهرست او بدین وجه است
مقدمه در تعریف دوا و غذا و سم و تریاق
بباید دانست که آنچه وارد بدن میشود

اگر بعد از تاثیر بدن در وی خاصیتی و کیفیتی احداث
میکند در بدن اگر استحاله تمام یافته مشابه
مغتذی شد و قوت بدن بهمه غالب است
برو و آنرا بدل ما یتحلل میسازد آنرا اغذی
مطلق گویند چون نان و گوشت و اگر چنان
بود که بهمه که بدن از وی متاثر شود و متکیف
گردد آن دوای مطلق بود مانند زنجبیل و فلفل
و سنبل و امثال آن و اگر اول وی در بدن
تاثیر کند تا بوی ظاهر یا بدن در وی اثر کند
و بدل ما یتحلل سازد این را غذای دوائی گویند
چون سرکه و خشخاش و کاهو و امثال آن
با قوت دوائی غالب بود آنرا دوای غذائی
گویند مثل نانخواه و زیره و کرویا و امثال
آن و اگر چنان بود که قوت وی دایما ثابت
بود و کیفیت وی بر بدن غالب بود و مفسد بود

بدن را اثر سم خوانند مانند بیش و بنگ
و شوکران و امثال آن و اگر مقوی طبیعت است
و ضعف حار غریزی که بسبب آن دفع فساد
سموم میشود و طبیعت غالب شده سم را
مغلوب سازد اثر پادزهر خوانند پس معلوم
شد که واردات بدن ازین شش قسم بیرون
نیست که مؤثر در بدن باشد تا متأثر از بدن
بخلاف چیزهای عبث پر و بی کیفیت که نه
غذائی است و نه دوائیست و نه سمیت دارد و نه
تریاقیت هیچکدام ندارد از جنس ماکول و
مشروب بیرون نیست ولهذا داخل اقسام
نمیگردد

باب اول در علامات مسموم

از ماکولات و مشروبات و غیر آنها هرگاهی
که طعامی را بسم مخلوط کنند و در آتش نهند
ازو صدائی برخیزد و بوی کریه ناخوش ازو

بظهور رسد و از دودی برنگ طاوس سبز
و سرخ پیدا شود و طاوس بطعام مسموم
نظر کند فریاد کند و بال بگشاید و موی و پر خود
را برپا کند و دم خود را بجانب سر آورد و
رقص کند حقیر میگوید که اگر این امور واقع
باشد لیکن بالعکس چنین خواهد بود و دیگر
در کلام مجید خبر از دشمنی طاوس با آدمی
هست مؤید اینست زیرا که این افعال در
چنین نشاط و عیش خواهد بود و او را
از سمی که قتل آدمی در آنست شادی حاصل
میشود و اگر نظر فیل بر طعام مسموم افتد
حدث کند در همان حال و مکان و اگر طلب نظر
کند آنرا امید اند از تغیر رنگ و بود بآن میماند
که دو روز است که آنرا بگذاشته اند و از ان آبی
روان شود و سبزی زند و بسرخی و او را

طعمی نباشد و اگر کوزه مسموم با جام مسموم بنظر آید
در و خطوط رنگارنگ از سبز و زرد و سرخ
و بردی او مانند کف سپید آمیخته شود و این حالها
در اطعمه بتمام میباشد و اگر در آب کنند در آن
خطهای سیاه باشد و در عسل خطهای زرد و سبز
باشد و در نبیذ هم سیاه و هر میوه که مسموم
شود زود پخته شود و اگر خام باز کرده باشند
و اگر پخته و رسیده باشد متعفن و زود متغیر شود
و نیز آن منشق شود و بوی و رنگ آن برود
و اگر آدمی اثر آن بدست حس کند دست او آبله
زند و اگر جامه را سم زنند در وی سیاهی ظاهر شود
و بعضی گفته‌اند بابل و از زبر سپید زبر را ابر گویند
و بعضی کلک گویند و اگر جوهر را مسموم کنند
ساعت بساعت رنگ او بگردد و متغیر
شود و آب و صفای او برود و حسن و بریق

او خانه

او خانه شان باشد گفته‌اند که سموم در انواع مطعومات
بتمامی در مشارب از آب و شراب و فقاع
و شیرها و شیره‌ها و در انواع عطرها از طلیها
و غالیه و عنبر و ذریرها و روغنها که در سر و ریش
و بدن می‌مالند چنانچه پاکیزه و در خطمی و اشنان
و آنچه در بدن می‌مالند در حمام و در ملبوسات
از پنبه و کتان و خز و قز و صوف و وبر و در
فروش و بالشها و جامه‌های خواب و نهالی
و در وشک و در مندیل و عمامه و کلاه و جورب
و غیر آنها بدانکه بعضی حکمای هند بعضی کنیزان
صاحب جمال به زهر پرورش میداده‌اند هر کس
که وطی میکرده ایشان را می‌مرده علامت آنها
آنست که بخار او مانند چشمهای طاوس در
عرق او خطی سرخ می‌باشد که در غیر او نمی‌باشد
هر آتش که بنشیند از پختن مسموم باشد

بدستور طعام سلیم نیست واما بعد از پختن آن را
میتوان دانست که زود متغیر و بدبو میشود و زود
سرد میشود و رنگ او بسیاهی میزند و در وی مانند
لعاب چیزها باشد و بر روی او دایرها چون پر
طاوس می باشد مانند ستارها و بریق و درخشش
می باشد علامت فدید خشک و شرابها
و بریان و قلیها و مانند اینها اما فدید بر بالای
او مانند دود می باشد و بر روی شراب مانند
نسج عنکبوت است و سبزی کمودت مایل
می باشد اما بریان زرد مایل باشد چرک و قیح از و
بیرون می آید با سبزی مایل میشود و اگر
زمان بگذرد متعفن میشود علامت طعام
مسموم چون در آتش اندازند از آتش میجهد
از آن صدای مانند نمک که بر آتش می اندازند
یا صدای چوب تر که بر آتش کنند و از آن دایرها

پیدا میشود مانند رنگها و رنگ آن برنگ قوس و
قزح میشود و دود او بد می باشد مانند بوی
آدمی و متعفن و محرق و از آن بو بکسی رسد او را
غشی پیدا میشود و قشعریره و زکام و صداع
و غثیان لاحق شود و بزرگی باصره و بیهوشی چنانکه
چنانکه هست نمیتواند دید علامت اشربه سموم
و سایر اشربه بر آب خط غبار رنگ ظاهر شود
بر شراب خط سیاه و بر نبیذ سی به بنفش مایل
و خطی بدین رنگ در شیر تازه خط زرد رنگ

دماست ه

پیدا شود و بر دوغ خط برنگ آسمان بر کلا
مایل ما الجبن بر وسجابه برنگ فاخته و بر زبد
برنگ اصفر یعنی سرخی بسفیدی مایل
و بر پنیر تر نیز چنین اما سویقها و مربیات
سویق تر چنانست اگر با آب تر کنند بر آن
غمامه سفیدی باریک می نماید اما آنکه در شیرها

برآنها خطی سیاه می باشد یا سحابه بنفش رنگ
سبز بر و خطی پیدا میشود برنگ آسمان عسل
بر و خطی زرد مانند پیدا میشود جلاب قند
و گلاب بر روی او غمامه سیاه می باشد سکنجبین
مانند اینست و هرچه از عسل و شکر ساخته باشند
از جنس مربا بر رو غمامه سیاه یا بنفش پیدا
میشود اگر شیر که مخلوط سازند روغنهای
مسموم ماکول بر زیت خطهای مانند آفتاب
و بوی او به بوی بیه می ماند روغن بادام خطهای
باریک بسبزی مایل مانند زیت روغن جوز
تر خطهای سیاهی مایل روغن کنجد بر وسحابه
اغبر و بوی ناخوش ظاهر شود میوها اگر نارسیده
باشد اندک زمانی بگذارند پخته و رسیده
شود و اگر رسیده و پخته باشد و زمانی اندک
بگذارند متعفن و مضمحل شود اگر مثل نارباکان

زمانی اندک

اندک زمانی بگذارند پوست او خشک شود و اگر
مانند جوز و بادام باشد و مانند پسته و نارجیل
باشد و مغز و پوست کنده باشد زمانی اندک
بگذارند نرم نمیشود و رطوبتی بروی نشیند
و رنگها متغیر شود ملبوس مسموم و مخموم
از قطن و غیر آن و آنچه بالای بدن باشد مانند
قمیص و سراویل و عمامه و قلنسوه و دوشک و ساده
و ستور مجموع آنها بر روی آنها کدورتی
می باشد و اگر بگذارند بوی آن متغیر شود و
تار پود آن از هم بریزد و آنکه ببدن برسد سوزش
و عرق بی دربی بیاید و هرچند عرق بیشتر کنند عوارض
سخت تر شود چنانکه موضع ملاقات ورم
کنند و ریش کنند و گوشت او بیفتد اگر علاج نکنند
هلاک شود اما موینها را موی آن می ریزد
بعد از سه روز اما مثل طلحنا و لشتر و صندل

و کل و مانند اینها از هیئت خود وصف ایشان
میکرد و از استعمال آنها سوزش پوست و غیرها
و تشقق و نتوران فروع عظام در جسد الحالیه
با و التهاب ردی و ظلمت و تاریکی در هر دو چشم
اماد خنها و کثرت عود و مانند آنها دود سبزی
میرند و شفش رنگ سبز می باشد و آنکس که
با دود آنها رسیده التهاب و سوزش در جسد
و تنگی نفس و بدی خاطر عارض میشود در غیرها
که بر و بدن می مالند برنگ طبیعی خود نیستند در آن
صعوبت ظاهر میشود و هر کس که خود را بان جرب
میکند تعقد در رگهای سر او پیدا میشود و موی
او میریزد و روی اماس میکند و ریشها ظاهر
میشود که از آن چرک آید و غنی که با عضا
می مالند از حالت طبیعی خود متغیر میشود و بکمودت
مایل میشود و آنکس که آنرا استعمال میکند سوزش

در پوست و تشقق پوست و تغیر رنگ میشود
از قوت حرارت و قرحها و ریشهای سخت در
بدن پیدا میشود اگر بعلاج نکوشند هلاک
شوند اما کتند نوره لسبقة و کمودة مایل میشود
و در نوره رنگی مانند قوس و قزح پیدا میشود
و کسی که آنرا بکار داشته باشد قرحه سخت
و خارش دایم بعد از سه ساعت و قبض در
سر معده و غشی و عرق بعد از آن دانها در
بدن او مانند درهم نوران و طغیان میکند و
از آن آب سیاه ترشح میکند اگر دوا نکنند
هلاک شود اما غسول سر و جسد مانند خطمی
خطهای برنگ زرد بر بالای آن پیدا میشود
و استعمال کننده را هیجان و التهابات از
کله سر و روی او ورم میکند با سرخی سخت
بعد از آن جدا میشود گوشت ۲ او اگر علاج نکنند

وغول دست بزرجنین است اورا حکه سخت
وسوزش قوی در دست او پیدا میشود و پوست
می اندازد دست انگشتان وخون ازان
روان میشود اما طلاها در سنوبها متغیر اند
حالات طبیعی او اینست استعمال کننده را
رنگ گرفته وبسبزی مایل شده ودر روی او
لمعان قوی پیدا میشود بعد از سه روز ورم
میکند وچرک روان میشود اگر علاج نکنند هلاک
شود اما کحل وذرور وداروهای چشم بیدار بکه
بر روی آن سحابه است استعمال کننده را
اشک بسیار از چشمها روان روان شود
وچشمها سرخ شود وسوزش پیدا شود
وغشاوه ظاهر گردد بعد ازان تاریک میشود
چنانکه اصلا نبیند اینست آنچه از کتاب
شانافی آورده شد وبباید دانست که در اینجا

ودر غرابینی آورده اند علامات سمومیت
که مستعمل آنها بوده

باب دوم

در علاج ادویه سمیه بقول حکما آمانده بر هر کس
که سم در بدن او درآمده باشد آنست که [illegible]
بخورد ومقدار شربت او زیاده از مقدار
تریاق فاروق است وتریاق گل مختوم که
از گل مختوم وحب الغار بالسویه بعضی سرشته شد
بعد ازان که اجزا اینک کوفته باشند وعرق
کلوچوب کرده تا هم مدد تریاقیت گل مختوم
وحب الغار شود وهم تریاقیتی که دارد
مدد آنها شود مجملا این دوائیست در شرب
سموم ودر لدغ حیوانات سمیه مفید است
واگر دغدغه ناک باشند دانکه سمی خورده
باز ازین با ومید هند اگر خورده است
بقی می افکند وسم را بیرون می اندازد اگر

نخورده باشند دفع میکند این از خواص عجیبه است که الله سبحانه
بندگان را بان اشارت فرموده دیگر دوا الجوز
والتین است وان است که جوز مقشر یک بخش
بگیرند و نمک نیم کوفته تا زود حل شود سداب
خشک از هر یک سدس جزو و فضا از جوز
جوز یک مثقال است از نمک و سداب یکدانگ
است الحجر سفید چندانکه اینها بان سرشته شود
این یک شربت است اگر فادزهر حیوانی اعلی
باشد بهتر چندانکه تا دوازده جو جدوار هم زهرها
منفعت عجیبه دارد اما بواسطه غلبه طلب مردم
دیگر چیزی آنچه بدست آید اعتقاد نمیتوان کرد زیرا
که خوب مجرب نمیتوان یافت اگر یافت شود بهتر
از همه ادویه است در دفع همه زهرها بتخصیص
نیش که هرگاه بنیش را در دهان و لب بنهند
تا چندانکه لب و دهان را متورم سازد جدوار

خشک در

بران ببندند هم در ساعت جذب سمیت او میکند
و ورم را ساکن میکند هم کسی احساس میکند جذب
سمیت او بنیش را دون سکین جذب و ورم و عطشانی
منکر او را بیدانکه خورنده سم را البته بخواب
نگذارند که اگر بخواب رود فوت میکرد میکند
باید که بجنبانند و موی بدنش را بکنند و چیزی
که در منع بواسطه نود قوتها بباطن تمام قوتها
الخ خورده اند بفعل می آورد و قوی میسازد
وصفت دوائی که زهر را دفع میکند حب بلسان زرفای
خشک تخم شلغم بری فلفل سفید و سیاه از هر یک
انیسون فطراسالیون اسارون زیره
کرویا بزرالبنج از هر یکی چهار درم سنبل فقاح اذخر
از هر یکی پنج درم سلیخه ۸ درم زعفران ۶ درم
بکوبند و به بیزند و بعسل سرشته کنند و بقدر باقلای
رومی بشراب بخورند و تنها گل مختوم همین کار

میکنند با شراب بخورند دیگر عصاره فراسیون
برگ الی ناردین تخم خرزهره چند بید سترا الجز خشک
فنفرق سداب کوفته و بیخته و بعسل سرشته
بقدر یک مثقال با شراب بخورند دیگر فرفیون
یا مرّ از هر یک ۶۰ درم با شراب شیرین بدانکه
این علاجها بعد از آنست که چون تغیر و اضطراب
محسوس شود اثر سم ظاهر شود بسیار تا دفع
کند آنچه خورده شده از سم و غیر آن دار روغن
کنجد با آن باشد بهتر نرم میکند و در کنجد نیز قوت
تریاقیه هست که با آن دفع ضرر سموم میکند چون
بتحقیق که اثر ا با افیون جمع نمیتوان کرد می باید
که وقتی بخورند که افیون بخورده باشند و علامات
ظاهر است و در موضع خود اخواهد آمد شنیده ام
که جمعی میخواهند که افیون بنانی روغن شیر خشت
میخورند اگر جای روغن کنجد روغن گاو بخورند بهتر

خواهد بود زیرا که در وهم تریاقیت هست و اگر تنها
نخورند و از آن افواه خواهند از آنکه طبیعت ضعیف
باشد یا بعضی اسباب باشد که قی بایست
نباید از آن اسباب اغمائی است که شرب تخم
حاصل میشود آبی که در وی شبت یا تخم شبت
یا تخم ترب جوشانیده باشد یا برگ ترب
کوفته و فشرده با بوره و نمک و روغن زیت و باید
که بدانها که درین مقیاس آن استعمال میکنند
بسیار باشد و غذاهائی که میخورند هم
بسیار می باید که اگر قی نیاورند کسی عادت
و حضرت سم میکنند بعد از قی کردن شیر
بسیار بخورند اگر روغن گاو خورند تنها یا با
آب تخم الخرزه که او دفع سم میکنند هم بقی
یا با اسهال شیخ ابو علی گفته است که روغن
گاو تریاق سموم مشروبه است خصوصا

الی ۲ درم

گفته است که چون دلو که روغن گاو نسیم
انفع میکند از وصول او بدل محمود
که خبر داد مرا این سواده که شخصی را در بادیه
گزید روغن گاو کهنه بخورد او داد بدو به خند
و ظلوا آتش با در بسند و زید حکم روغن
دار در هر دو از شیر قوی تر ندو بنزر طبیخ
تخم کتان پس اگر در معده چیزی نماند که بقی
نتوان از دفع کنند در عوارض لاحقه لازمه
علاج بحسب آن کنند فصا از سوس و پیچ شکم
و تقطیع داکالست بباید دانست که سم از
جنس حاد است مانند زرنیخ و زیبق مقتول
و زرنیخ و زنگار است این زمان از زیت و زبیب
مسکها بد داد و سقوریدوس گفته است که
اگر زیت حاضر نباشد مسکه قایم مقام او است
در روغن بادام بواسطه بسیاری رطوبت

و فتور حرارت او تسکین حدت التهاب حاره میکند
و لذع و تقطیع و غایله آنها را می نشانند پادزهر
رقیق بروغن بادام بخورند تا حدت ساکن شود
و اگر احداث التهاب و عطش و سرخی چشم
و بول بید و رمن فرزردی چشم کنند و کرب و تلوا
و عرق پیدا شود که حار است مانند فرفیون
و آب برف و یخ و سویق جو و گلاب بنوشند
و قرص کافور و بزر قطونا و دوغ گاو سرد
و گاه باشد که بقصد حاجت نباشد در اول و آن
زمان غلیان دم است بواسطه غلبه صفرا این
هنگام اگر بمجرد نطفه ننشیند اما فی جیل نوبه
و میل مواد است بقلب و کبد از آن اجتناب
باید کرد مگر خود بیاید پس درین وقت محرک
ندهند بلکه مسکن بدهند اما در اول امر که سم
در معده باشد قی اولی باشد بلکه بهتر معالجات

باشد و بعد از انتشار سم بحوالی جگر دو حال دارد
یا منجذب شود باز بمعده ابتدا یا باسافل معده
ریزد باستسهال و اگر باعالی معده ریزد بقی
در باب فصد در علاج سموم بفصد امر چنین
مذکور است که رعایت آن واجبست اینجا نه
محل آنست و اگر سم احداث خدر و جمود و سبات
و ثقل بدن و جلیدین و ثقل لسان کند بدانکه سم
از جنس سموم بارده است مانند افیون و شوکران
و بزر البنج و جوز ماثل و لفاح که ایشان بواسطه
تبرید و تغلیظ رطوبات احداث جمود میکنند
و بواسطه امالهٔ ارواح بباطن احداث سبات
میکنند و بواسطه عجز قوة محرکه احداث باقی
امور مذکوره علاج آن در کفار و فی دلیل شراب
کفر کنند و اما مؤمن موحد اکتفا بسیر و گردکان
میکنند زیرا که سیر را حرارتی شبیه بحرارت

غریزی هست پس بواسطه ملایمه او بحرارهٔ بدن تقویت
میکنند قوای بدن را بر دفع سموم بارده قادر بسیار
و تلطیف و ترقیق میکنند چیزها را که سم بارد تغلیظ
و تجمید کرده زیرا که اکثر آن سموم بارد یابس اند
در رابع با خاصیت سمیه و سیر هم گرم در چهارم
با خاصیت تریاقیه فنا دیا دنا فقط اما محمود و مثال
اوست در افعال او همان افعال او میکند اما
تغذیه او غالب است پس در هر مصرف که سم
رفته این هر دو تعقیب آن میکنند و عایله اثر آن
باطل میکنند بدانکه اگر خواهند که ترقیق در رفع
ضرر ازاله تغلیظ سم کنند بنوشیدن چیزها عرق مخلصه است
که درین اوقات محرا محمد امؤید المؤید احداث
کرده تا بجای خمر در تریاق فاروق صمغها را
بآن حل کرده بخورند یا طبیخ آن اگر نباشد
بعض ایام بخند دواء الحلتیت که در و مرو سد ا

مرفیقار

[illegible]

وقسط و فلفل و عاقرقرحا و دودمانا اجزا برابر
حلتیت ربع مجموع عسل چند انکه این ادویه را
بآن بسرشند شربتی از نیم ... و از خواب منع کنند
و از احداث غشی و ذبول و سقوط نفس کردد
و عرق سرد کنند بدانکه او از سموم قاتله است
که ضد مزاج ادمی است بجمله جوهر و بصورت نوعی
و بخاصیت و از ینجا زود تریاق فاروق و دیطوس و مثرودیطوس
دهند و دوا المسک زیرا که انعاش قوتها میکنند
و ازاله خفقان میکنند و غشی و سقوط نفس
بانکه مشک تریاق سموم است بتخصیص پس
زیرا که سموم هیچ یک باو نمیرسد در فساد جوهر
روح پس تریاق اوست و فاد زهر حیوانی از جمله
اینها است تقویه بگوشتها و جزهای خوش بود
شراب کنند کنند و موضعی که محل قرار اوست
مروح باید داشت لباسهای مطیب بوشیدن

از نیم درم تا ص

و مرغهای کباب که بران شراب پاشیده
باشند پاره کنند پس بوی او تا بوی آن
بدل و دماغ او برسد و از آن بروح او و قوای قوی
برسد که مثل آن تقویت از چیز دیگر بفعل نیاید
مجملا آنچه در باب غشی و ضعف دل و خفقان
اورده اند اینجا بسیار مفید است بباید دانست
که می باید نظر کنند در فعل این سموم و نکایت
او با عضا زیرا که گاه مضرت او باصل قوتها و
سرچشمه زندگانی است پس دارو میکنند مر اینها که
زیان و گاه باشد که مضرت بعضی باشد و بعضی
می باید که تفقد و تفحص کنند اعضا را از آن محافظت
کنند مثلا اگر در زیر شکم اضطراب حادث
شود دست فرو بردارند یا حقنه نرم کنند بدانکه
این بد و وجه صورت می یابد یکی انکه اعضای
عالیه قوی باشند دفع اذیه از خود کنند و با فعل

که هم اضعف و هم احسن است متوجه سازد
و وجه دوم انکه فعل سم مخصوص بان وضع باشد
بعضی اعضای سفل واگر در معده حادث شود اسهال
کنند بدوای نرم و قی ندهند با انکه قی نزد بهترین
راههای اندفاع است زیراکه قی چنانچه گفتیم
تحریک مواد میدهد و متوجه میسازد بجانب اعلا
معده و مستحیل میشود این مواد بکیفیت سمیه
وانا سمیه بدل میرساند و بدماغ بلکه بکبد نیز
منجذب میشود و بلیه عام میشود واگر سم بقی
مندفع شده اما اثر آن باقی مانده باشد در اخلاط
معده این هنگام واجب است اخراج او بدوای
مسهل قوی از سمیت خالی نیست پس ازین
جهت واجب است که اخراج او بدوای نرم
باشد واگر آنچه از خوردن سم پیدا شود یرقان
بباید دانست که اخراج او بکبد است ادویه

بزیدر

که مخصوص بکبد است باید داد از انچه تنقیه و تطفیه حرارت
کند واگر آنچه عارض میشود خفقان است اگر ضرر
او عظیم نشده باشد و غشی اگر عظیم باشد
بباید دانست که بدل ضرر او رسیده است پس
پس متوجه بتقویه دل کنند واگر تشنج حادث شود
از ضرر سم انرا بدماغ رسد پس علاج دماغ کنند
واگر در موضع سرخی و سوزش پیدا شود تسکین
او بطلی لبت کنند بلکه بطحلب که مرده برف و یخ کرده
باشند و کتان مکمد بلعاب بزر قطونا نیز که سرد
کرده باشند تا بجز بهای بارد بالفعل و بالقوه رفع
غائله و مضرت سم کنند از ان عضو واگر در عضوها
برودتی حادث شود بتکمیدات مسخنه بدانکه به
اتفاق بدترین سموم بیش است زیراکه
فعل او بجمله جوهر است و بیش خاصیه او ضدیه روح
و قلب است بلکه دماغ بواسطه تخدیر قطع اعضای

اصلیه شریف نبود و فسخ و افنای رطوبات اصلیه او
میکند و بعض عوارض که از بیش و بیش نبات
حادث میشود چون خط عین است و غشی متضاعف
و دوار و صرع ابو البرکاه بعض از اجزای بیش و بیش نبات
منقولست آنست که بیش پنج نوع است اغبث
و بدتر و زرد و کشنده تر هلاهل است و در سنبل
می باشد مانند سیر است و این هلاهل بیخ دل از وی میکند
و بسیار باشد که بیخ دبوی بکند هیچ تریاق
و علاج درو نافع نمیکند و اگر اتفاقا خلاصی از وی میسر
شود از سل و دق خلاصی نخواهد یافت و در
سنبل سمی دیگر هست که آنرا اسریقون خوانند
و بعضی قرون سنبل است مانند بعود قماری
است شیرین از بیش قیراطی است و از اجزاء تریب
است بیش هلاهل سمی که جنب برنگ بید شیرین
او بکنجوست و از سموم نوعی هست که آنرا

کالاکوت خوانند سعد است شربت او دانگی است
هلاهل فرعی از بیش است که او شیر بیش است
چون از نبات او برگی یا شاخی جدا کنند رطوبتی
شیر مانند پیدا شود این نبات را بیش
هلاهل خوانند زیرا که هلاهل بزبان هندی شیر
است اگر از این هلاهل بخورند در معده رطوبتی
غلیظ تولید کند مانند سریشم نه بالا می آید
و نه بزیر می نشیند معده را پر از نفخ میکند
از ین نفس و ریه را اضطراب میکند منقطع میشود
مانند نفس مخنوق یعنی خفه کرده شده و ازین جهت
است که بیش خورده فلفل و خردل و عاقرقرحا
و ایارج فیقرا مانند اینها میدهند و قی میدهند
تا قی کند اگر از قی چربیهای عروق مانند سریشم
نماند اگر برد رنگ شد منقطع شود و اگر او را
تشنگی و دق عارض شود خلاص میشود و اگر خناق

پیدا میکند و هلاک میشود **فصل** طبری گفته
که بیش سه نوع است یکی سیاه رنگ و صورة
او بشکل سوسن اسمان گون است و فعل او در
معده تقطیع است و ابطال حواس میکند و اول
حاسه که ابطال میکند باصره است پس شامه پس
ذایقه و چون قوت لامسه باطل میشود هلاک
میشود و نوع دوم بقطعهای قسط می ماند و انرا
قسط هندی خوانند فعل او انست که بول دم احداث
میکند اولا بعد ازان از مقعد دم اخراج میکند
و خاصیت او انست که پارهای گوشت بینی میبرد
میکند درین حال هلاک میکند سم الثالث را اکلیل
الملک می مانند شکل او و شکل الکلیل است که
صنوبر باشد و سنبل هم این را قرون
میکنند طبع او انست که ورم معده و امعا
میکند و بسیار باشد که منع نطق میکند او را

مشرب و ماکول بخورند در کمتر از یکساعت بقتل
رسانند اضرار این هر سه نوع بمعده از جهت انست
که افنای رطوبت میکند با تقطیع پس اول
معالجه معده باید کرد بعد ازان جگر بعد ازان
سایر اعضا و ضرر هلاهل بمعده تولید رطوبت
است در وی و بیش افنای رطوبت میکند
میان علاج هر دو تفاوت بسیار است علامات
خوردن بیش انست که گاهی لب و دهن متورم
میشود و بمجرد مرور آن بلب و دهن یا انکه
فعل او باعضاها دون معده برسد این نیست
مگر از کمال حده که آتش بان حدت از دریک
طرفة العین اینچنین تورم حاصل میشود اما
گاه باشد که از دماغ بعض مواد ضرر بر لب و دهن
نازل شود و این بعد از زمان بعید است و علامات
او جحوظ عین است و غشی متعاقب اما جحوظ

عین بواسطه تحلیل مواد ماعد بعضلات عین
و اعصاب او پس در وقتی پیدا میشود که بسبب
جحوظ عین میشود و یا بواسطه انقباض دماغ
از سمیذ او بسیاری از رطوبات او منعصر میشود
و در کاسه چشم میریزد و موضع چشم تنگ میشود
و بیرون می آید اما غشی یا دری بواسطه وصول
کیفیت سمیذ او بدل و گفته شده بود که فتل سمیذ
بواسطه است که ابطال اصل قوی و ینبوع حرارت
میکند نقل کردیم که فسخ اعضای سر بعد فسخ
آن میکند اما دوار و صرع از افراد است بدماغ
پس اول احداث دوار میکند بواسطه حرکت رطوبات
و ارواح و ثانیا صرع بواسطه تاذی جوهر دماغ و انقباض
او چنانکه موجب انسداد بطون دماغ میشود
علاج او آنست که قی کنند بآب لحم سلحم و حضض بابو
و روغن زیت کنند بعد از آن حمام و فصد از آب جفت بلوط

که چیل منفذ است زیرا که در وی خاصیت است که مجاری
را التیام میکند تا چنان میسازد که در وی سم نفوذ نکند
تا باعضای رئیسه راه نیابد با آنکه در وی خاصیت
است که دلسقو بد و پس گفته است که طبیخ جفت بلوط
و طبیخ بلوط با شیر دوای قتال را اطفا میکند
میخوانند و آن لفظ از ماست نفع میدهد شیخ ابوعلی
گفته طبیخ قشر بلوط را با خمر گرم میکنند با قوت اورا
بدل تنفیذ دهد و مسالک روح با قبض دهد
دل و مسالک را ابن مستعد دخول را منع از
دخول کند و داخل را بیرون آرد زیرا که او قبض
که دارد جای پر رطوبات تنگ میکند اما مرخ
بخار از جهت تنفیذ اوست و مادو المسک تا آنکه
منجذب شود بجانب دل و حمایت کند دل را
تا آنکه مسک و دواء المسک تریاق بشنند و تریاق
و تریاق فاروق و مثرودیطوس بخورند زیرا

مرخ ط

دا که هردو از تریاقات بدل‌اند حکایت از شوهر
خشم کرده بیخ بیش خورد که بقدر نیم مثقال بوده
بعد از آن پشیمان شد و اظهار آن کرد اما فی الفور
بیخود شد و چون فادزهر حقیقی نبود بواسطه بیخودی
یک مثقال تریاق فاروق او را دادیم با آنکه
خوردن بیش صباح بود و تریاق چاشت قریب
بظهر بخورد او دادیم و گفت که هنوز غشی و ضعف دل
باقی است گفتیم که یک مثقال تریاق اربعه بعد از
ظهر دادند چون آخر روز شد بالکلیه صحت یافت
این دو دوا چون حاضر بوده‌اند مستعمل شدند
اگر دیگری حاضر میشود آن را هم میدادیم و اگر کسی
در طلب دیگری میکردیم فرصت فوت میشد فادزهر
حجری زرد یا سبز مجرب است یافت نشود و چون مردم
نفع اثر او درباره سموم دیده بودند طالب او
بسیار شدند و مغشوش در میان مردم افتاد

و دلهر نیز از سبد که صحیح آن را بیع کنم و کیمیا و عنقا
شده و اما فادزهر حیوانی و اکثر تریاق مطبوخ منجو
انجا از حجری می یافته اند و یک از حیوان شاهد
میشود و از تریاقات بیش سم است بوست
بیخ کبر شیخ گفته است که بعضی زعم کرده اند که
بوست بیخ کبر فادزهر بیش است طبری گفته
که او را با آب سداب بخورند شیخ گفته است
که فی بطیخ تخم شلغم کنند و طلا و بسحن البقر
و بهترین علاج او بیادزهر است و دواءالمسک
وجه و ار دلیحا و تریاق کبیر و خوردن حیا که
بیادزهر با مسک و مقدار درهمی دواءالمسک یا
بغیر او اعلام کند در کتاب دوم که حیوانی که آن را
بشموس میگویند و آن موشی است که مضاد عمل
بیش است فعل او را باطل میکند اما بیش
موش گیاهی است که با بیش میروید و هر بیش

که مجاور اوست نمیدهد و آن بزرگ تر نرمای است
بیش را تو بینو شیخ بوعلی گفته که من این
دو را ایمن نشناسم قرون سنبل در و اقوال
مختلف آورده اند اما اهل عصر فقیر هم کی شناخته اند
ما عبید اینم الا آنچه ظاهر شود از اقوال است
که بیش نزدیکست و در علاج بیش نزدیک
خواهد بود ذراریح سبز که آنرا مگس میخوانند حاد
و تیز و خریفت بحدة و حرارت قتل میکند
و بتقطیع و اگر مقداری سه طسوج ازان بخورند
مغص در رودها و تقطیع و در زخمت در مثانه
پیدا کند و حرقت بول و دم و ورم قضیب
و نواحی آن و التهاب و حرقت دهن و حمی
و اختلاط عقل و تشنج گفته است که در کسانی
که این حیوان خورده بودند اختلاط عقل
ندیدیم زیرا که ایشان را تنقیه کردیم تا تیز

در ایشان چندان نکشد بوده که پریشان گفتن
انجامد و ایشان را فی بسیار خوردنی خود آمد در اول حال
و از آن انتفاع عظیم یافتند علاج ذراریح
تنقیه باب گرم و روغن کنجد و طبیخ انجیر بعد
ازان سبز ماره با لعاب بهای سرد مانند
لعاب بزر قطونا شیره تخم خرفه بارید و روغنهای
خسک مثل کدو و بادام و تخم خیار چنگ و تقطیر
روغن گل و سفیده تخم مرغ در احلیل بر تنند
بزر اذ بلکه بقمع لطیف و رعایه لطافت
علاجها بعد از ان باید کرد و بزر بدهند شیر تازه
و لعاب بهدانه با تقطیع و حدة کنند
شیخ گفته که واجب است در جمله مقیآت
او مسطر دن کنند و طبیخ انجیر بر وفق آن دریابی
و اگر از ورم مثانه اندیشند فصد اگر ان تقاضا ی
آن کنند اما شیر را انی در بی می باید داد له

کرظ
علاج گزیدن سگ
دیوانه علاج کسیت
که خواب بیند که سگ
دیوانه او را گزیده باشد

سعید سویزنجی حکایت کرد که بعض مریدان که علم
شنیده بودند که سگ دیوانه علاج کسیت
که سگ دیوانه او را گزیده باشد پس شب
بخواب دید که سگ دیوانه او را گزیده است
صباح بیدار شد و پنج عدد ذراریح بارما کرد
و مضغ کرد و بلع نمود پس زبان او ورم کرد
و حنک و حلق او در ساعت آماس کرد
بعد ازان بول او بند شد و حرقت و کرب بسیار
در باطن او پیدا شد و اضطراب و اعمای
تخت پس من فرمودم که جدوار سوده دادند ازان
قدری در حلق و جوی در احلیل او بریزند
و قدری بر عانه و مثانه بمالند و در بعض اوقات
دوغ گاو تازه دادند و ماشبر و ماست گاو
با طعام اجتهنند و هر روز قدری جدوار بخورد
او دادند بول او گشود و ورم کم شد اما مدتی

جزیی در

مدید بدن او ضعیف ماند بعد ازان پوست
از سر تا قدم منسلخ شد بعد ازان رشد و مدتی
قوی شد زیاده از اول و او را بعض علتهای
مزمن مثل قولنج و ضعف معده و درد پشت
و امثال آنها بود بالکلیه زایل شد چنین میگوید
که خواب مطابق دیده سگ دیوانه خودش بود
که اخلاط بدنش محرق شده بوده و از خیال
فاسد ذراریح خورده و با خود آن کرده که اگر
سگ دیوانه میگزید هنوز بهتر بود باز سعید
گفته که اگر حقنه کنند با لعابهای که دران سحیق
جدوار باشد در غایت خوبی و موافق تر
خواهد بود و طبیخ الجبن با شربت بنفشه و حیای
لینه دهند و حب الصنوبر یعنی صغار و کبار
بسیار مفید است و یاد زهر حیوانی در اوایل
نافعست بغدادی گفته است که اجتنب با ایمانی

ذراریح دوای بطون انساست وبعضی گفته اند
بعکس این وهر دو قول خرافاتست مویزج مویز
کاولیان زیرا که ایشان میفروشند وصفت
وهشت دانه از آن قاتلست بهمان علامات که
در ذراریح مذکور شد اینجا موجود است وعلاج
نیز یکیست مرارة النمر زهره پلنگ در حاوی گوید
از جالینوس نقل کرده که در یک ساعت می کشد از شرب
او فی مره صفرا و خون اختلاط میشود وهر دو چشم
زرد میشود و دهان تلخ میشود و از دهن او بوی
صبر می آید و شاناق گفته که هم تلخی در دل و در معده
می یابد و کرب و تلواسه عظیم می یابد و طعم دهن
مانند صبر میشود و وجه مخالفت طعم دهن بقول
شاناق آنست که تواند بود که پلنگ شیرهای چند
چنین باشد با آنکه اول مرتبه تلخی گراید و آخر ادراک
بیطعم شود که تا حاسه را محترق سازد که از قابلیت

ادراک طعمها بیفتد قرشی در شرح قانون گفته پلنگ بطبع
حرارت او سخت تر است از حرارت افعی اما سمیت
بسا افعی را ازین کمتر باشد و سمیت زیاده والحق سمیت
فعل میکند زودتر فعل میکند از آنکه بکیفیت حرف میگوید
که درین سخن غلطهاست یکی آنکه گرمتر از افعی گرمتر بودن
غیر بین است دوم آنکه می تواند بود که سمیت
در گوشت پلنگ زیاده از افعی باشد فی الجمله این دو
حیوان را معلوم نیست که بتحقیق تفاوت میان
اجزای اینها می تواند بود که بنوعها مختلفند علاج
او آنست که بآب گرم قی کنند و بروغن کنجد یا سمن
و بخورند تریاق مخصوص او و دوا آنست که بگیرند
گل مختوم والغار از هر یک دو درم پنیر مایه خرگوش
سه درم رصاص تخم سداب بستانی از هر یک
درم بعسل بسرشند شربتی یک درم تا دو درم پس
از قی کنند معجون اکابر را بدهند تا دو بار شود شیند

دوات ریاحین در وقت گرمی ریاحین اینست
بنفشه نیلوفر سپرغم بابونه اکلیل الملک
مرزنجوش پس اگر ساعت بگذرد دمبدم آنرا
ببوید و دست او را ربوب فواکه مانند رب سیب
رب به و رب ریباس و رب نارنگ و غوره بدهند
و در علاج بیضه مبالغه در کتاب سلطانی آورده
است که علاج زهره پلنگ خوردن است که تریت
اتفاق و عسل و نمک و آب بیخ زرب ورق ترب
و شبت و لوبیا سرخ رنگ قی کنند پس بذر را
بخند سبز که باب کاله گندم یکسانه و دوغ الصمغ
بنهم ۸ و سکنجبین ۸ باشند مجموع را السکنجبین
عسل جمع کنند و چند بار بخورند و گل نیلوفر بوی کنند
و بعد از تنظیف معده از سم نخود آب ماش
جوشانند که در آن اندکی از شیر فارسی باشد بدهند
مرارة افعی زهره افعی را هر که بخورد خلاص نخواهد

امید

داشت در علاج مفید نیست تدبیر او احتراز است
از و با اخراج اوست و سقی سمی مسخن و روغن
کنجد و زبدات گرم دفع کنند بعد از ان فادزهر فائق
تمنخش معدنی خورد که آن بهترین چیزهاست در علاج
او تریاق کبیر و مثرودیطوس و دواء المسک و مسک
خالص و مار اللحم مخصوص دفع نوائب غشی و گاه گاه
که اضطراب حاصل شود بمزج اند که از لحم مار اللحم
که از فراخ گرفته باشند تازه در رود و قوت بدل
رسانند بعد از ان عصارة الشعیر و شیر تازه تا از الحت
تریاق کنند طرف ذنب ابل یعنی طرف دم گاو کوهی
بانزگوهی بدترجمه گفته اند که چهار نوع است یک نوع در
صحراها و چشمها و ندرها می باشند رنگ این نوع زرد است
و آن الطف انواع اینست نوع دوم در کوهسار
سرد سیر می باشند و یک نوع بقر الوحش گویند در
دامن کوهها و در میان درختان گردند رطب بیم

بحری عمان می باشند وآنرا
گاو بحر خوانند و یک نوع را
وعل خوانند

منقار بندند تراب آن چون خشک شود مار آب از
چشم او بیرون آید و در کنج چشم او کوی است
آنجا جمع میشود و می بندد و بمرور ایام مانند وسخی
شود چنانکه در گوشش میباشد چون او را
بکشند آن وسخ را بگیرند در دفع سم عمل تریاق
فاروق میکند صاحب منهاج گفته که در دنبال
هر چهار نوع سم آنجا جمع میشود خاصه کا ذکوری
که دنبال اسم قاتلست در وقت کشتن او باید
یکی سر ببرد و یکی دنبال چغز گویه که اگر اول یک
کس سر دم را ببرد بعد از آن سر را این ضرر متوهم
بفعل نیاید رازی گفته اول آنست که گوشت ایل را
بخورند خاصه آنکه تازه صید باشد و در زمان گرم
صید کرده باشند و از زمان صید اما بسیار نگذشته
باشد و آبی بسیار خورده باشد زیرا که در این احوال
بسیار باشد کشنده باشد از شرب طرف ذنب

ایل گرب بسیار روغن و آن هم قاتلست علاج آن آنست
که اول سمن و عسل بسیار بخورد بعد از آن قی کنند
بعد از آن فندق و پسته به هند تا بخورد و فیل زهره هندی
ارد و دانگ تا نیم درم بشراب در حاوی گفته از جالینوس
نقل کرده که بسرکه و سمن قی کنند و از منقول که
فندق و فستق با قبل زهر دشناه (?) حکیم گفته که این سمن د
آب گرم در نیت چند بار بعد از آن بگیرد اخلاط اگر را (?)
و تربه سفید و فلفل و انسق (?) از هر یک جزو بکما
تمام را جمع کنند و بشیر و عسل مگس بسرشند و شربت آن
مثل غله لیست عرق دا به تجارب معلوم شده است
که از خوردن عرق بابان (?) بتخصیص که در حبس د و این
بیرون آمده باشد رنگ زردی میشود و تمام
خناق پیدا شود و عرق بسیار بد بوی روان شود
علاج آن فرموده است ماء العسل و روغن بنفشه بعد از
قی منضج یعنی بنند (?) مطبوخی که اکثر ابول (?) اطلاگویند

یا روغن گل یا روغن بادام طلا بر جمر قایق اطلاق کرده
و بر منفحی شیخ در قانون بجای منفحی طلا ذکر کرده
و تریاق طین مختوم بخورد یا زراوند هر جا که مطلق
آرند بی قید زراوند طویل مراد است و حقیر میگوید
که این قید اشاره بآن است که هر دو در انفع است
نمک اندرانی یعنی نمک سنگ از کدام نیم درم یا آب
نیم درم این تریاق مخصوص بعرق داده است افیون
اگر بقدر دو درهم رسد میکشد و طبری گفته که مقدار
یک مثقال کشنده است اولی آنست که تعیین
مقدار نکنند زیرا که گاه باشد که قریب نیم ۸ او را
بکشد و گاه باشد که دو درم از و بکشد این هر دو
حال در غیر معتاد است و معتاد اگر حقیر دیده که
شخصی ضعیف مزاج معتاد بقدر ۸ بود زیاده
از این شنیده ام اعضا سرد شود و سبات آورد
و بوی افیون از دهن و بدنش می آید و تشنج و گداز

و خدر حادث شود و زبان گرفته میشود و چشمها
بگودی افتد ناخنها تیره رنگ میشود و لبها نیز
که خارش بدن بسیار پیدا شود علاج قی است با آب شبت
و نبیذ و عسل و نمک هندی و بوره ارمنی و حقنهای
حاده که در آن قثاء الحمار و شبت و سکبینج و جاوشیر
و عسل و روغن یاسمین و بادیان و تخم کرفس
و شحم حنظل و زیره و بوره و بخور داد و شراب
دهند که در و دارچینی سحوق و عاقرقرحا و جند
بیدستر و شیخ ابو علی سرکه با دارچینی بجای
شراب ذکر کرده و از شرب مضاده او با افیون
احتراز نکرده بلکه تصریح کرده با آنکه اندک شراب
با آن خورند که آن بیشتر در سمیت تأثیر میکند مگر آنکه
شراب بمقداری رسد که مقاومت کند و در ابدان
حاره باشد که او در آن بدنها زودتر نفوذ میکند
و نیز گفته که بسیار است که افیون خورده خلاص

یافتند از شرب مثقال حلتیت در بیست و پنج
درم شراب ریحانی و شراب ریحانی بسیار مقدار
عجیب است خاصه که رقیق و ریحانی باشد و قابل
مزاج باآب بسیار آمیخته شود و باد از چنین باشد بدانکه
ابن سویدی گفته که اشتنه روغن کنجد بخورند و قی
کنند چند بار که سبب خلاص میشود و جعفر میگوید
که مردم دارالمرز بتخصیص استرآباد شنیده ام
که کسانیکه میخواهند که قابل علاج نباشد افیون را
با روغن کنجد میخورند که بهیچ وجه قبول علاج نکند
میر لسان الدوله در طی حکایت میکند که چند شخص
افیون خورده بودند از عقب آن قدری روغن کنجد آشامیدند
تا در قبول علاج نکنند و چنین بود این خاصیت عجیب
تعطیس مفید است و تریاق اربعه و شیخ بنا بر آنند
اما تریاق افیون جند بیدستر و فلفل و حب الغار و ابهل
بسویه کوفته و بیخته بعسل سرشته بقدر شربتی یا درهمی

با مثقال جند بیدستر طبری ربع جزو و فرفیون اضافه کرده اند
و گفته اند با شرابی با آب تمام بنوشد بقدر قوت اعراض
و ضعف آن شیخ بوعلی گفته که هیچ دوا بهتر از تریاق کبیر و مثرودیطوس
و مثرودیطوس با شراب ممزوج شرب کنند و بخواب
نگذارند تمریخ بدن او به روغنهای گرم بکنند مانند روغنهای
قسط و سوسن و مسک و جند بیدستر بوی کنند در
حوض آب گرم بنشینند تا فتح نکنند و حقنه علیه
نکنند محمد زکریا گوید که قدر قاتل افیون اگر با شراب
انگور بخورند زود تر میکشد زیرا که زود تر میرساند
سمیت را و مقاومت نمیتواند کرد بواسطه گرمی
اما اگر شراب کهنه بسیار باشد سزاوار است که زود
بنوشد و اگر ریحانی و لطیف باشد لیکن بباید که دانست
جند بیدستر حل میکنند هرچه افیون اثر اعقد کرده
و فلفل در حرارت قریب است بطبع افیون و حلتیت
و ابهل نزدیک یک درجه اند از اینست که این چهار

دوا از تریاق افیون دانسته اند از بیدزهاد دارم این
نظم در این معنی ابهل و فلفل حلتیت سا و زنی تا چند
با عسل ضم کن تریاق بسا افیون را درانده کرده
ابن سویدی گفته است که نمک با سکنجبین شرب
افیون را بر سا بر که درم ده طبیخ دو درم نانخواه
بروغن بلسان طبیخ فودنج سنفج با شراب مزار
الراعی را دهند ماه برنسب سما لطا خسفون یکدرم
روغن اجور تخم سداب بری فلفل با سرکه هر کدام
از اینها شارب افیون را مفید است شوکران
بوئیست نباتی را که ساق آن باق را زیانه میبی
و برگ او ببرگ خیار میماند گل او سفید است
تخم او بنانخواه شبیه است بشکل و لطعم حقیر
میگوید که تخم او طاهرا برافتی دارد و هیچ طعم مراد
غالب نیست ولعابی دارد و هیچ اثر الفت نزد
کی ما مستد ر رها بیرون میکنند و بر بسمان ها اندود

نرم میکنند در موضعی که دود اجاقها بران بالا
میرود تا رطوبت مسکن حدت تیخه بران بتحلیل
رود و کیفیت مخدره او اقوا شود اندک او استعمال
بسیار میکنند اینکه برش بزد مشهور شده زیاد
کیفیت ازانست که این بیخ جزاد دست اما ضماد میسازد
خاصیت سابرا جزای این دوا از مخدرات مشهوره
شمرده اند بعد از آن افیون لیکن هیچ جزء بابرسد عوارض
خوردن او آنچه از افیون عارض میشود از شوکران میشود
بعد از استنشمام رایحه افیون مثل حکه شدید و سبات
کذاز و خدر و بند شدن زبان و فرورفتن چشم یا غشاوه
بصر و ظلمت آن و برد اطراف و تشنج آن و ثقل
رکبتین و تخیل بد که و تفکر باطل میشود علاج او
علاج افیون است شیخ گفته که اول حقنه کنند و
اسهال بعد از آن شراب صرف اندک اندک بخورند
و فلفل با شراب بخورند و همچنین جند بید ستر و سداب

ولعنا وحلتیت وحب الغار وبرگ غار ورب عنب
مفید است وتریاق افیون که مذکور شد نافعست
وتخم الجره ونبات آن والجدان وفودنا ومیوه این
همه با شراب بخورند وهمچنین طبیخ توت در دهن گشتان
باشیر وشکم ومعده را بادرد کنند وهم خمر سرشته خورد
در دهن بلبسان با شراب چند شوکران مفید است
ابن سویدی گفته که توت شامی بخورند شرب شوکران را
نافعست وپوست بیخ توت با شراب طبیخ کنند
وبخورند افسنتین شرب آن با شراب نافع دان
شرب خمر عتیق بترجهان الفی جاموس والفی جدی
والفی خشو شرب شوکران را نافع است سرکه
گرم کرده بخورند طلا شرب او شرب حب البان
صدپهد سرد با سداب وطلاء فلفل با میوه شیر
بابرگ غار با طلا الجدان با طلا حلتیت ورغنو
گنجد ومطبوخ هرکدام ازینها در شرب شوکران

حدود دم

مفید باشد واجز نفع آن ابلغ است بزر البنج اسم فارسیست
معرب در لغه فرس اطلاق میکنند بر هر چه مزیل
عقل باشد از غیر مایعات بعد از آن در بن نبات
مستعمل شد بترک ابطاط میخواسند از خوردن آن
شنق بسیار حاصل شود واسترخاء اعضاء
وکفی که از دهن بیرون می آید وسرخی چشم وزوال
عقل وهذیان شیخ گفته که دوار وغشاوه وضیق
نفس وصمم وهلاک بدن ولیس وسکر دبسیار
باشد صرع شود وبسیار باشد که اصوات مختلف
کنند بمثل نهیق وصهیل وسجیع ولعقی یعنی صدای
خر واسب وخروس وکلاغ کنند وبکری گفته که بالان
او سیاه میشود وورم میکنند واو را اعراض جنون
عارض میشود از بیجهت او را اهل پارس هرسک یعنی
بنگ خر میگویند که شارب او را عقل معدوم میشود
باشند خود هر بله اند وبنگ دیوانه نیز میگویند که

دیگر نافع آید الام میکند و عصارهٔ او نیز قریبست باد
حقیر میگوید که در جواد شیرازان در محوطهٔ منزل حقیر
بکمد و نبات سیم بود چون به تخم آمد بیخ تخم او چندان
سخت است که بیم من حقیر نداشت معلوم است که
دانگی از دو فانکست چه جای بالا نزاران علاج آن قی را
باب کرم و سمن و عسل و طبیخ الجزر و بوره بعد ازان
شیر تازه بیاشامند و حلیب الجزر و روغن بنفشه
و شفشنج بالجمله الجزره کرفس و بتخم و کنند با فلفل و حرف
و فوذنج و انجا هم شیخ گفته است که مانند شرود بطیوس
و تریاق سنج بینا و مانند اینها بیست و تریاق
افیون و عمدهٔ علاج بقی آوردن است دیسقوریدوس
گفته است که در مقالهٔ سادسه شفیره نفع عظیم
دارد حب الصنوبر و تخم ماهینا هر دو مطبوخ باید
خورد کنند و بوزن یافتن رجوز بغدادی گفته که
اگر آنچه استعمال میتوان کردن بیخ فراط است

بدانکه بزر البنج سفید در علاج باطنی از مشروبات
الجمعت و مفید تر است اما سرخ و سیاه
در علاج ظاهر بدن بکار آیند بجهت نفع رونس گفته
که خوردن شیر دوائی است مقابله به بیخ بان صاحب
او میشود هم در ساعت مؤید ابن ابی سویدی
گفته شیر تازه شرب بیخ را نافع است و گفته
که شیر بز تازه شارب بیخ را نافعست بخیر حلیب
عقل را باز می آورد بیخ ابر سابا الجزر نافعست
طبیخ با بوره بخورد و قی کنند و روغن سرکه و سوسن
مفید اند بیروح بیروح بنفشه هم بابیر خوانند داند
معنی او بیروح است یعنی جان زیرا که بدن انسان
را می ماند بیروح صنم طلسمی است و آن بیخ لفاح
بریست و آن بصورت آدم می ماند در وقت برکندن
زیرا که او از نزدیکی روی زمین تمام و معین در زیر
زمین و عمق آن برود بعد ازان دو شعبه از د

جدا میشود با اصل سافی همراه میشود بعد ازان
اصل شها بر زمین بر بر می آید سافی دیگر بعد ازان
دو شعبه میشود آنچه در بیرون زمین است تشبیه
کرده اند بسر آدمی و دو شعبه اول بدو دست و
دو شعبه آخر بدو پا و اما صورت خلک آن خشن
و ناهموار و غبار دار و سبک است گویا فقط بر رست
صورت نبات او و در کتاب دلیشوریدوس مذکور است
حنین میگوید که حالا مردم بیخ را از جانب سر در میان
لیف میگیرد و صورت دو سر آدمی بار و بینی که
هر دو پیشانی بهم متصل است و بینی هر دو بهم متصل
دو بدن از هم جدا با دو دست و دو پا مجموع در میان
لیف در پیچیدن صورت ذکر و دیگر صورت
فرج در میان بکند بکر قریشی میگوید که این لا اعتبار
است از برای فریب مردم ساخته اند حنین میگوید
که کلام قریشی واقعست اما آنچه ما تقریر کردیم نشنیده اند

بوده یبروح بارد یابس است در درجه ثالثه مخدر
و مسبب است و او را دمع و عصاره او قویتر
از دمع اوست در تخدیر گفته که اگر با عاج بپزند شش
ساعت نرم میکند و آنسان آنچه خواهند از وسا ففن
و گفته اند که صمغ یبروح فاذ زهر عنب الثعلب
فالمست هر که یبروح بخورد دوار پیدا شود و چشمها مست ه
سرخ شود و خواب با فراط آورد شیخ گفته
اعراض یبروح مانند اعراض جوز ماثل است و احوال
او مانند لبن غش است و گریه و بدترین چیزها
که در وست قی اوست و حب او نزدیک
علاج او فی باب کرم است و عسل و شبت و نمک
و حقنه حاده و اگر در سر روغن گل بمالند تا دماغ را
قوتی حادث شود از بخار او متفرر نشود و سرکه
نیز که در او فستقین و سعتر خیسانیده باشند
شیخ گفته که علاج او بعلاج جوز ماثل و افیون

نزدیک شود واجبست خوردن افسنتین با شراب
ایضا فلفل و جندبیدستر و سداب و خردل و هر که
آنها را جمیع مخدرین را و تعطیس ایشان با مثال این
ادویه رفت استمام کنند آنها را و دود فتیلهای
مشتعل مطفی نافعست و بر سر ایشان سرکه و خمر
و روغن گل سرخ بمالند و نگذارند که بخواب روند
بلکه تنبیه کنند و بکنند موی بدن ایشان را و تعطیس
کنند و بیخ انگشت بزرگ دست راست را محکم بگیرند
تا او را بدرد آورد و طبخ کنند صعتر و الجدان و فودنج
جبلی به هند تا بخورد و بعد از سکون حمره دهد دبید عسل
نبید مرا و نه بر افیون خورده است این سو بدن حب
کاکنج شراب او شفای تبرحست اما لفاح ثمره یبروح است
و بپارسی سابرنج گویند طبیعت او سرد و تر بود
تا سیم و گویند در اول درجه دوم باشد و گویند خشک بود
اطفلی بغلط از لفاح حدر و بعضی در استعمال افتند

بالجدی

بالجدی که بکشد علاج است بآب گرم و عسل و نطرون
و افسنتین با خمر حلو بدهند و بر سر او خل خمر
نهند با روغن و سداب و جندبیدستر بوی
کنند و تعطیس نکنند بسش تا ساکن شود جوز ماثل
داتوره و ماتوره گویند از هند می آورند و اینجا نیز
می کارند گل آن بشکل جرناست از بنفش گل
او را نیز از این گل جرنای میگویند نبات او شبیه بنات
بادنجان شبیه است ثمره او مانند جوز می شود و چهار
ناگشت اندرون ممتلی از تخمی است شبیه بتخم
بادنجان دهند و قرنفل در طبیخ آن می جوشانند
و قرنفل جنگلی میگویند مستی می آرد و کم کسی داند
حقیقت این را طبیعت ماتوره سرد است در چهارم
دو قیراط از و در نبید مستی بسیار آرد و اگر
یک مثقال از آن بخورد هم در ساعت بکشد
در هادی بگیرند کوزست منتفخ در بلد رشنده است

بدتر از آن نیست اما رطوبت او چنین ظاهر
شده که معتدل باشد در رطوبت و یبوست بغدادی
گفته که از ربع درم زیاده استعمال نکنند و در زمان ما از آن
سم پوست شریف گفته تعلیق او نوم و جنون
می آورد گفته آنچه در زمان خود می بینم قوت او باشد
آنچه گفته اند نیست لیکن ما می بینیم که ثمره لفاح در تعیین
ما همین فعل میکند جعفر گوید که پندارم آنچه شریف
بدان مطلع شده کنه ما بستانی بوده است که قوت
او در رمها و بارانها و مثل آنها کم شده باشد ما دیدیم
دو دانه ناتوره چندان اثر داشت که اسکار ظاهر
از وی ظاهر شد علاج او همان علاج بیروح است سمن
و زبد گرم کرده در حلق او ریزند چند بار او را قی
بفرمایند تا ظن غالب شود که سم بیرون آمده آب
بقی و دست و پا را آب گرم کنند و روغنهای سخن
مانند روغن بان و قسط گرم کرده شیخ گفته که

اعظم علاج آن قی فرمودن است به آب گرم و سمن
و روغن و نطرون تریاق او ست و شراب بسیار بخورند
و بدن را بحرکات تسخین کنند و چندانکه تواند بدود
و ریاضت ورزد حب المقد و ریحا آرد بعد از
ریاضت طعام چرب خورد و شراب شیرین
یعنی خمر شیرین و تمام علاج افیون اینجا میتوان
استعمال کرد حاوی کبیر علاج آن سمن است و لنادن
دست و پا در آب گرم برزقطونا بشیرازی فارنبارقی
گویند و بشیراز پی سلکو و بخراسان اسفغول و
اسفیوش بعراقی اسپرزه و در هر جا نامی دارد
سفید و سرخ و سیاه می باشد دیسقوریدوس
سرخ و سیاه را ابراغیث یعنی کیکها نشبیر اده
بدرجه سم سردی ادیر است اما ما بلت برطوبت
از شرب برزقطونا کوفته و غم و کرب و ضیق
نفس و سقوط عارض قوه عارض میشود و سقوط

نبض و غشی در اکثر کتب وزن ذرا نکرده مجرّب یا
گفته که اگر کوفته بخورند بکشد یا خیر مدقوق را بسیار
خورند بغدادی گفته که اگر مدقوق او ده درم خورند
بخدر و بخوید بیهوش کند اول بعد ازان غم و کرب و تنگی
ذرا و دیم احداث کنند بعد ازان الناموت حقیر
میگوید که این وزن در مدقوق مستبعد است قاضی
عبد الرحمن قاضی معسکر مغفوری شاه اسمعیل
ذات الجنب پیدا کرد بزرقطونا ادرا فرمودند
قاضی عیسی پسر او دو اشتربانان را اشتر بزرقطونا
کوفته باد و داد موت او ازان بود معلوم است که
بزرقطونا در شتر بنها یک ۱۸ است یا دو ۱۸ احتمال
دارد که مقدار قاتل غیر مدقوق ده درم باشد و مدقوق
دو بدانکه شیخ گفته که ظاهر بزرقطونا سرد است
و باطن او حار و حاد و مفرح و محرق علاج او قی است
باب گرم و عسل و نمک و شبت و بوره بعد از قی

زرده تخم مرغ نیمبرشت بدهند و شراب صرف بدهند
و در کامل آورده که سنج بنیا و دو الملک باید با
فلفل و حلتیت با مرق اسفیدباج شیخ علاج
او را بعلاج کشنیز تر حواله کرده **کشنیز تر** اگر از آب
کشنیز تر چهار وقیه بخورند سدر حادث شود و
اختلاط عقل و بحوحه صوت یعنی آواز گرفتگی و بول
کشنیز تر از بدن بر می آید بغدادی گفته که کرب پیدا
میشود بعد ازان غم پس ثقل سر پس کسل و کاهلی
پس جنون پس غلظ و کند شدن آواز و اختلاط
عقل و سبات پس موت علاج بعد از قی آوردن
با آب گذشت و بطبیخ شبت که دران بوره باشد
بعد از قی زرده تخم مرغ نیمبرشت با فلفل و نمک
سوده بخورند و مرق دجاج یعنی مرغ خانگی فربه
بسیار مفید است و شراب قوی تنها یا با دارچینی
شیخ گفته که ماکول او با فلفل و بسیار نمک باشد

معرب ۱۸ است از لفظ
[illegible]

وافسنتین و دارچینی با فلفل در شراب نافعست
ابن سرا و آب شور با پخته بسیار در غایت خوبست
ابن سرا بغدادی گفته که بدنهای ابن سرا از روغن
سوسن و آب افسنتین چرب کنند اگر شراب
صرف دایرسا شرب کشنیز را نافع است بیخ ایرسا
ایرسا خلاص میکنند غایله کشنیز را طبیخ شبت
با شیر تخت بخورد و قی کنند و بعد ازین سمن البقر
بخورد منفعتست آب طبیخ افسنتین بخم مرغ
خام در ظرفی بکنند و زرده او با سفیده او
مخلوط سازند و نمک بران بپاشند و گرم بخورد
نافع است مرق دجاج مسمن که نمک آن ظاهر باشد
دارچینی جبلی با شراب عتیق فلفل و شراب عتیق
مجموع شرب کشنیز را نافعست قطر و کماه
روایتست از پیغمبر صلعم که اگر جنب قطر خورد نسل
او منقطع شود این دلیلست بر آنکه اصل او

از جوهر اسمیست که بغیر از ظاهر نمیتواند خوردن این
برد و خناق می آرد و قولنج و در آن انواع مهلک
هست بتخصیص قطر دیسقوریدوس گفته است که بعضی
از کماه را خاصیت آنست که اگر کسی آنرا خورده باشد
و جانور زهردار او را بگزد و در معده او کماه باشد
بمیرد و هیچ دوا او را خلاص ندهد و آن آنست که
در آن سیاهی یا سبزی نا نطولیس یعنی برنگ پر
طاوس باشد و بوی ناخوش ازو آید و نبات
او در حوالی جانوران زهردار باشند مثلا مار و بک
درختهای شیردار مثل نوعی و دیگر نباتات زیانکار
و تجربه معلوم شده که در حوالی درخت زیتون فاسد
می باشد از آنها دمه و خناق و ضیق نفس و
اقشعرار و عرق سرد می آرد و غشی میکنند علاج
قطر و کماه قی فرمودنست با آب ترب و فودنج کوفته
و آب آن فشرده باشد یعنی آب کامه و سکنجبین

خاص عسل و بوره و نمک و تخم ترب و شبث و خوردن
شراب صرف که این تریاق است او را و سرگین
دجاج یعنی مرغ خانگی با سکنجبین عسلی و اسفوربد و سیر
از دگر نزدیک با انها میگوید که مضرور بعصار الفوذن
و مارا را باد بعضی آب خاکستر با سرکه و نمک و سعتر
و فودنج جبلی با خاکستر چوب الجز و خاکستر چوب رز
با آب گرم و اندکی سرکه و نمک جالینوس گفته
که خاک چوب الجز جدا بسیار روا افتاد علامت
دلیل خبر است که علاج قطر مطلوبست و خاکستر
چوب رز قریبست و در سرکه و نمک از تقطیع و تلطیف
چندان هست که مخفی نیست فعل ایشان پس از
روی قیاس نفع اینها مخفی نیست با انکه تجارب
درین معاضدند حنین میگوید که این از نفایس
استنبطها و ذات جالینوس است معیار و مقیاس
باید ساخت در سایر امور تریاق اربعه و نسخ بینها

با شراب یا آب سداب یا معجون فلافلی و کمونی با شراب
با آب سداب و ضماد کنند معده را بضمادهائی که تلطیف
کنند و حقنهای حاد را که دران افسنتین و ترکاف
و شراب باشد با عسل و بوره و روغن زنبق یا بعضی
ادهان حاره و با فلفلی حاد و شبرم و سکنجبین و زیره
و بیخ جاوشیر و دردی شراب و خردل و حرف و انیسون
افسنتین صعتر جبلی و طبیخ آنها و طبیخ الجز

کشنیج بدانکه کشنیج نوعی از کماه است لذیذ است
بغایت مجتمع در بزرگی اندازهٔ گوسفند و برنگ
آن در ریگ پیدا میشود لذیذ است شیخ گفته در
ماوراء النهر و در خراسان هم میشود حنین میگوید
که در عراق عرب بسیار میشود چنانکه هدیه میکنند
و از ان قلیها میسازند هر گاه که خواهند و بعضی با
دملان گویند شیخ راست گفته که سنندیم کسی از ان
ضرر قطع حاصل شده باشد در حاوی کتب گوارا

که خاکستر چوب امرود نافع است در دفع مضرت فطر و
که اگر طبخ کنند امرود را با فطر مضرت نرساند البته
محمد گفته که دیدیم کسی را که از خوردن فطر ضیق نفس
و عرق سرد عارض شد و بعد از چند سکنجبین و
فودنج بری و بورد خلاص شد بجوز و قی کرد اگر یک
درم قلقند را با آب بخورند دفع ضرر کنند و گفته ذرق
حمام یعنی سرگین کبوتر خوردن مضرت فطر قتال
دفع کند شرب خوردن امرود قابض را بسوزند
و خاک او را بخورند لب بلسان از تبخیر رم تا یک درم
زنب اکل او و شرب عصاره او بنفع ما بیاید
شرب الناطر قتال را نافع است **سمک بارد**
اگر ماهی بریان سرد شده را بعد از یک روز بخورند
از شرب او آن عارض شود که از فطر قتال علاج
مرد و یکیست اولا گفته اند که مخصوصا به سرد شده
خوردیم جمعی که با ما بودند همه در ساعت قی کردند

و خلاص شدن فقیر نیم ساعت بکوچی در مقعد من ماند
بعد از آن قی کردم با وجود آن مقعد را ضرر دیدیم که
شغر بر راست بیاید **زیبق** دیسقوریدوس گفته
که سیماب که جیوه گویند نفع یعنی بجودی خود تنها شده
است زیرا که اعضا را میخورد و اگر ملاقی اعضا شود
مجذر را با منکر ابیست و گفته فردی یعنی معمولی را ده مثقال
زیبق حی دادیم ساعتی شکم خود را بدندان میگرفت
بعد از آن مقعدش بیرون آمد و نمرد جعفر میگوید که
کلام دیسقوریدوس حق است زیرا که اگر بیرون نتابد
میکشد و معمولی که نمرده از آنست که زود بیرون آمده
اگر نمی آمد میکشت اگر گویند که او را در قولنج القولنج
میدهند و از مقعد بیرون می آید اگر قاتل می بود سبب
صحت نمیشد بلکه علت مضاعف میشد گوئیم جواب
بود که بواسطه ازاله عارضه ثقل قولنج طبیعه باذن
مدبر ما او را در نفوذ السواء استعمال کند و از الم

واذیت او متغیر نشود اما هرگاه که این عارض نباشد او در
خرد و تمزیق اجزای اعضا دهن عظیم برساند بلکه قیاس
مقتضی آنست که حی او بهتر از مقتول باشد زیرا که مقتول
بواسطه انفصال اجزا قوت تاثیر او کم شده است
اما حکما و اطبا متفقند که زنده او مضرت نمیرساند بلکه
اگر خورند زود بیرون می آید دلیل این چنانچه فقیر را
بخاطر رسیده آنست که او ملتصق بهیچکدام از اعضای
باطنه نمیشود و ملامس زیرا که او صیقل الظاهر است
والتصاق اجسام صیقلی بغیر خود دشوار است بغایت
با آنکه همه اعضای باطنه رطوبتی غریزی هست میان آن
اعضا و میان زیبق و ایضا زیبق کری الشکل است و ملاقات
اجسام کروی بغیر کره دایره نیست بلکه بیک نقطه است
و اجسام صغار هرگاه قلیل الملاقات باشند تاثیر ایشان
در یکدیگر ضعیف خواهد بود با آنکه او سیال غیر مستقر است
بر هیچ عضوی نمی ایستد زیرا که وضع او نسبت داد

بطبع

بطبع بواسطه ثقل بسیار مایل باسفل است پس زود
بیرون می آید نه فعل کرده و نه منفعل شده و اما مقتول
زیبق از سفل او درد اندرون و ورم در جسد پیدا
میشود و مغص و پیچ شکم بسیار و سنگینی زبان
و احتباس بول بسیار مضرت و حاد چنانچه قول
اکثر اطبا است و رازی گفته که او سرد و غلیظ و
حاد است شیخ گفته است که زیبق حار و رطب در
تاثیر است گفته مقتول و مصعد او ضماد در وی مقطع
است بعضی تعبیر از تقطیع بجاذ کرده اند و در علامات
متن دم و ثقل معده زیاده کرده اند علاج او آنست
که اندرون را پاک سازد بقی کردن بماء العسل و بوره
در کل حل قی کنند نیست و ماء العسل و تحقنه کنند بسورد
و ماء العسل با روغن کنجد و آب کاهو و آب خطمی و آب
سلق بعد از آن ادویه مسهل بدهند مانند سفوف
طین با روغن گل سرخ و مانند کشیر نخیته خاصه که

دروقطعه‌های آهن تافته سرد کنند یا سنگها گرم کنند
ودران اندازند وتخمهای نرم مانند بزرقطونا وتخم ریحان
وتخم لسان الحمل یعنی بارتنگ ولعاب بهدانه وتخم مرو
ونحوها انها کنند تا ازجانبین فایده حاصل شود شیخ
گفته که دو درم رصاصی در شراب بدهند وماء العسل
مره بعد اخری بخورد اما غیر مقتول زیبق اگر در گوش بریزد
از اعراض مانند درد سخت واختلاط عقل وتشنج
وگاهی صرع وسکته احداث کند از آن احتیاط وسر را
جنبانیدن وروغن گرم در گوش چکانیدن کند اگر بمیل
اندر باز زیبق بردارند جنانچه بود تند که شرب لبن
حلیب کنند وقی کردن بعد از آن شراب افسنتین
رومی با خمر عتیق بخم کرفس جبلی فوتنج جبلی زوفای
یابس وتخم کرفس وطبیخ آنها بیاشامند یا جرم
آنها بخورند فوتنج جبلی با شراب خورند یا زوفا شرب
ابتدا از شرب زیبق خلاصی دهد شیخ گفته که

الکس که بمیل رصاص میخواهد که بردارد مخطی است زیرا که
جای است که میل بر سد بجستن بردن می آید ودر آن دو سبب است
جستن ومیل بهیچکدام فایده نمیکند حقیر میگوید که گاه
هست که ضعف بسیار است و بر جستن قادر نیست
شک مرگ موش و دارسنگ گویند از خراسان
می آرند از معادن نقره حاصل میشود زرد وسفید
او دو جنس کنند و در خانه نهند هر موش که آنرا بخورد
بمیرد و موشی که بول این موش میشود می میرد
چنانکه تمام می میرند زنجفر شنجرف است بعضی
مصنوعست از گوگرد [illegible] و بعضی کانیست که
زیبق ازو استخراج میکنند مقدار دو مثقال او وفات
ازین میرد وآن عارض که میشود که از زیبق مقتول بلکه
از مصعد که آن درد شکم است وورم حلق وغص
سخت وثقل زبان واحتباس بول است اما
شک بی شک بسیار بد است زیرا که بسم درم او

فانلست در بکر و زدرد و لهیب و تقطیع است
علاج این هر دو علاج زیبق مفتول است یا
مصعد و در علاج زنجفر تنها فی نفسه سمی نیست و اگر
قی نشود قی کنند حقنه ها و در علاج زرنیخ گفته اند
که علاج او همان علاج زیبق است باید تبرید و تطفیه
و تقویت نمود بقدر آنچه است در زیتون و خوردن
موم روغن بلای آن بغدادی گفته کم کم می باشد
که از آن آدمی خلاص شود و حقیر میگوید که راست
است اما چون طبیعت بواسطه ادویه او را
زود دفع میکند و نمیگذارد که حل شود تمام
از بهشت که بسیار سالم می ماند پیر زنی را
در بعضی یکی ها همین سم الفار زرنیخ داد آب
داد و زود قی کرد اما اندک تلطیخ از آن ماند با وجود
علاج مناسب مدتی کشید و منور در ضعف
است بغدادی گفته که آنچه دافع ضرر است

نشاره ادیم محرق و اقماع با دکان محرق مثل
ربع آن تا نیم او دوائی از آن دو ویه استعمال است
مرتک مرداسنگ است مقدار قاتل او
دو مثقال از خوردن مرداسنگ قولنج عارض
میشود و نفخ بول خشکی دهن و خناق و ثقل
زبان و ورم بدن علاج او آنست که قی کنند
بطبیخ انجیر و شبت و بوره و اسهال کنند بخوردن
ستورخلی آن تا باقی دفع شود و تحقیر کنند
بادویه قویه و شراب صرف بخورند و زنجبیل
مرل بخورند و ماء لحم کرفس و فستقین
در ضمانی با ابوریه یا بکشد و فیه شراب در
حاوی کبیر از روفس نقل کرده که شرب
شیر در علاج مرداسنگ خوب است شیخ
گفته که سنبل رومی باز بل حمام بخورند با
شراب که این علاج بلیغ است یا بستانند

افسنتین درزو فاد یحم کرفس با فلفل یا شراب یا یکدرم
و پنج فلفل و شش قیراط سقمونیا در ماء العسل علاج او
اسفیدباجات که از گوشت بره باشد علامه بسندنا
آنست که شکم نرم شود و بول روان شود بدانکه شیخ
با مرداسنگ برادهٔ رصاص آورده و طبری و مجوسی
و حنین با او شریک کرده اند اسفیداج اسرب
یا قلعی اگر سه درم اسفیداج قلعی یا اسرب بخورند زبان
سفید شود و اعضا مسترخی شود و فواق سخت
عارض شود و سرفه و خشکی حلق و درد معده و تمدد حادث
شود و بسیار بود و بس گفته که دماغ سرد شود و عرق
آید و سبات آورد و کلال و استرخا پیدا شود و بغدادی
گفته که اول ثقل در اسافل معده حادث میشود
و اشتها ساقط شود و مغص و پیچش شکم
پیدا شود و شیخ گفته که عقل مختلط شود و بدن و
دماغ سرد شود و خشک و غشی کند بسیار باشد که

در حلق خود غوصتی در آید و در زبان و لثه خشونتی
و تنی در شکم و معده لذعی و در سر معده وجع و در
شیر اسف او ممددی و تنفس تنگی که بخناق منتهی
شود و رنگ بدن سفید شود و بسیار باشد
که بول و موی ما سیاه باشد و قادر بر حرکت نباشد
علاج قی است بماء العسل و انجیر مطبوخ یا ماء العسل
و زیت و ربع درم سقمونیا بماء العسل در کامل
بجای سقمونیا یک درم شبرم کرده بود بواسطه نکایتی
عظیمی که از و بقوا برسد و بغدادی هم آورده
است بعد از مسهل قی چون او دشوار
میشود پس اقصی استفراغات باید بعمل آورد
بعد از آن عصاره افسنتین بدهند و مدرات بول
با ماء العسل شیخ گفته علاج این علاج مرتکب و
مدرات بول و حقنه و منع خواب و مقیئات و روغن
نرگس و روغن سوسن است و صمغ انگور داد و داد و

داخل میکنند و دو درم در داروی آن درختی که پس از
ثمرهٔ او بیرون می آید هم داخل است و کنجد را سفوف
کنند و از عقب او طلا بخورند ابن سویدی گفته طبیخ انجبر
با ماء العسل شفتالو و بیخ سوسن خرشیده بهم کوفته
بجوشانند آب آن قی کنند صمغ الو با شراب رطوبت در
بنه مجموع اینها شرب سفیداج را **جبین**
سنگیست مانند طلق طبقه طبقه از روی هم بر میخیزد
اما زود بدست آرد میشود سفید و سرخ و ممزوج
می باشد قولنج ازان عارض میشود و اختناق و
خشکی دهان و جحوظ عین و نسیان علاج الوسقی
ماء العسل و چربهای لعابی و عصاره خطمی تر و ملوکیه
بعد ازان ربع درم سقمونیا اگر لتو داستسهال را
اعاده کنند یعنی مسهلات را مکرر دهند چندانکه
تمام سم از بدن پاک شود شیخ گفته که آنچه در علاج
در علاج جبین مذکور است خاکستر شاخهای رز است

باحاث مجدرا یا گفته که خیار را ابزنند چنانکه نفخ کنند و
بر باد شود و از آب آن نیم رطل بخورند بعد از ماء العسل
با اندک روغن زیت و خاکستر انجیر با آب بخورند
حب زر با خمر حلو و ماء الشعیر آیا جی بخورند **نوره**
و زرنیخ بدانکه زرنیخ چار نوع است زرد و سرخ و
سبز و سفید سرخ از همه احد است و زرد اعدل
و سبز اثقل و اغلظ واردی و سفید اقل رداءت
است گفته اند که سم قاتل است که علاج ندارد احمر
حار یابس است در سیم و سرخ در چهارم گفته
که این سفید قوی تر و احد است بهترین اقسام زرد
صفائحی است طلا رنگ که زود از هم می پاشد و
شبیه است بطلق صاف و در بوی آن گوگردی هست
با ضعف فعل و گاه زرنیخ را احراق میکنند و
بطبیخ تصعید میکنند پس زرنیخ سرخ میشود
و اکثر انشراری گویند که مشابه بشرار آتش دارد

زیرا که در وی برقی وود رخشنده که هست و این فاعل و محرق
و حاد در بردن و حلق موی مستعمل میشوند هر دو
یعنی آهک و زرنیخ و گفته اند که اگر صاحب بدن فربه
بگذرد ازان بخورد موی بدن او را بسنده ارد و سیاه
بیرون آید و آن خطر است با آن مغرور نباید شد زرنیخ
زرد و سرخ از ادویه کیمیاست چنانکه گفته اند که
اگر یکی را ازین دو تکلیس کنند چنانکه سفید شود
بعد از انکه سبک کنند یکی سرخ را و بران اندک
بوره بنشاد زنند بعد ازین کلس یک ۸ بر نحاس زنند
اثر اسفید کنند و تن او را ببرد و زود شکسته شود
این از کتاب احجار ارسطو نقل است اگر نوره و زرنیخ
را باهم بخورند چنانکه در بردن مو مستعمل است سحج
و قروح امعا پیدا شود و اگر نوره تنها بخورند خشکی
و در معده پیدا شود و بول بگیرد و اسهال دم
پیدا شود و هر کس که زرنیخ مصعد بخورد و آنچه از زیبق

مقتول حادث میشود از درد شکم و مغص شدید و ثقل
لسان و احتباس بسیار باشد که ازان سرفه قوی پیدا
شود و همچنین این عارضها عارض شود کسی را که
آب صابون او را داده باشند همچنین زنگار خورده
را و درهم از زنگار میکشند مغص لحمت و لذاع و کسی که
در حلق او غبار آهک رفته باشد و آن که صابون
خورده باشد از دو ۸ تا چهار درم و اگر در آب صابون
را حل کنند بمقدار نیم وقیه میکشد اینها را علاج بهتر
از آب گرم نیست و جلاب مراة متوالیه چندانکه
اکثر آن مغسول شود بعد ازان آب برنج و آب جو
و شیر تازه و لعابها و لزوجات و دسومات شیخ
گفته که علاج نوره نزدیکست بعلاج زرنیخ و آنچه درین
باب گفته اند آنست که بگیرند بول حمار و زهره آهو
بقدر دانگی در آب گرم و علاج نوره و زرنیخ آنست
که ابتدا کنند بانکه و حبست یعنی قی و اسهال و تحقین

با آنچه مناسب هر ماهیت بعد از آن آب گرم با
جلاب یا با روغن بعد از آن طبیخ تخم کتان و طبیخ
برنج و طبیخ حریرها مجموع اینها و عصاره ملوکیه با
عسل و لاابزال بهدانه شیر و لعابها و مرق تخم
خصوصا با خبازی و اگر سرفه پیدا شود بکثیرا
علاج کنند بعد از آن لفظ علاج صابون و آب او قی
کردن است با آب گرم و روغن کنجد و روغن کدو و
شرب آب خیار و روغن بنفشه و قی کردن با آنها
بعد از آن مرق دجاج که با او حب کدو پخته باشند
و اگر دلکی کافور بخورند باکی نباشد **خبث الحدید**
و براده آن بعضی ریم آهن و براده اول آهن را که میگدازند
ثقلی و چرکی از و جدا میشود دوم از سوهان که با آهن
میزنند دوم آهن ریزه جدا میشود آنرا براده میگویند
از خوردن هر دو درد سخت در شکم پیدا میشود
و دهن خشک میشود و سوزش و صداع غالب

علاج شیر خوردن است بالعرض مسهلات قویه بعد
از آن سمن و زبد بخورند و بر سر او روغن گل و سرکه
بگلاب و کاهو است که قدری مقناطیس میدهند
بعد از اینها مسهلات لینه تا تمام بیرون آید
شب و زاج از خوردن اینها سرفه و سوزش عارض
میشود لهذا خونی بیصل میشود علاج آن شرب
لبن است و زبد و شربتهای زوفاسه مثل شربت
بنفشه با شربت زوفا جمیع بنفشه و لعوق
پستان و عناب و مانند اینها **فرفیون**
مشهور است حار و یابس است در درجه چهارم
لیکن آن صافی حریف حاد الرائحه که زبان را لذع و
حدت لذع او بماند ما و هر رنگ باشد با زردی
تحفظ قوة او تا چهار سال می باشد بعد از آن ضعیف
شود کنند آن به دست منغوش باز روند صمغ
او صافی مذکوره را جامع نیست از پنجه نافع

بیش نام او آکل النفس کرده اند زیراکه خود را بربندد و
منفعت میشود اگر خواهند که زود ضایع نشود با باقلی
در شیشه کنند و گاه باشد که از بیش نیز با او در ظرفی کنند
از خوردن زیاده از یکدانگ فیعون کرب سخت و اضطراب
قی و سوزش مانند سوزش آتش و فواق و رفتن شکم
و قبض برفم معده و تمام روی زرد شود بتخصیص لب
و ثقل بدن و نفس سرد و بد بو و خدر در تمام جسد و ثقل
سر و فساد عقل و نبض صغیر و عرق سرد پیدا شود
بعد ازان تب میکنند و میمیرد گرمی او در درجه چهارم
است جالینوس گفته است که او از حلتیت گرم تر است
و حلتیت از دیگر صموغ و گفته اند که در مروحات از ده
زیاده استعمال نکنند و قدری که جایز است استعمال
او در مروحه سه درم است در شش روز و گفته اند که
قدر قاتل او شیر با سه درم است پس باید که قوت
او را لازم کنند لسمن و زبد و بیاشامند جو بوق شیر

یعنی ترخان جو با برف و در آب سرد نشینند و
گلاب را بنوشند و پی در پی آب انار مجوش و کافور
با آب سیب بغدادی که فکر علاج او مانند علاج
فرون السنبل است بنوعات هر گیاهی که
از درشتی بیرون می آید اگر برگ او بکنند با ساق
با ساق او بجز اشند آن را ابنوع گو سفید و از خوردن
اگر از قدر معین زیاده خورند که آن دانگی است با حمار
با مصلح لذع قوی حادث شود و اسهال مفرط
پس باید که کسر قوت او کنند بشیر و سمن و زبد
بعد ازان دوغ و سویق و سیب و برتنها فالیعه
و قرصهای که حبس اسهال کنند و لذع و حرقت انرا
بنشاند شیخ گفته که دو درم از دفا تلست علاج
او آب برف بر خود افشانند لبن عشر قدر
سه درم او در دو روز کشنده است و تقیئت کنند

ماذریون مقدار قاتل از و دو درم است سقمونیا
نیز همچنین است شبرم دو درم از و قاتلست اگر در آب
برف عسل کنند قطع اسهال کند **کرمدانه** دو درم
از و قاتل است از وحکه دو درم سپیدا شود **دند**
حب السلاطین میگویند و حب خطائی و بیش رازی
باتو و بهندی جیپال از خوردن دند اسهال و ربع
عارض میشود علاج او علاج بیشوعاتست کاهر که به
تریاق فاروق میکنند تا اسهال مثل دند
و سقمونیا را در حال حبس میکنند **دفلی** خرزهره است
لیزن درختیها تماشن و بدترین بعقد آدم و چهارپایان
را و همچنین مانند سگ در حجم میکند و آن که او در حوالی
آن رسته است بد است از خوردن او کرب سخت
و سوزش بسیار حادث میشود و او حار و مقطع است
لعابها و جرل و حلاوات علاج است اما قی اولا
و حقنه اخری بماء العسل و بورق و طبیخ خرما و حلبه

و همچنین انجیر و عسل واند که شراب بارب عنب
و زبده و مرقهای مرغ فانکی و تخم بنجنکشت از تریاق
اوست و بنجنکشت خودش نیز و از عجایب است
که هر جا دفلی میروید بنجنکشت نیز در حوالی آن میروید
حاوی گبیر طبیخ حلبه و خرمای شهری در ساعت افاق
میکنند **بلادر** از خوردن او دهان و حلق آبله میزند
والتهاب و امراض حاره مانند تبهای گرم و اورام
حاره مثل باشرا و حمره و نمله و جمره و تشنگی و دسواس
و حس دماغ و بیداری و برسام و تشنج گفته
که تقطیع در جوف و حلق و بسیار باشد که بعضی
اعضا معطل شود اسالم مانند احداث و وسواس
کند طبری گفته که هر کس که پوست او از عسل بلادر
جراحت شود علاج او فصد است و تبرید عضو بعد
از آن بشرط و محجمها نهادن تا آنکه دم منقطع شود
و زرداب بیاید و بعد از آن بگذارد تا موضع مفتوح

بمانند و بر و جرهائی که استخراج سموم میکنند بنهند
پس هر گاه که ورم ساکن شود و درشتی زایل شود
مرهم حل بنهند و در هر سال استفراغ کنند و فصد قیفال
از زمانی که بدن او از بلادر متضبط و مجروح شود
و حفظ کنند مزاج او را به تبرید و حمیه تا انکه ان وقت
بگذرد که بلادر استعمال میکرد و جماعه بسیار عود
میکنند آن قرحه و بسیار هست که مانند برص
رنگی پیدا کنند و حکاک پیدا شود و هیچ جز ساکن
نشود مگر بشرب سرکه شنیدیم که از استفراغات
بسیار هیچ عاقل آنرا استعمال نمیکنند مگر بعد از
اصلاح او و من جمعی دیدم که دیوانه شدند از استعمال
و دماغ ایشان محترق شد و دیدم جمعی را که مردند
از تبهای محرقه واجب است که آنرا بسوزن سوراخ
کنند و در سرکه بجوشانند بسیار مانند روغن کدو
و تخمهای حب بعد از آن ماست گاو با برف سرد

کرده و روغن بنفشه سرد و آب میوهای سرد کرده
و در آب برف بنشینند و علاج او همان علاج سرسام
است اما بعد از آنکه قی کرده باشند با سمن در زبد
و روغن گل و الجبنهای که خوردن آن مفید است است
که روغن بادام و روغن کنجد و شیر تازه و بار روغن
کدو و اگر لذع و سوزش در حلق می یابد می باید که غرغره
کنند بروغن بادام یا روغن کدو با شیر تازه و لعاب
به دانه و ماء الشعیر و روغن بادام از و قطع نکنند
و مزورها از کدو و اسفاناخ و سماق با شیر و
روغن بادام بسیار است و مغز خیارین و هندوانه
به هند بدانکه گردکان قادر زهر بلادر است بخاصیتی
که دارد و روغن جوز نیز مثل اوست در نفع شیر باد
طلا تقنيبا مشهور است که صمغ نافیا سدا
گویند نه چنین است بلکه صمغ نبات حاد است
او بر مانند فرفیون و غیرها حاد است حار یابس است

در سیم جمیع اجزای او در غایت حدتست اما صمغ
وعصاره او اقوی واحد است واز خوردن او
حرقه وجحوظ عین وحمره روی وبثری در بدن بهم
میرسد باید که از پوست بیخ او سر نه قیراط زیاده
نکنند با ضعف او نخ نشست واز عصاره بیخ
قیراط واز دمعه بیش ۸ ۱ قیراط الثار نکنند واز مقادیر
محدوده بگذرانند از حرارت ووجع وورم در نواحی
حلق ومعده او احتباس بول وطبع وضیق النفس
واختناق حادث میشود وشیخ گفته که تفتیا صمغ
سداب جبلی است وگاه باشد که طعم با دروح
از و محسوس شود او حادث از شرب او عارض
میشود که الحاز سنبلین سیلان میکند حبس
میکند چون میگوید که مراد از سایل سنبلین بول
وحیض باشد ومیتواند بود که مراد مخرج بول وبراز
باشد بر معنی حقیقی وزبان ورم میکند وقواق ونفخ

عارض میشود وحرقه در حلق ومعده پیدا میشود
وجحوظ عین وسرخی روی وبسیار باشد که شری
در بدن پیدا شود واز حدت او بسیار باشد که
نفخ وضیق نفس مودی شود بموت وورم حار
در لسان نیز آورده واضباس جمیع فصول جسد
وهمچنین است بصل عنصل وتخم الجره که آنرا بزرگی
کنجیک گویند وبتر بزرگ گزند وبعربی رتیض وکبیکج و
بارد یلی با بازک وبترکی باسنبا جیجکی وبعربی
کف السبع نیز خوانند تمام انواع او حار یابس
در چهارم جالینوس گفته که طبیعت را در نهایت
که او را استعمال نماید زیرا که او بجا صفه احراق
میکند وحرارتی که در دلست زیاده میکند واو از
سموم قتاله است اختیار القرح میکند از هر
یک از ینها عارض میشود آنچه از سموم حادث
عارض میشود مانند بلادر وفرفیون وهمچنین از ادویه

سمیه جُند بیدستر که آن خصیه سگ آبی است
پوست او پوستین خز میشود و از وی که حراق نفط
سفید و زیبق می‌سازند و حار یابس است
در درجه سیم و تریاق خناق بارد است و حریف
نمی‌باید که وارد بدن محموم شود و تریاق افیون است
از ربع درم زیاده نباید داد و از کهنه اغبر و متعفن شده
باشد و بسیاری زنبور نیز نباید داد که بسیار حاد
است و اگر از خوب او تا یک درم و نیم بخورد هلاک
شود و از جمله اعراض سرسام حار عارض شود
که گفته‌اند که از شرب غم و دهن خشکی و دانها
بر زبان پیدا شود و الم نواحی سینه و نفس تنگی
و خناق پیدا شود و باشد که منافس
حلق خون بدر آید و جمیع اعراض سرسام مثل کرب
و اختلاط عقل پیدا شود حاوی کبیر یک درم از و
قاتل است در بکر و زنبج گفته که اگر خوب او متعفن

شود

شود لبوب زنج مثل اعراض سرسام حار عارض شود
و بیکبار در یک شب به تخصیص سیاه و اغبری که بسیاری
زنند علاج او آنست که قی کنند باب شبت و دو تیغ
و سپستان با عسل و طلا بعد از آن حموضات
مثل حماض ترنج و گفته‌اند که فادزهر اوست در بوب.
فواکه حامضه و سرکه و خمر و ماست کاوی و عصاره
سبب و شیر خرد در غایت نفع است کندی در
کتاب سموم گفته که شخصی یک درم جند بیدستر
مایل بسیاهی خورد همان روز مرد و لبوب زنجه
یعنی مغزهای ازرق شده که دیر مانده متعفن شده
باشد از خوردن آن غثیان و غشی و کرب خاصه
زمانی که از آن بسیار خورده باشند نوعی از دست
که تیز طعم است و اگر کسی بوی کند عطسه آرد و از و
عارض میشود آنکه از تخم الجزه و حنظل علاج عارض میشود
و علاج تمام اینها یعنی ببار حنظل و تخم الجزه و بسبج

وچند سپید بید و روغنها و میوهای ارق شده و عسل
بد فرو نشانند تا حرارت به اثر به سرد کننده
و میوهای سرد مانند آلو و به و اود و به لعابیه اما قی
بسیار است در جمیع سموم تا بیرون کند سم را قبل از آنکه
عمل کند و اما چند بید سبز آنچه مخصوص است در علاج
او آنست سبب ترشی است که فساد زهر اوست که یبوس
کفیده که عسل و صمغند از یکی عارض میشود و آنچه از
شکر آن عارض میشود علاج او قی است و شراب
و شراب **کندش** بسیل و شبش بیخی است پر دانا
سیاه اندرون سفید در غایت تیزی از خوردن
او خشکی حلق و درد شکم و حبل الخناق سرکان صفوا الهی
گویند **خربق سفید** بیخ نباتی است برگ او ببرگ
حماض میماند در فرو داغ [illegible] نهایت است آن مردم
برگ او را خشک میکنند و دوا سنبا میکنند
که اگر برگ یا بیخ بزبان زنند سوزش عظیم در دهان

و زبان

و زبان افتد چنانکه پندارد که بکارد پاره میکنند و
بسوزن سوراخ میکنند اگر افراطی در خوردن این
دوا کنند تا میل اخلاط که متوجه بحلق است بزیر شد
و علاج غشی بقی کنند با آب بعد از آن علاج بمعجون
کنند و تشنج با اسباب العلاج تشنج علاج کنند
خربق سیاه بیخ نباتی است که ساق او کوتاه است
و برگ او ببرگ خبازی ماند اما سیاه‌تر از آن
گل او سفید است که بسفیدی مایل بشکل خوشه در
ثمرهٔ او سنبا هی بمانند قرطم است و حرقه زیاده از خرافه
سفید است بیخ او سیاه است ریشهای سیاه
دارد عقدهای بسیار بجوف دارد و درون باطن
او بخلاف ظاهرش سفید است قدر دو درم از او
قاتل است از او اسهال قوی پیدا میشود خناق
و تشنج و خفقان و حرقه دل و لذع بزبان و حشا و نفخ
علاج او آنست که کسر قوت او کنند با آنچه گفته شد

و بینز نیز بخورد دهند و زبد و مانند اینها و اسهال
را بربوب حامضه مانند رب مورد و ادویهٔ قابضه
و علاج تشنج با آنچه در ان باب نافع است **خانق النمر**
والذئب برگ او ببرگ خیار می ماند اما این سیاه
تر است و تشریق آن بیشتر است ساق او یک ذراع
است ثمر او در غلافهاست مایل بطول اند که عروق
او شبیه است بپای اربیان صاحب احیار(?)
است گفته است که خانق الذئب بتحقیق دیق(?)
سیاه است خانق النمر نباتیست که سه یا چهار
برگ دارد شبیه به برگ بخور مریم در ورق
خانق النمر خشونتی است ساق او نزدیک یک
وجب بیخ او شبیه است بدنب عقرب مانند
شبیه بها لمعان دارد دیسقوریدوس گفته است
که بعضی مردم گمان برده اند که بیخ او را العقرب
نزدیک کنند او را حس سازد و اگر خربق نزدیک

سازند ان عاش کنند از شرب خربق ابیض هر دو عضو صحیح
و لثاه عارض میشود و خنگی باد ورم می باشد و
بخار دخانی صاعد از فم و از خانق النمر سدر و جرب
و لیثه و تاریکی در رطوبت هر دو چشم علاج هر دو
با قی و بعد از قی تدبیرات مشترکه که در باب عام
مذکور است آنست که سعتر و فراسیون و
افسنتین و شبیح و شرابی که آهن تافته در و
افسرده کرده باشند و بنیزها انها نافعند دیگر
هر دو شیخ گفته که کمافیطوس و شراب بخورد
تا بقدر درمی و بنیز روغن بلسان در شراب و
لبنی بنیز انها آنست که در و آهن یا نقره یا طلا
هر دو گرده باشند و خبث الحدید خود مفید است انافحه
با سرها مفید بند خاصه انفحه شتر و آهو و بزغاله
بعد از ان مرقهای چرب **دبق** درختی است که از
درخت بلوط و شمشاد نیز گفته اند وار درخت

امرود و غیر آنها خرد تر است و در اشنا خمار است
که از یک بیخ بر آورده است و او را برگها مانند انار و
مورد میبود او بقدر نخودی می باشد بعد از آنکه جلد یک
میشود سیاه میشود پوست او و در باطن او رطوبة
غلیظ است و او گرم است در آخر دوم خشک است
در اول این رطوبة خاصیتی بزرگ است در احراز بدن
و شرب او وزن درشکم پیدا میشود و مغص و پیچ
شکم بی اطلاق و اختلاف ود و در علاج آن قی
و حقنه است و از چیزهای نافع است که افسنتین را با تمر
بخورد و سکنجبین با افسنتین و از مخصصات باد
بلکه فادزهر او چند بید سبز است و طبیخ جرجر و الفقا
سنبل و چند بید سبز و فلفل با آب **بقم** جو بنبت
که بان صوف و متاع عطار رنگ میکنند اگر بخورند خناق
از ان عارض میشود و زیرا که بسوسر قوی دار و علاج
او بعد از قی مرطبات و حقنها و حمامهای معتدل

فضا و گفته اند که او را علاج نیست و هر چه از اطراف
شعر به و باریک اوست زود تر بهلاک میرساند
خبث الثعلب نوعی از مخدر است و بدوان
کوهی است و او را برگی مانند برگ جرجیر است و شاخهای
بزرگ زغب دار باریک و بیخ زیاده از دو بیرون
می آید گل آن سیاه است و دانه بزر از شاه دل
آن رنگ سبزه میشود و زبان خشک و فواق میشود
و خون بسیار قی میکنند و از شکم اسهال سحجی
مخاطی یعنی خراشیدن روده و خروج چیزی مانند
آب بینی و در دهان احساس طعم شیرینی علاج
او قی است و از خوردن شیرها و عسل و افسنتین
و سینه مرغان خانگی پخته نافع است شیخ گفته که
صمغ همه تمام نافعند **ارنب بحری** خرگوش دریایی
حیوانی است صدفی جمادی بسرخی مایل و از
بدن او چیزها است مانند استخوان در سر قطعه سنگ هست

از خوردن آن ضیق نفس و سرفه خشک و نفث دم
و قی صفرا و یرقان و درد در احشا و عسر بول و عرق
بد بو بهم میرسد و منتج میشود بتقرح ریه علامت
قوی او آنست که شارب از خوردن ماهی متنفر باشد
بلکه از دیدن آن دلشوریده بس گفته که در دهان
شارب طعم ناخوش مثل طعم ماهی می آید و عسر بول
بادمی باشد رنگ بول مانند ارغوان و منتن و بدبو
باشد شبیه که در دار زده می باشد و پیرازو متقیح
منتفخ شود علامه بشدن علاج آن شیر خر است

شرب م

و آب که در وی برگ خباری و بخور مریم کوفته جوشانیده
باشند و با طلا بنوشند و تریاق سیاه محموده
با ماء العسل با قطران و میل بخوردن سرطانات
بیدارند نسخه حبی که بعد از سکون اعراض دهند
سقمونیا تریاق اسود عاقرقرحا رب السوس
کثیرا اجزا برابر شربتی درهمی است با جلاب

وزغ

وزغ سام ابرص است از حیوانات سمی است با
ماهیم طعم است و آب دهن در دهن مار میکند و اگر
شیر را با شوربای مرغی باید و آن خود را خرند
و آب دهن در وی اندازد کسی که اثر میخورد هلاک
چند با وی میرسد که بسبب آن را المی دانند و از
سم اخذ میکنند و از پیش رود و زمین کند
سم او بسیار قوی نیست اما آب دهن مار
در دهن او میرود و از آن سم اقوی میشود و هیچ حیوان
او را نخورد مگر وقتی که بسیار گرسنه باشند و آن
نیز مثل گربه و راسو و شاد مرغ و دیگر اینها می
خورند و میمیرند و اگر وزغ را بکشند و در سوراخ
مار نهند مار بگریزد حربا بسیار سمی است اثر آفتاب
پرست میگویند با آفتاب میگردد اگر وزغ
در شراب افتد و مثل شخ شود از شرب
آن قی پیدا شود و درد دل سخت و درد باغیر باو

نزد بکست و قتالست و گفته اند آنست که بگیرند
کنجد و خرنوب نبطی بالسویه و با روغن گاو دوم باید
که شیره با روغن ممزوج کنند و بخورند و بحمام برود
اما بیضه حرباسم مهلک است در حال و ساعت
میکشد اگر علاج نکنند علاج آنست که درق و سرگین
باز که فاد زهر اوست باطلا بدهند و قی فرمایند
و جسد را بروغن بیالایند و سر را بنمک نمکسود کنند
و انجرو بند و حنطیانا بخورانند که تریاق اوست
سالامندرا شبیه بقصاریه یعنی کلهن کلاس
و بشیرازی ماتربک گویند چهار دست و پا دارد
اما پایهای او سخت دراز است دم او کوتاه است
اثر آنرا بکشد از خوردن او درد های سخت در
معده پیدا شود و شکم ورم کند مانند استسقا
و گزاز و حبس بول عارض شود و زبان ورم کند
و عقل زایل شود و استرخا و حرکت پا نابرطرف

شود

شود و بعضی از مواضع بدن سیاه شود و بعضی متعفن
و اگر علاج نکنند بیفتند علاجش علاج عقرب گزیدن
و خوردن تریاقات مشهوره و از مخصوصات او آنست
که بگیرند راتیانج و علک البطم با سیعه و حنطیانا
و طین کافیطوس که در و حب الصنوبر صغار و بیخ
بن و برگ سرو و تخم الجره بازیت بخورند و گوشت سلحفاه
بحری یعنی سنگ پشت دریائی و ضفادع یعنی وزغها
که بزرگی پیدا نیز بغه گویند و بشیرازی بک مطبوخ
با فودنج و اسقورپدیوس گفته است که آنرا بعلاج دراز
علاج کنند و گفته اند که مخصوص با آنست که لبن لقاح
را و عسل را لعوق کنند و گفته که ضفادع را با آب
طبخ کنند و بیخ قرصعنه نیز سود بخا رمنت
ضفادع کسی که آنرا بخورد تنش مهبل و سستی بدن
و غشی و آمدن منی بی اختیار و همچنین بول و براز
شیخ گفته که از شرب ضفادع سبز اجابر یعنی

آبهای ایستاده و بستان و سرخ دریائی نیز که از رنگ
بازردی و تورم بدن و ترسیل و ترهل و حرقه حلق
و دهن و تنگی نفس و تیرگی چشم و سرگردش و بوی
بد در دهن و بسیار باشد اکثر تشنج کنند یا تمدد
کنند احیانا و اسهال و ذوسنطاریا و غشی و قی
هر کس که خلاص شود دندان او سالم نماند و خفقان
در بدن و کبودت در رنگ و موی بدن او بیفتد
و نوعی از زردی و سستی شهوت طعام حاصل کنند
و جشای حامض و رنگ فاسد میشود و شکم و ساق
ورم میکند علاج آن آنست که قی کنند و مسهل بدهند
او را بر دو بدن در باصنهای معرق بفرمایند و در
حمام عرق کنند **مرارة کلب الماء** زهره سگ آبی
که آنرا سگ آبی گویند بقدر عدسی از زهره سگ
آبی بعد از یکهفته میکشد علاج او آنست که سمن با
جنطیانا و دارچینی و سیر با یه خرگوش بدنرا بر روغن

خوشش بمالند و تلطیف بدن کنند **خون گاو** تازه
عارض میشود کسی را که خون گاو تازه خورد تنگی نفس
و درد لوزتین و ملازه و سرخی زبان و غشی سخت
و کرب و اضطراب علاج آن تنقیه است بحقنه و
اسهال و قی و درین خطر است زیرا که منجمد میشود
و حرکت میکند ماده چندانکه ممکن نیست دفع او موجب
خناق میشود مانند خربق و بخورند ادویه که نافعست
جمود دم را مانند انجیر خام و تخم کلم و حلتیت و بوره
و خاکستر چوب انجیر و فلفل و انفع بعضی بنزبابادرکه
و بیخ الجذان و عصاره برگ علیق با سرکه **خون بز**
کاهست که حادث میشود در دم در وقتی منجمد میشود
و در فضاهای بدن از معده و سینه و روده و مثانه
و کبد بسبب فاسده پیدا میشود و اعراض بد از
صغر نبض و ضعف و غشی متواتر و سردی اطراف
علاج او علاج شیر منجمد است و علاج خونی که مثانه بسته

شود و بعلاج حصاة علاج کنند **شیر بسته** بسیار
بسته که شیر بسته میشود در معده خاصه آن
شیر که در و منافعی باشد از عرق سر و ناقص
بهم رسد علاج او آنست که دو مثقال پنیرمایه
خرگوش با لقدر یا قلیل حلتیت با شیر الخر
خشک کرده حرف را یعنی تره تیزک را سفوف
کنند آب فوتنج و سکنجبین حامض و فوتنج خشک را
بسحق رم عجب است تحلیل میکند در ساعت یا بیاشامد
طبیخ تخم با ماء العسل و قی کنند **شیر فاسد** که متغیر
شده باشد صلاحیت تغذیه در و نباشد بلکه بتغیر
از برستی کیفیت سمی پیدا شود که از خوردن آن کیفیت
قوی حادث میشود و دوار و غشی و عرق در فم معده
پیدا شود علاج او قی کردنست بماء العسل بعد از آن
شراب صرف با فلافلی بخورند و تکمید کنند معده را
بروغن ناردین **مغموم** یعنی بریانی که بمواد در محبس شده

شده باشد و حرارت با او باشد سمی میشود
از خوردن او هیضه و غشی و زوال عقل علاجش
آنست که معده او را بقی پاک میکنند و ببرند
میسوسن و شراب ریحانی با آب به و سیب
و دواء المسک و نگذارند که بخواب روند و از حمام نیز
منع کنند جعفر میگوید که هر گوشتی که در آن اجزا بحیند
باد رطلی مسین نهادند که یک روز و دو یا یک شب
بر آن بگذرد بهمین کیفیت سمیت پیدا میکند اما ماهی
دگر گوشتهای بریان زود متحیل بسمیت میشود
آب سرد و شرب شراب از خوردن آب
سخت سرد خاصه بعد از حرکت و جماع ضعف مزاج
کبد و استسقا پیدا میشود و داء الکلم علاج
اوست و همچنین دواء المسک اما شراب صرف اگر
ناشتا بخورند خناق پیدا شود و التهاب
بتخصیص که بعد از تعب و ریاضت خورد بتخصیص شراب

شیرین غلیظ او بر بد مزاج است باب سرد
و ماست و آب میوها و قرص کافور شیخ گفته که
علاج فصد و قی و اسهال است کسب خروع
یعنی ثمره بید انجیر مغزها را که میخواهند از آنها روغن بگیرند
آنکه هنوز روغن در جرم اوست مانند ارده میشود
و چون روغن از و جدا شد آنرا بعربی کسب میگویند
و بپارسی خره بید انجیر اگر بخورند از خوردن آن هیضه
حادث میشود اگر کسی پنجاه دانه از بید انجیر که آنرا کرچک
میگویند بخورد شیخ گفته که کسب خروع و کنجد را استعمال
کنند در گرفتن روغن از آن سم قاتلست آزاددرخت
میوه او را طاخک میگویند در ری و مازندران می
باشد بغدادی گفته که نوعی از وی بزرگست به بزرگی
فندق و آن زودتر میکشد آنرا از ضد او و علاج
استعمال میکنند زیرا که حرارت او در اول درجه چهارم
است و اول درجه سیم و او نیز مهلک است

بلغاری گفته است که در عراق عرب و در زمین صبت
می باشد بیشتر شبیه بکنار است اما او را نمی خورند
و از برگ آن از برای تطویل شعر استعمال میکنند
و در مصر و مازندران می باشد و اهل مازندران طاخک
می نامند در اختیارات بدیعی مذکور است که آنرا
بشیرازی طحک میخوانند و بهترین آن بستانی است
مایل بسیاهی و در میوه آن شیرینی اندک است
صاحب منهاج گفته است که او در غایت تلخی است
و نه چنین است ابن سمجون گفته است که آزاددرخت
یکی از سموم موجبه است یعنی زود کشنده
حبیش گوید که خود طاخک خوردم طعم آن شیرینست
و مغثی و آنچه در صحیح مذکور است که حب او مخنی
و مفتی است و ادرار بول و حیض میکند و خون بسته
در معده را می گشاید و دو مثقال با عسل استسقا را
انثیین را مفید است و قولنج را میگشاید و نفخ

سرد میکند شربت از حب او درهم است بمعده
مضر است اصلاح او سبوس شعیر است بهترین
او بستانیست حار یابس در اول حیفر میگوید
که انچه از فحوای این سخنان معلوم میشود آنست
جمعی از ادوجنت یک قسم انست که گفته اند
دانه او در غایت تلخی است و انچه از سمینت و قوة
حرارت دارد مناسبت الثبت باین و یکی دیگر انچه
دانه او شیرینست و این از سمینت دور است انچه
آورده اند که مغثی و مغنی است از ان مشتول توقف
درخت اما سمرقندی نقل میکنند که ثمر او قثال
است ولیسینه و معده مضر است **کرمدانه** دانه
نباتی است که او را اسنان میگویند از خوردن
این دانه حکه و ورم پیدا می شود **آذاذاقی** بپارسی
کجلا است دوای است حاد نتوان خورد اما در طلاها
استعمال میکنند و اگر بخورند بکشد دوای آن شیر تازه

و روغن بادام شیرین و شوربای چرب و لعابها با
روغن **دادی** دانه ایست مانند جو باریکتر و درازتر زرد
رنگ تلخ طعم بغدادی گفته است که دادی دو نوع است
یکنوع انست که ما گفتیم و نوع دیگر همو فاریعون است
آنکه دادی حار یابس است در ثانیه و حرارت او کمتر
از یبس اوست گفته اند انرا دو فاثلث زرد
سده عارض **پوست ترنج** خوردن او موجب درد
و ورم دهن و زبان و مری و التهاب است در تمام
بدن علاج او علاج کسی است که ذراریح خورده باشد و حی
نبه که ربی که باد میدهند بدرد و کجنا باشند **خربق**
سیاه و زرد حالتها که از خوردن خربق سیاه می
باشند از و میشود علاج همان علاج است **غاریقون**
سیاه او نیز مانند خربق سیاه است **عصاره قثاء**
الحمار از وی مفرط عارض شود علاج سویق شعیر
و خل و خمر است **شونیز بد** از و غشیان و خناق پیدا

می شود با آنکه گوشتش خوب اگر بسیار خورند حبس کند
بغایت که سرد مزاج از و درهم و گرم مزاج ازو بلغم
زیاده خورد مگر که اصلاح کنند اگر غذی آب کنند
ماهی را بیراسند صاحب قرشی در شرح قانون آورده
مزان دیسقوریدوس در مقاله اول گفته که [illegible] گفته
اند که بخانه مزان در آرکسی بخورد ستاره بس را بکند و
این مزان درختی است که بیزه ازان میبراسند و اما به
دو دله ان مشهوره است از بوی سداب متنفر اند اگر دسته
از علف سداب در آشیان کبوتران نهند دله در آن متعرض
نشوند قطبی گفته که سداب را در جناح مرغان
آویزند و آب سداب بر سر مرغان اطلا میکنند تا گربه
بری یعنی دله و دیگر انها متعرض نشوند و نزدیک انها
نیایند ثعالب را یعنی روباه را با دام بلع میکنند بگویند
و در گوشت بیفشانند هر روباه که بخورد بمیرد و قطبی نیز
همین است و هر جانور که دم دار دلگا او را میکشد

[illegible]

بیخ در مازندران و نواحی آن هست که گل او بنفش مضاعف
می ماند به بنفشه و کاسنی است سیاه رنگ همه جانوران
دم در از آزار می گشد سام ابرص گزیدن سام ابرص
ملدوغ را هلاک کند و کبود و سبز میشود و موضع
لدغ وصد بدا شد رطوبتی ازو فاسد شده بر اید
می اید قرشی گفته که این حالت ما را از سام ابرص
نمی اید انچه میان عوام مشهور است انست که
اگر در طعامی بیفتد یا مگس نیم خورده او شود هر که
خورد برص پیدا می شود و اما عصاره او را نمی‌دانند
حقیر میگوید که سام ابرص نوعی برص است و لکن
بلدی است مخصوص باسم نوعی است می تواند
بود که مصری که ذکر برص باشد و سلامتی که
قرشی ذکر کرده مخصوص بلدی است علاج او
انست که دندانهای او بیرون کنند یا سکه
گز یعنی گرم سله در کاردی بپزند خوب جنز

مرتبه و کار در ابر عضه و بیلمن و بسیار شد
پس بگذارند با صوفی را قطعهای خورد کنند
یا بر زر قطونا در آبی که صمغ در وحل کرده باشند
و بگذارند یک روز بعد به دندان نگشیده فشنک
شود دندان در آن بعد ازان با آهسته گی جدا
کنند تا جدا شود دندان بیرون آید علامت
خروج او است که تب و خضره موضع لسع
زایل شود و سیلان صدید منقطع شود بعد ازان
علاج لسع را بکنند از خوردن تریاق فاروق
و خوردن سفوفات بعض اطبا گفته اند که
اگر نخاله را با سرکه بشند و بآن ضماد کنند
موضع را در وقت و ساعت دندان او تمام
بیرون آید

در عض آدم

آدم و حال آن به یار شایان
بدانکه دیدن آدم روزه دار بسیار ضرر می رساند
زود موضع را طلا کنند به سبب و خاستر

زرنا کسر که ضماد کنند تا ابرسا و سرکه با
پوست بیخ را زیانه و عسل با ارد باقلی با
آب و سرکه و روغن گل با سار و نمک و عسل یا مرهم
اسود که از زیت و موم و قردوزست سازند بکنن مرهمها
داد و رسم پیدا شود مردار سنگ طلا کنند

ما عض

شیر دیوز و پلنگ و همچون ادویه جاذب سم
می باید نهاد مانند ضمادی که از زراوند و ابرسا و عسل
سازند بخشند بعد ازان بسرکه شویند و مرهمی
که از قیروطی و زنگار و ابرسا و خبث الفضه
یعنی ریم نقره و شمع و زیت موضع عضه را بشویند
بسرکه و نیز بسیار زیر که لعاب او و حرکت دندانها
موضع را متعفن بسیار می‌کند صاحب کامل گفته است
که معالجه عضه انسان صوا امامی باد و به جاذب حاره کنند
مانند ضمادی که از زراوند و ابرسا و عسل باشند
با پیاز نرگس کوفته با سرکه و مرهمی که در او زنگار باشد

درینجا روفته باشد طبری گفته که علاج گزیدن سباع و
وقوع مخالب و ناخنهای او در عضو فصد کنند
از هر دو دست و اخراج دم بقدر قوه بکنند از
قوه مساعدت کند بعد ازان آتش جو و شیر بنها
حرارت نشاند در موضع عض باشد تا که موضع عض
سگ دیگر را دوا می کنند و نگذارند که خاک
بر و بیفتد که اگر خاک بر و بریزند با گل برسد ناصور شود
و بهترین چیزی که بآن عضه سگ مداوا میکنند در اول
حال تا سالم بماند از غایلها انست که بگیرد ماهی
مملح یعنی ماهی خورد خورد نمک سوده را زخم بکوبند و
موضع عضه را بآن پر کنند و اهل عراق مداوای
عضه سگ نمیکنند الا بماهی شور و چه و سگ این
بسیار میکنند بباید دانست که کسی را که پلنگ
میگیرد از موش نگاه می باید داشت که بران بول نکند
و خاک بر او نپاشد و الا رود هلاک میشود ۵

و از نیست که پلنگ زده را از زیر سقف خانه بیرون
منع میکنند تا موش از سقف بر او بول نکند
و خاک نپاشد **عضه** سگ آبی و تمساح یعنی نهنگ
و ماهی سماه که او را لوسه میگویند از سمیت خالی نیست
علاج عضه آنها بدواهای جاذب کنند و حالی موضع
عضه را پر نمک کنند و بعد با بطارون و عسل درد
کنند بعد ازان به و سیمین کنند **عضه** سنور
یعنی گربه کاهست که از گزیدن گربه درد سخت پیدا
شود و موضع سبز و کبود شود علاج او علاج عضه سگ است
حق میگوید که در طفولیت گربه ساق پای مرا گزید بعد
هفتاد سال بران بیش بگذشت هنوز اثر آن
باقی است بدانکه عضه آدمی بسیار موذی است بنظر
سبب این است که زمان ملاقات دندان بگوشت
و عضو اندک است زیرا که بر روی ربا ید دارکوسفند
تا آدمی **عضه ابن عرس** ابن عرس یعنی راسو زده درد

از پس میشود و رنگ بگردد مایل شود علاج آنست
که صبر و پیاز کما دکنند و پرده ورا بخورند و شراب
صرف بخورند اما عرس حلزون و پوست کنده عضو
او را نافع است **عضه** شبش کوچک شبش سه کرمی باشد
و بزرگ او از پس کز بالا نزدیده اند و در هندک
شبیه است بوزغه و سام ابرص و آن بوسف
است علاج عضه مرد و علاج فرود رده است
عض کلب الکلب یعنی گزیدن سگ دیوانه سگ
راجنون عارض میشود و در لعاب آب دهن
او سمیتی پیدا میشود و چون از آب خوردن ممتنع
میشود احتراق در رطوبات او بیشتر میشود
و اگر در بلاد شمال پیدا می‌شود وگاه باشد
که مانند گرگ و گفتار و شغال و غیر اینها را آن حال
پیدا میشود و گفته اند خر بر دیوانه میشود و شیر
نیز دیوانگی او بدحی باشد و بسیار باشد که آدمی را

سگ بگزد او را آدم دیگر را بگزد او هم دیوانه شود
و علامات دیوانگی سگ آنست که چشم او سرخ
میشود و زبان بیرون می‌آرد و لعاب و کف
از دهن او بیرون می‌آید و سر را بزیر می‌اندازد
بجانب زمین و گوشها را بزیر می‌اندازد و
مستی میکند و سر در میان هر دو پا پنهان میکند
و در زمین می‌افتد مانند مستان و بیهوش می‌شود
و با هر که ملاقی می‌شود حمله میکند و صاحبان را
نمی‌شناسد و آواز کم میکند و او از پس گرفته
و ما صاحب او است و سگان همه از وی میگریزند اگر اتفاقا
ملاقی او شوند خود پیش او مانند کسی که تواضع
کند با و چاپلوسی و تبصبص کنند که تا بیمار از شر
او برهند و از خوردن بار می‌ایستد و اگر آب ببیند
از آن میگریزد با آنکه تشنه باشد و موی او میریزد
و گاه سیلا میکند و آفت که در زبدن است عظیم

معضوض را بعد از چند روز حالات بد طاری میشود
چنانکه از همه چیزها می گریزد و آثار مالیخولیا در او پیدا
می شود و بعد از آن ترس از آب و تمام رطوبتها
پیدا آرد و بعد از آن هرگاه که عکس آدمی آرند صورت
سگ در آن می یابد و گاه است که از خوف آب
نمی خورد بلکه از آب تنفر میکند و آنرا ناخوش می
میپندارد و گاه هست که خواهد آب را و چون
ببیند استغاثه و زاری کنند و گاه تا بشنگد از گلوی
او بماند و بمیرد و گاه باشد که ترس از آب بعد از یک هفته
یا دو هفته تا چهل روز بسیار هست که تا شش ماه
بکشد که از آب فزع نکند در ایروان سید محتسب را
سگ دیوانه پای او را اندک خراشی کرد حقیر
دوای حطاطا با سفوف سرطان از برای او
نوشت بآن عمل نکرد در حوالی اینجا گلستانی است
که در حوالی آن سنگی هست که خود سوراخی دراد

شده تا مقداری که آدمی از او نتواند گذشت چه مشهور است
که هر کس که از سوراخ بدر رود مضرت سگ دیوانه
از او زایل شود اما او را ابرای میگویند حاصل بعضی ها
اکتفا کرد اما بعد از شش ماه حالات پیدا کرد
و مرد گفته اند که این کسان که بعد از شش ماه دیوانه
شده اند اصحاب مزاجهای رطب اند چونکه میگویند که
شخصی که بعد از شش ماه دیوانه شد مرد کاملی بود
لاغر و خشک از رطوبت دور بود می تواند بود که بعضی
از زیادات و اسباب نامعلوم واقع شده
باشد اما چون ماده را بالکلیه دفع نکرده بود و بود در
مدت مدید کشیده و چون بقیه مانده است آن
بقیه آخر الامر ظاهر شده فعل خود بکند از علاج کسی
که از آب ترسد ناامید باید بود و همچنان که از آب
متنفر است مثل درخاک غلطیدن دارد و اگر در آینه
روی خود را ببیند بلکه صورت سگ در نظرش آید

و دیگری که باطل شده در سینه اش
که می خوانند بوده که بعد از
هشت ماه کشته شده که آن سگ
صعیف الجسم بود و در وی از
آن کرده اما چون ماده بوده
نکرده اما چون ماده بوده
اثر کرد ۱۲

بسیار دور از امید باشد مگر دو کس را که اهل حکایت
کرده اند که در این مرتبه خلاص یافته در رفع این امر چندان
اهتمام ضرورت نیست که در این اندکی نان گردکان که از
که از جراحت می آید آلوده کنند و بسگ دهند اگر بخورد
دیوانه نیست و اگر از آن امتناع کند دیوانه است
و اگر دکان و ساهبلوط کوفته بر موضع گزنده
کنند و یکشب بگذارند بعد از آن بمرغ دهند اگر مرغ
بخورد دیوانه است و اگر بخورد بمیرد هم دیوانه است و
از علامات آنست که انگشتان او منتشر شود
و دست و پا نیز و از سگها گریزان باشد حجاب
اختلاج کند و فواق و تشنگی و دهن خشکی و کرب
و کرب ازدحام بسیاری مردم و مو گریان و روشنی
را دشمن دارد و اعضا سرخ شود خاصه روی
او و فرح و دلیری در اول او پیدا شود و درد بسیار
بهم رسد او از او گریزان شود و ناصاف و گریه براد

غالب شود در آخر از آب ترسد بمدم که دامن پوستین
او را سگی شوریده بگزید به دندان سخت لیکن
از آب متنفر بود و ممکن است که آب ببیند و الکار زاد
فاسد بود تا بعد از مدت چند سال این حال زایل
شد این از عجایب است که تا این قدر گزیدن چندان
اثر کند و در وقت خوف از آب حتی او بیرون جهد
بی شهوه و مودی تشنجی و اگر از وی عرق سرد می شود بعد از آن
غشی و موت و بسیار هست که مانند سگ صدا
کنند و بسیار باشد که از بول او صورت حیوانات
خاصه سگ پیدا شود در بیشتر احوال بول رقیق است
و گاه باشد که سیاه شود و از عجایب احوال آنست
که حریص شود بر گزیدن مردم و هر که او بگزد همین احوال
پیدا کند و اگر نیم خورده طعام و آب او کسی بخورد این حال
او را عارض شود گفته اند لعاب دهن او اگر بر جامه
کسی خورد آنکس را این تنها بس است علاج شق کند

موضع گزیدن را خوب مص کنند و محجمه را بر او نهند
و خون بسیار بگیرند بعد از آن مرهمهای سوزنده با سیر
و سرکه بنهند بعد از آن سمن با جاورسیر با سرکه
سابیده مخلوط گرفت که داخته با سلق و دو چیر
و پیاز با سمن بجنند و از سیر و پیاز و نمک کوفته
مخلوط بجا بستن چوب زر کنند و از موضع زلالی
کنند نفع اعظم خواهد بود شیخ گفته که کمترین
مدت که در او بگذارند که جراحت بهم آید چهل
روز است این تدبیرات کافی مفید است که در اوایل
باشد اما بعد از سه روز در توسیع دهان جراحت
فایده نیست بلکه چنین کنند که جراحت کشاده
باشد و لسهال و توسیع و به تنقیه بدن از خلط سودا
باید استعمال نمود و تجربها که اصحاب مالیخولیا را علاج
میکنند و باید که دوا از ادویه محرق سم و دوا
سرطان چون مبدل معدل مزاج و اخلاط نهند

اما نسخه دوا از ذراریح آنست که بگیرند ذراریح و به برگ
دست و پا کنده سر و بال و پر جدا کرده یک جزو عدس
مقشر نیم جزو زعفران و سنبل و قرنفل و فلفل و
دارچینی از هر یک سدس جزو و مجموعه را خاصه
ذراریح نرم نرم بکوبند و با آب بسرشند و قرص سازند
هر قرص دو دانگ هر روز با آب شیر گرم بخورند
اگر بعضی در مثانه از خوردن این دوا بهم رسد طبیخ عدس
در روغن بادام یا زبده با سمن و هر روز بحمام روند
بعد از خوردن این دوا بنشینند چنانکه در آن
بول کنند و غذای مرطب مانند اسفیدباج با فروج
سمن و سند بخورد و از سیرها محافظت فرمایند و اگر
دانگی ذراریح با دانگی عدس مقشر با آب غاز بخورند
بعد از آن ذراریح را یک روز و یک شب بخسانند
سه روز چنین کنند کافی خواهد بود اما ضعف
دوا سرطان سرطان بحری چندان السود اینند

که سحق توان کرد در احراق او مبالغه کنند از و
ده درم وکنند یک درم و هر دو روز دو درم صباح در
باب سرد بخورد ولینوس گفته که ندیده کسی که
این دوا خورده باشد نفع نیافته باشد تریاقی نیز
نیز از انفع ادویه است اگر بول کند بعد از خوردن
ادویه تریاقیه بتحقیق ایمن است از فزع از آب
بسیار هست که بعد از دوا در اربعین در بول او
جسمهای لحمی عجیب بصورت سگان خورد شیخ
گفته که دوا اسد الابد است از لعوق او بدرد مهلکی است
از مشی و استحمام و در ایام اول مبادره باستفرا
بکنند زیرا که اعانت میکنند بر نفوذ سم بعمق
باستفراغات بکنند زیرا که اعانت میکنند زاید الا
و معاوضت کنند در جذب بجاذب فیلوتوس گفته
که وقتی که فزع از آب کنند از ظرفی که از پوست روباه
ساخته باشند بتخصیص وقتی که ظرف از پوست

سگ دیوانه باشد صاحب محاد گفته است که بسیار
دور است انتفاع از مثل این جماعت جمعی را دیدم که
از آب رسیده بودند ایشان را هیچ چیز بهتر از موی نبود
که سگ را که خواهند که نزدیک ایشان روند زیرا
که با وجود رفتن عقل و شعور ایشان حیله ها می
کنند تا کسی بگیرند تا بخیزند آنکه گزیده در ماربد که در کوه
کرخت هر کس که در آن گزیده در آمده و معضوض ابتدا
هر دو پای ران او بگذرد از آب فزع نکنند و در
دار الکلب نمی افتند گفته اند اگر خواهند که رود ببرد
هم خود خلاص شود و هم منفعت بیش حرفه کبود در
اول مریض پاره کنند که رود ببرد دار لرسرا و ابد
خاکستری به بیرون بیرون است مقرر گویند که رباعی
خور انتظار دیگر ام صف ز دمش مشهور است در
جزایری که سبب دیوانگی میشود آنکه در بلاد شمال
باشند با بسیار گرم باشد در وقت آب

وعده انبافته باشد گفته اند اگر کسی پنج روز طعم نیابد
دیوانه می شود و اگر ماهی شور خورد دیوانه میشود
و گفته اند که سگی که ماهی شور با استخوان گربه
خورد با مگس ازرق که بر گوشت سرگین اندازد
کرم می شود فی الحال و گفته اند اگر دانه باد انجیر کوفته
بخورد سگ دهند یا ببرد دیوانه شود و اگر بروباه
دهند بمیرد و مشهور است اگر خون آدمی خورد دیوانه
شود **مازریون سیاه** از جمله سموعات است که
سابقا مجملا مذکور شد و آن دو نوع بود یکی را برگ آن
بزرگ بود در قیق شبیه برگ زیتون و بر ساق
نبات دو می جمع میشود و بعضی چون سر لیلی بار
کشند و آنکه در ادویه مستعمل بود این است و دیگری که برگ
آن کوچک بود خصوصا آنکه در میان آب ها گشنده
بود تکرب و حرارت و سوزش درون و قی و اسهال
مفرط و غشی و تشنج و طبیعت آن جمله گرم و خشک است

در چهارم چون قدری از آن با شراب بنوشند لدغ
هوام را نافع بود بسیار و گویند که چون موش و سگ
و خوک مازریون بخورند هلاک شوند **شبرم** نیز از جمله
سموعات است و شاخهای منعقد دارد از زمین
برآمده و برگ آن ببرگ طرخون و بید کوچک طعم تلخ
ساق او سرخ و از آب دور بود افیون بود دو درم
از دو کشنده باشد و قی و اسهال مفرط و حرارت
و سوزش درون و غثیان و غشی و تشنج و طبیعت
شبرم گرم و خشک بود در چهارم چون شراب بیا
شامند تشنج هوام را نافع بود و طلای آن عظیم
مفید بود و با انجیر ضماد بنگ باشد **سقمونیا** عصاره
محموده است و محموده را بعضی شیرک گویند و آن
نیز از سموعات است گرم و خشک است در آخر سیم لیکن
گرمی بر وی غالب بود از خوردن او تشنگی عظیم و
غثیان و اضطراب و حرارت و اسهال مفرط

وسحج وضعف دل ومعده وجگر پدید آید وعرق
سرد کند وگویند بقدر دو نیم از وی کشنده باشد
وعصاره نبات هرسه وماذریون در سیوم را نیز
همین مضار بود لیکن هرسه اقوی بود اگر چه بسیار این
یتوعات بیالایند چنانکه مقدار نیم دانگ از وی
شود قوت آن زیاده از مقدار مذکور از عصارها
باشد وبسیاری را دیدیم که برگ محموده را بغث
سبزی میکنند ولقمه با نان آن می آلایند چنانکه
مقدار کلی از آن بیشتر گرفته باشند واتفاقا محموده ندق
در اسهال بسیار عنیف میکنند وبسیاری خلاص
شوند ونفع می یابند لیکن گاهی محتاج بمنع افراط
آن می شوند بسکنات مثل دوغ گاو وطعام
ترش وامثالها از تریاقات وشرب وطلای محموده
گزند عقرب را بغایت نافع است وشربتی
از مشوی آن از دانگی بود تا دو دانگ

کبیکج

نخودی ص

انواع بود یکنوع ازوی را بعضی جاها کاهک عاشقان
گویند برگ وشاخ آن به برگ وشاخ مانخواه ماند
اما خشونتی در برگ آن هست گل وی سرد است نبات
وی از سیری بلندتر نشود وچون نبات وی برسد
اندک خاری بجای آن پیدا شود وطعم او تیز وسوزنده
است چنانکه اگر از تازه آن قدری بکوبند وبر عضو
بندند در یک ساعت آبله کند واگر از عصاره آن
بیاشامند مجاری واعضای درونی را ریش کند
وحرارت وسوزش در اندرون پدید آرد وهلاک
سازد حار ویابس است در سیم ضماد عضو
ولسع حیوانات سمی بود سداب بری حار یابس
در اول چهارم است از کثرت اکل آن سوزش
وحرارة در تن افتد وچشمها سرون خرد ورنگ
سرخ شود وبول وغایت بار گردد وهلاک
سازد وتریاق اکثر سموم شرباً وضماداً وطلاً

علاج آن چون علاج خانق حیوانات بکرمهای چرب
شیرین قی باید کرد و پنجنکشت و تخم دیوچ و طبیخ
وی تریاق نیکوست انار و جدوار فادزهر
مفید باشد و خبث الحدید و شراب انار اندر نبید بعد
از احتقان بملینات نافع آمد و فراسیون و
سعتر و کرفس و امثال آن جمله اندر سموم نافع است
و شوربای چرب مناسب است **کرمدانه** در
میان زنان مشهور است دو درم ازو خارش
و سوزش در همه تن افکند و بیاماساند و هلاک سازد
علاج آن مثل فرفیون خورده است **کنکر دارو** گرم است
در سیم و خشک است در اول چهارم یکدرم
ازو کشنده بود با فراط اسهال و قی و سحج و کوفتن
درون و تشنج و سرفه و خناق در اول حال حرارت و
ضعف و در آخر اضطراب غلبه کند **قشر شجرة التوت**
پوست درخت شاه توت چون نیم او بیاشامند

قی بسیار و اسهال متواتر و پیچ خشک بکند و
و باشد که شکم باد گیرد و بیاماسد و اعضا خدر
شود و زبان گران شود و خناق افتد و اندکی
از وی لیسیدن ریتیلا را نافع آید و گویند آن تریاق شوکران
است و چربی که از درخت توت روان شود سفید
بود و در آخر سرخ شود لسع را نافع آید شراب
طلای و لیسیدن بسیار خوردن آن خطر بود و حمول آن هلاک
جنین باشد **زعفران** زعفران چون سه چهار درم
از آن بخورند بتفریح هلاک کنند **صمغ** زیتون بری
در طبیعت معتدل است و قریب بصمغ سداب بری است
لیکن احراق بدان مرتبه نیست **عصارة هوم**
هوم لفظ ترکی است و آن اسم نباتی است که
شاخهای آن بند بند دارد و لیکن بندهای آن را
بکشند از هم جدا نشود و هیچ برگ ندارد و اکثر در
کوهستانها و دور از آب روید و بار او چون

عنب الثعلب دارد زرد ناهموار لیکن انرا بسیار
خورد و بعضی صیادان عصاره آنرا بگیرند و پیکان
بدان بیالایند هر شکاری که اندک زخمی باو رسد
رود هلاک شود و موضع پیکان را ببرند و باقی
گوشت انرا بخورند و لیکن حیوان و آدم که آن پیکان
برسد در ساعت هلاک شود و هر گوسفندی که
انرا خورد از پی آن آب خورد بیاماسد و هلاک
شود **جهمد** بلفظ کشمیری گیاهی را گویند
که برگهای آن باریک و دراز بود و گو جلب شاخهای
بسیار دارد و گل دارد کبود شبیه به بهار و همواره
گل آن روی در آفتاب دارد و بیخ ان مقداری چدوار
بزرگ باشد سفید رنگ و چوب ان در بیشه‌های
کشمیر بود صیادان بیخ انرا ببرند و چون سرشته
میشود تیر را بدان بیالایند و بر هر شکاری که
زنند در ساعت بیفتند و هلاک شود و بگذارند

ناتمام سرد شود و چون سرد شد تمام زهرها از بدن
او باز کشند با خون در محل زخم جمع شود و بعده
سبز آید او را از انجا نیکو ببرند و باقی گوشت او را
بخورند هیچ مضرت نکنند و بعد از نخجیر امتحان قوت و تخته
شدن او چنان کنند که نیشی پاک بر عضوی
فرو برند تا قطره خون روان شود پس محل را پاک
کنند و قدری از ان بر سر قطره نهند فی الحال خون را
باز گرداند بطرف زخم ببرد و چون تمام برآید که سرایت
کند بجای برسد و حرکت میکند و اگر فی الحال نشوید
از پوست تیز سرایت میکند و لیکن جای سرایت
کند سوزش و خارش و درد عظیم پیدا کنند و
ورم کند اگر تخفیف نسازد و اگر علاج نکنند هلاک
کند و اگر فی الحال بشویند و درب سازند نافع بود
و تریاقات مفید انرا بران محل بمالند علاج
ان و امثال آن علاج کلی تا بند ان است و اگر زخم

جارحه باشد محجمه بکنند و در تو بیخ افکنند بعد از آن
تریاقات بمالند و شستن آن موضع را ببول مفید بود
شنگرف مصعد و سیماب مصعد هر دو مانند سم الفار بکنند
لیکن اینجا پیچ ناف و درد و عسر بول بیشتر باشد
و بثم ورم کننده باشد شقطیع قوی اخلاط را
حجر الحمره سید بهاء الدوله گوید بزعم من نوعی
از زرنیخ است بقوت زرنیخ مصعد باشد
سیماب مصعد باشد اما ادویه مضره معدنیه
که آثار از سموم عد کرده اند اسفیداج رصاص
مرداسنگ سونش رصاص آهن تازه سوده مغنطیس
دیگ حبس و آن سنگی بود صفایحی از آن کج
بر بندر بکار زعفران حدید و سونش و خبث آن
زاج و شب و حداب فاروقی و صابونی از زراب
در محل محض ولی بمالند لهذا ارد که سم منتشر شود
و متفرق ولیکن از داغ بود در عصبها اکثر از آنچه مذکور است

بتفصیل گذشت اما سموم معدنی الخ بعضی
مذکور شد و بعضی دیگر ذکر میشود جمابری جمابری
سمی بود که از آدمی گیرند و طریق آن چنان بود از
کماک و مار سیاه به قعر زمین بسته بندد از آن
بکافری خوردانی در چند ساعت هلاک شود
فی الحال او را نگون سار در آویزند و ظرف
در تحت دهان بلکه بینی او نهند زهر آبی از بینی
او چکیده در ظرف جمع شود سمی بغایت
قوی بود چنانکه قطره از آن بلکه بلمس
در بدن آن مهلک بود و از خوردن جمابری
تپش قوی ظاهر گردد سوزش پیش از خوردن
گوشت آن اعراض لسع مارهای بد ظاهر شود
مثل ورم عام و گرفتگی اعصار و فی اضطراب
عظیم و غیرها و بیشتر آن در یک ساعت
بکشد و از تریاقات پیش و ماران بد باشد

اعراض ص

طلای زهره و خون او و ضماد گوشت
او جمیع لسوع و عضوض را نافع بود

بیضه مار از جمله سموم است خوردن
نوعی از سوش بود و در ماهی از خون خفا
و لحم او زبان بیاماسد و سیاه گردد و گرد
و سوزش پدید آید و چشم تاریک
آید و خارش تمام بدن حادث شود
و طبیخ آن تریاق لسع هوام بود
شربا و طلاء ارم سبز در جوب صنوبر
بود از خوردن آن زبان بیاماسد
و درد کام و دهن و حلق پدید آید
و معده و روده‌ها فرو می آید و اندرها حیرتی
سوزش و حرارت افتد و ضعف عظیم
آرد علاج آن قریب بعلاج دند که حب
السلاطین ذکر شد و گذشت سم مارها

از حیوانات سم قوی الاثر مار است
و او را انواع است و چنین بتحریر رسیده
که افعی از سایر انواع تاثیر او اقوی است
و او را رنگ سیاه و زرد باشد و ان بکلم
و چشمهای او سرخ بود و سر او پهن
بود و گردن او باریک و بلند و سر دم او
کوتاه و قوی بود چنانکه گویا دم بریده
است و از این جهت او را کلمته الدم گویند
و قد او مقدار یک ذراع و نیم تا دو ذراع بود و نیشهای
او چون قلاب بگیر دندان دو دندان
او پدید باشد و از موضع لسع لخت
جندی پدید آید قی افعی برنگ و هیئت
بنجال مرغان شکاری بود نه بر سر سنگها
بر سم افعی یابند از خوردن آن غشی و
خدر و قی بافراط و ورم اعضا و ضعف

حادث شود و هلاک کنند بعضی قسمی دیگر از او موسوم
بتیرمار است و آن ماری باشد باریک و دراز همچون
تیر مقدار یک ذراع و نیم و دو ذراع بسیار دیده
که خود را به پهلوی حیوانات زده همچون تیر از پهلوی
دیگر گذر کرده شخصی اعتمادی حکایت کرد که دیدم
که بر شتر ابریشم بار کرده خود را از دور از آن طرف بدر
آمد تا ابریشم در دهن او در رفته و بریده او را
دو پاره کرده از سر تا دم گزیدن این قسم هم قریب
با عراض افعی است لیکن کمتر گزد آدمی را قسمی دیگر
موسوم بکفچه مار بود جهت آنکه سر و حلق او پهن باشد
و میان سر او و حلق بود گردن بلند شبیه بکفچه چون
براه رود سر و گردن را سخت بلند برداشته
باشد چنانکه ایستاده برود و از گزیدن او هم
اعراض افعی پدید آید در حوالی یزد ماری دیدم طولش
یک دست و از سر تا دم سنگ اندازه و رنگ

صورتی سوت و کور بود و چون بر سر راهها خسپد
کسی پندارد که درعی خفته است و آنجا او را مودار
گویند و موسوم بموضعی که آن نام دارد چند علامت آن
در آن محل و بعضی او را گوره مار هم گویند از گزیدن
او اعراض بد ظاهر شود و زودتر از افعی بکشد
و بباید دانستن که زهر ماران اگر چه در یک طبقه باشند
بحسب مواضع و اوضاع و اوقات و احوال متفاوت
باشد چنانکه زهر ماده بتر از نر بود جهت آنکه در زهرانهای
پیش ماده چهار دندان پیشتر بود و از آن نر اکثر
دو پیش باشد و در طبقه افعی نر اقوی بود و مار
جوان بدتر از پیر باشد و گرسنه بدتر از سیر بود و در
منتصف بر رکنی و درازتر باشد بدتر از خورد و
کوتاه آنچه در مواضع خشک باشد بدتر از آنکه نزدیک
آب باشد و مار سنگستان و کوه بدتر از مار زمین نرم
و هموار و آنچه در تابستان و آخر بهار گزد بدتر باشد

ازانکه در باقی اوقات گزد و سیاه بدتر از سرخ
و سرخ از زرد و زرد از سفید و سیه بدتر از
یک رنگ بود و خاکستری میان سرخ و سفید
باشد و بعضی بدتر از سرخ باشد الی یک یک
زخم زند زخم دیگر او ضعیفتر از اول باشد و انکه
در خلی پا گزد روز گزد بدتر از آن است که
در میان آب اتفاقا یا در وقت خیلی آخر روز شب
گزد و خشم آلوده بدتر از آسوده باشد و انکه
در وقت گرسنگی و تعب گزد بدتر از انکه در فراغت
گزد و آنکه لب او با شریان یا عصب یا عرق
رسد بدتر از آنکه بر جلد و لحم و آنکه قریب با عضاء
رئیسه باشد بدتر از آنکه بعید از آنها باشد و
نزد حکما و محبان هند زهر مار سیاه بدتر از دیگر
مارهاست و زهر مار مطلقا نزد ایشان سرد است
جهت تخدیر و خواب آوردن کم درد کردن و بر صحا

علاج با فت و زهر مار بیشتر در دندان و زهره
و کله و ذنب باشد والله اعلم **عقرب** حکمای هند
زهر جمیع اصناف عقرب را گرم دانسته اند جهت
علو وجع و حرارت و علاج بند بر فتن بسر دلیاد حکمای
یونان زهر عقرب جراره را سرد دانسته اند جهت سرما
یافتن و گرفتن اعضا و قبول علاج بر اصحاب و حق علاج
در گزیده گزدم آن است که اول فلفل سابیده
در سرکه حل کرده بمالند و اگر توانند که تخت از محل
لب زهر انرا بمکند نا بسیار و محو و اعتدال آن بکنند
آنگاه دوا بمالند اولی بود بهر حال اگر ممکن باشد اول
بالاتر از محل زخم را بر بندند تا زهر بالاتر نرود
و سرایت بهمین کنند و بعده سیر خام کوفته بخورانند
و از پی آن یکلحظه حرد هند و گرم بپوشانند تا عرق
کنند و اگر سر با فلفل یا جدوار سر دهند بغایت
باشد و اگر بر زخم اندک چنانک باشد سوده بمالند

در ساعت دفع کنند هر چند که چه باشند و بسیار
آزموده ام و بهترین علاجها دار فلفل در سرکه داشت
دار بکوبیدن بسیار بر لحظات از دهن دور افکندن
علاج سند بد ام و گویند شخصی را عقرب بر جهل
نی او را گزید و او بکوبیدم حنظل تازه خورد و اندکی
مالید در ساعت صحت یافت و عقرب کاهی
که حنظل تر نمی یابند بکوبند مع اثر اجابی آن بیحد مند
و نافع می آید و افیون بر مجرب است از همه آزموده
شرابنت زردک چه دلیلست میان تفیل را
سنگ کردی سفال کردی خشت پخته کردی در وی
دیوار کهنه و لحفه نافع دارد این دفع سام علی ابیاد
علی چون بر وقت آرام خلق سارست نخواستند
به صحبت حفظ از مضرات و مضرات برد ستهای
خود دهند سه دم و دستها بر هم زنند محکم به
نوبت چنانکه نوبت شود و خواب کنند از عقرب

و علک زرد این باشند خصوصاً و از دیگر حیوانات
عموماً و منفعت این را در انواع خوفها تجربه نموده ام و
یافته ایم و تا کسی با اخلاص تمام تجربه نکند او را
عموم منفعت او در نیابد دیگری آنست دو برادران
شاد دهای کیکاد بوسی کرد اجاه و گویند از نرمافات
خردل بار را بکشند و عقرب را و آنکه حنظل
دران عشرت باشند کیک را بکشند و دود
کنند و زرنیخ مگس را **فصل خاتمه** ادویه
که حیوانات موذی از بوی بگریزند سیر و پیاز
و پوست سیر و شاخ سیر داخل حلتیت
بوده قصاع سیر مشک افیون سرکه گوگرد
در سرکه حل کرده شراب فاروقی که اهل صنعت
میسازند بوره ساخته جعده کندنا و الکبسر مانند
سکبینج قطران سیار برین غار ابریشم خردل کوفته
نوشادر بارزد زرنیخ در سرکه حل کرده اما ادویه که بار

بخصوص ازدود آن بکر بزد چوب انار ریح سوسن
مطلقا ببرد و سنبل و سرو و بنفشه و موی
بز و گاو و گوسفند مطلقا مقل مویز سکبینج حب
الغار برگ ... جعده و بیخ انگشت افیون سوسن بز
قردمانا بیخ انگدان سیاه میعه زیوست سیصد اشتر
و مار و خار پشت عوذ سوز بزر البنج پوست
لفاح بوده کوهی سبز حلتیت کنند با سیار و زبان
حیوانات ... اباد کبریت ... بر
و زرنیخ بلغم خردل اما ادویه که برنمی مالند جهت
از بوی ... بلکه برند کبز خرگوش در سرکه در قلیا زیت
گداخته میعه در روغن زیت حل کرده برگ صنوبر
تازه کوفته در روغن جوشانند بار سر و حب
الغار با حب الغار ... برگ سمال با بیخ انگدان
با ... ... از ... تنها
بالبعض خلط کرده و کوفته و اندر روغن زیت جوشانند

دار

دار روغن گاو و گوسفند تنها بمالند ... و
و جرب دیگ ... ... در کرده ... کرده دار
تنها بمالند خصوصا ... دیگ دور سوسن کوبند
... الجده را کوفته بر خود بمالند اگر افعی یکشند
عصاره خطمی صابری با تخم خطمی بر خود بمالند زنبور
و کسی را که رمان ... بدندان گرفته باشند
زنبور کوچک او را نگزد

اما طریق یونانیان

ل

در علاج مسمومات بعد از قی و احتقان و در تنها
تریاقات پس اگر حرارت و سوزش پدید آید آب
برف و یخ و روغن گل دهند و بدان قی فرمایند
و اگر تسکین زیاده حاجب باشد کلات و کافور
و شیره ... و اسبغول و صندل اضافه کنند
و بر دل و جگر و دماغ نیز ازین نوع طلاها کنند
و به شب تنها او را بیدار می دارند و نگذارند که
که در خواب رود که سم بیشتر اثر کند و سستی غلبه

کنند و اگر خواهش آید موی صدغ او می کنند و باد
در دهن او می کنند و بیکوه می چسبانند و فم
معده او را می مالند و بهوای مسکن معطر میدارند
بخورهای تریاقی و لباسها عنبر و مشک آلوده
بروی می پوشند و اگر دردی و اسهال افراطی یابد
تریاقی خالص بدهند **اما توکلی نزد حکمای هند**
آنست که اول تحقیق کنند که سم از جنس
است اگر مثل نیش مار سم مار است جمله آنرا
با فسون دفع کنند چنانکه همواره افسون
آنرا میخوانند و بر شیر گاو زرد میدمند و باو
میخورانند و چاروبی از علف شاخ برهم بسته
از سر بطرف پای او میکشند و افسون
میدمند و بعد از آن بر زمین میزنند چنانکه در
بستن تیرها موثر شده بحکم حضرت ربانی
زهر مار شیر آمیخته بقی و اسهال و از عمر زخم

بیرون

بیرون رود و هر چند که مسموم بیهوش شده
باشد و احساس کرده که بآن تدبیر او را بخوانند
بحال اصلی باز آورند و بعضی که سمیت سم را
قوی باشند در آن اثنا زبان فات خود انند
و بر زخمها نیز بمالند و ادعای اینان آنست که اگر
زهر خورده یا مار زنده سه روز باشد که مرده باشد
او را بخیزانند و گویند کسی که بزهر نیز مرده
باشد تا سه روز گرفته شده بیهوش و تمام
نمرده است چون از آن مدت بگذرد دیگر قابل
اصلاح نباشد و از کبار جوکیان شنیدم که
در اول حال چون افسون بر مسموم بیهوش شده
میخوانند و شرطش آنست که برگرد او بعضی چوب
مشتعل باشد و بر سر او چادری بپوشند
و از بیرون تشت طشتی زرین می نوازند و افسون
با آهنگ و اصول بخوانند ساعتی را بوجود

و نشنوند و همچون مخموران و کیفیان سخنان
بگویند از زبان زهر انگاه درافسونگران سم می
کوشند یا ان مار را که ان زخم زده سوگند میدهند
و می پرسند که از کدام زهری یا از کدام ماری
و چرا و بچه نوع برین شخص دارد شده ان شخص
از زبان ان سم میگوید که من فلانم و بچه نوع در
امده ام برین که خود کس است و حقیقت چه
بوده اکنون درافسون التماس میکنند که
بیرون می روی میرود دوان و آن شخص بهوش
می آید و گاه هست که سم مار آزرده است
و از غایت غضب بدن دیگر عوض میطلبند
از انجا بیرون رود و فرا بکند و جانور پای را
بر و حواله میکنند و آن شخص بهوش
می اید و بر میخیزد و آن جانور می افتد و هلاک
میشود و من چندین مار و عقرب و دیگر گزنده را

دیدم که بافسون محض خلاص شده اند و چندین را
دیدم که بعلاج مذکور خلاص یافتند و بسیار زهر
خورده را دیدم که بافسون و شیر و جدوار خلاص
شده اند و [illegible] خوردن همان است که سابقا
در شیر خوردن شیر مذکور شد و چون افسونهای
مار و عقرب و غیره بعبارات مجهول بود و صحیح
در انها مشاهده نشد نقل ننمود و انجا که افسون
نیکو نباشد و با شرایط بعضی مفقود باشد و موانع
موجود باشد و علامات سم ظهور و نزق می
باید شیر خام گاوی بتخصیص گاو زرد با فراط
میدهند و بعد از لحظه همانرا قی می فرمایند و علامت
رنگ و قوام و بوی آن میکنند از عظیم متغیرات
تکرار می فرمایند چندانکه شیر چنانکه بوده بحال
خود باز آید و مگس از ان نفرت نکنند و متغیرات
نباشد و گر نه بر همین حکم دارد انگاه تریاقات

طریق شیر دادن و علامت در سم ان

قوی در شیر کرده دهند مثل مسکه و شیر خام و جدوار
و فاد زهر و بچناک و رسن و سیماب و فلفل و
زنجبیل و اسباه اینها الخ مناسب سموم
بوده باشد و انجا که بعد از حاجت باین شیر
دهند چندانکه دریابند که زهر پاک شده و انجا
در جنا غلطهای نادر دی و وحشی دریابند مسکه
گاوی بسیار دهند و انجا که قوت باین ها سم
تمام نشده باین اندک مرلی در شیر گاو دهند
تا باسهال باقی بیرون آید و انجا که حرارتی با
سوزشی در درون باین دوغ تازه گاوی چک
کرده دهند یا تریاقی قوی و بدان قی فرمایند و انجا
که زخمی باین از حیوان سمی بران موضع لخت
تریاقی قوی مالند مثل بچناک و سیر و فلفل و
اسباه اینها و اگر زخم اندک بودن محل را گاهی
بسر تیغ بسیار کنند و انگاه بمالند و گاهی زالو نیز

افکنند انگاه تریاقات بمالند و انجا که بیهوشی
باشد چیزهای تیز مثل رسن و فلفل و زنجبیل سوده
در بینی او دمند و او را بدستور مذکور بیا گاهی
شمرد او را در جای مروح نگاه دارند و کلیس
او تریاقات مناسب بمالانند و او را طعام
و شراب در شاخ کرکدن دهند یا در پوست
او یا در شاخ گاو کوهی یا در شاخ بز کوهی یا
در پوست آنها یا در کاسه سر آدمی یا کاسه سر یا کچه
و گاه بود که بجای آب بول خود شی را با بول بز کوهی
یا گوزن بخورانند و بعضی سموم را در اول حال
در میان شیر گاو یا گوسفند بنشانند تا
گردن اگر چه در میان آن بول کنند بهتر بود و اگر
شیر آنقدر نیابند بعضی در میان بول مطلق
یا مرد یا بول آدمی یا مجموع بنشانند و گاه بود
که اثری ترتیب کنند از طبیخ علفهای تریاقی

مثل الجدان و سیر کوفته بسنگ را و کالا فزاید
شراب و بر سبا و نشان جعده و کرد بکار
چون هلک و اشباه آن اما علاج رزاح خورده و
الح بیدان ماند از حیوانات محزن مفرح مفرّ شخصی
دانش از مریدان شنیده بود که سگ دیوانه
گزیده را اندر ارح سود میدارد شبی در خواب
دیدم که او را سگ گزید علی الصباح برخاست
و در ارح خشک کرده حاضر بود پنج عدد انداخت
و پایها انداخته خاییده و فرو برد در ساعت زبان
و حلق و کامش ورم کرد و بیهوشی بدید و حرارت
و درد و سوزش در اندرون او پدید آمد و
اضطراب و بیهوشی میکرد هر چند و اسپار
سابیده در حلقش چکانیدند و قدری در احلیلش
ریختند و پردها و مثانه اش مالیدن و گاهی
روغن گاو تازه هم خورانیدند و شیر هم دادند

ماست گاو و شیر گاو با طعام میدادند
و گاهی بی طعام و هر روز چند دار میخورد بولش
گشوده شد و در مهاکم شد اما مدتی ضعف
داشت آخر الامر سر تا پای پوست انداخت
بعد از آن سختتر از بیشتر بقوت آمد و بعضی
علتها کسی داشت مثل قولنج و ضعف معده و درد
پشت و اشباه اینها جمله بدین فعل برطرف
شد اگر در اول حبت خشاانه یا سبیق کنند
هم مناسب بود و لعابهای خنک معتدل
و فی الحلقه و شیر مناسب است و حقنه ملینات
که چه دارد در آن باب عظیم موافق آید و طبیخ
انجیر با شراب بنفشه و حوابهای حرب نافع
بود و حب الصنوبر با مبخته نیکو بود و فادزهر
حیوانی در شیر بسیار نافع آید علاج ارنب
بحری و آنچه بدان ماند از حیوانات سمی و موم

ومعتبر است که بعد از قی و تنقیه بمسهل قوی
مکیدن شیر از پستان حیوانات و طبیخ سرطان
نهری و بخار زیت و خون او و خون بط و بول و غایط
انسانی و گوشت را سر حل سود دارد و جدوار
و فادزهر و انفحه خرگوش و امثال آن در شیر یا شراب
موافق بود و چیزهای که تشنج و دل و مثانه را قوت
دهد و حجاب را مناسب بود و بعد از حب السعال
در دهن داشتن و با غذای حب و شناب خوردن
و فالوده بر روغن بادام و حب الشفا و حافظ الصحه
و تریاق کامل در شیر حل کرده تمام نافع
گزیده بیمار است که قواعد تبین کلمات و اسلم
تدبیر در آن قطع عضو است بزودی و زایل
کردن اگر در آن خطر دیگر نباشد جز ناقص بودن اولی
از مردن باشد و اگر سم مار را مهلت عضو را مانع
باشد بستن طرف بالای زخم در ساعت واجب

گوشت صح

علاج مار

بود تا زهر سرایت نکند و بزودی آنجا را محجمه زهر را
کشیدن و تریاق نیکو در حال خورانیدن بوده زلو
بر آن محل افکنند چند آنکه تمام زهر کشیده شود
و زلو از کشیدن آن زهر هلاک میشود و بعد از آن
شیر خام بسیار کوفته با روغن گاوی طلا
کردن بر محل لسع و بر بالا تر و شب نیز چند
کس را دیدم که از سم مار بدین طریق علاج
یافتند و شیر خام بسیار با خمر خورانیدن
گویند که مغز [illegible] علاج بسیار و کنند نا
و خردل را [illegible] بغایت مفید باشد و تریاق
کلسار و سنبل [illegible] که نافع دار آن افتاده باشد و
آنچه که خوردن مار ذکر کردیم و در شبرم تیرج
و گیاهی اسکدان و باد زهر حیوانی و جدوار و
باد زهر معدنی و تریاق فاروق و تریاق الطین
و دروس ذکور اجول [illegible] مسهل مرتا و

قضیب ایل و مخلصه و حب بلسان و کرفس
راسو و طبیخ گوشت جوجه و خون سنگ پشت
و گوز سرو و فلفل و تریاق العضه و دینار
و به و انفحه جدی و خرگوش و خون تمساح و مراره
آن و گوشت مار الحیه مفید و مرکه خوردن تجربه
آزموده است و ضماد کردن حب الغار و بادام
و بنیر کهنه سیر و گوشت افعی و غیره و صفحه
شلغم شکافته و کلاغ و مرغان شکم شکافته
و سرگین [illegible] صحرائی گوشت با دوغ
و با آب پیاز و کندنای کوفته و عنصل کوفته
با سرکه یا دوغ یا سیر شراب جمله نافع است
مفید و مرکب طلای زرنیخ و آب سیر و حلتیت
و عصاره کندنا و جدوار و سرکه سرشته
تا نجم و نفط سفید و سیاه و گل مختوم سرکه
حل کرده و خونش و بر کوبی مار خود کرم و فلفل

بسرکه سرشته و روغن بلسان مار و روغن عود
و زنخ و بچه مار بیضه راسو و شراب فاروقی سیمانی
و بول رکحوار و امثال آن و سکبینج بسرکه حل کرده
و زراوند و پوست بیخ کبر شراب با سرکه حل کرده
و عصاره مخلصه و شیطرج سیاه و آب خردل
و تخم تره تیزه تا کوفته از سرکه و درم شراب و عصاره
کنند تا و حج باد زهر در بول سیا و بکره و زهره گاو
کوهی کشک و عصاره فرنجمشک مفید او مرکبات
مفید اند بسیار کرده خود با فراط خوردن مجرب
علاج زخم گزیده آنست فلفل سوده در
سرکه حل کرده بمالند و اگر تواننده که تخت از محل
لسع زهر اثر المکیدن بسیار و تحجم و امثال
آن کنند ان کنه دوا البدن اولی بود اگر جاهل
اگر عکس با آن اولا بالا تر از محل زخم را ببندند
تا زهر ببالا نرود و سرایت بهمه تن نکند و بعده

سیر خام کوفته بسیار بخورد و از پی آن یکلحظه
دو عدد خرد دهند و گرم بپوشانند تا عرق کنند
دارچین یا فلفل یا چیزی گرم در دهند هم بغایت
نافع باشد و اگر بر زخم اندکی نمک [illegible] سوده
مالند در ساعت دفع کند هر چند که بر ما [illegible]
و بسیار آزموده ایم و این علاج ها دار فلفل
با سرکه دادن است [illegible] و دانه گیدن بسیار و هر لحظه
آب دهن دور افکندن علاجی بهتر ندیدیم
دکوید [illegible] جهت موضع از نیش
او را گزید و اکنون یک درم حنظل تازه خورد و از او
مالید در ساعت صحت یافت و عرب گاهی
که حنظل تر نمی یابند یک درم بیخ او را بجای آن
میدهند نافع می آید و افیون و پازهر مجرب
یافته اند علاج الکژدم گزیده آنست که بالای
از محل نیش را ببندند و بر زخم او تریاق [illegible]

که در تحت یارد عقرب مذکور شد طلا کنند و شیر
گاو [illegible] بدهند و قی بسیار بفرمایند و از بعد از
خوردن شیر او را در جوال [illegible] همان که
گذشت و سر او از جوال بیرون تا [illegible] و بر [illegible] نهند
و انرا آب [illegible] دهند تا [illegible] بیشتر [illegible] بعد
دار تریاق [illegible] بود و این
دارو و عرق آوردن [illegible] بسیار [illegible]
[illegible] فقط و مخوراندن آن علاج سموم و
[illegible] در [illegible]
[illegible] گفتم [illegible] بعده
[illegible] بود [illegible]
[illegible] گزیده [illegible] افیون علاج [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] حق [illegible]
تا عقرب [illegible]

